

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Karolína Schusterová

Tematika smrti v literatuře pro děti a mládež

a její zařazení do výuky na ZŠ

Olomouc 2020

Vedoucí práce: Mgr. Jana Sladová, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila uvedené bibliografické a elektronické zdroje.

V Olomouci

Podpis.....

Poděkování

Děkuji Mgr. Janě Sladové, Ph.D., za odborné vedení práce, poskytování cenných rad a materiálůvých podkladů k diplomové práci.

Obsah práce

Úvod	6
1 Literární výchova na druhém stupni ZŠ	8
1.1 Literární výchova	8
2 Smrt	10
2.1 Definice smrti	10
2.2 Smrt a její vnímání ve společnosti	11
2.3 Dětské vnímání smrti	12
3 Tematika smrti v literatuře pro děti a mládež	16
3.1 Tematika smrti ve folklorních textech	16
3.2 Odraz smrti v tvorbě pro děti a mládež v 19. století	17
3.3 Odraz smrti v literatuře pro děti a mládež ve 20. století	18
3.4 Odraz tematiky smrti v současné literatuře pro děti a mládež	19
4 Tematika smrti od vybraných autorů pro děti a mládež	22
4.1 Jostein Gaarder	22
4.1.1 Anton a Jonatán	22
4.1.2 Jako v zrcadle, jen v hádance	24
4.1.3 Dívka s pomeranči	27
4.2 Astrid Lindgrenová	29
4.2.1 Bratři Lví srdce	30
4.2.2 Mio, můj Mio	34
4.3 Kitty Crowther	36
4.3.1 Návštěva malé smrti	37
4.4 Katherine Patersonová	38
4.4.1 Most do země Therabithia	39

4.5	Iva Procházková.....	43
4.5.1	Myši patří do nebe... ale jenom na skok!.....	44
4.6	Petra Soukupová	47
4.6.1	Kdo zabil Snížka?	48
5	Metodické návrhy pro práci s texty s tematikou smrti na druhém stupni ZŠ.....	54
5.1	Čtenářská gramotnost	54
5.2	Čtenářské strategie	55
5.3	Pracovní listy	56
5.3.1	Metodické pokyny pro práci s pracovním listem č. 1.....	59
5.3.2	Metodické pokyny pro práci s pracovním listem č. 2.....	62
5.3.3	Metodické pokyny pro práci s pracovním listem č. 3.....	66
5.3.4	Metodické pokyny pro práci s pracovním listem č. 4.....	70
5.3.5	Metodické pokyny pro práci s pracovním listem č. 5.....	73
5.3.6	Metodické pokyny pro práci s pracovním listem č. 6.....	75
5.3.7	Metodické pokyny pro práci s pracovním listem č. 7.....	78
5.3.8	Metodické pokyny pro práci s pracovním listem č. 8.....	81
5.3.9	Metodické pokyny pro práci s pracovním listem č. 9.....	84
	Závěr.....	88
	Použité zdroje a literatura	90
	Přílohy	93

Úvod

Předkládaná diplomová práce se zabývá tematikou smrti v literatuře pro děti a mládež a jejím zařazením do výuky na druhém stupni ZŠ. Uvedená problematika byla vybrána z toho důvodu, že mnoho dětí se během svého dětství a dospívání setká se smrtí a často to pro ně bývá traumatická životní zkušenost. Dospělí se snaží své děti ochránit, čímž mnohokrát způsobují mnohem větší škodu, než si dokáží uvědomit. Mnoho dospělých lidí vnímá smrt jako tabu a má problém o ní otevřeně mluvit i mezi sebou, natož s dětmi.

K uvedenému tématu mě přivedly přednášky biblioterapie pod vedením Mgr. Petry Bubeníčkové, Ph.D., v rámci mého bakalářského studia. Setkávala jsem se při nich s netradičními tématy a také s přístupy, jak o nich mluvit s dětmi. Téma smrti je aktuální v každé době, ale v současnosti se postupně začíná tabuizovat. Současní autoři literatury pro děti a mládež se tohoto tématu nebojí a začínají se jím čím dál více zabývat ve svých dílech. Proto bude součástí diplomové práce kapitola věnující se stručnému vývoji tematiky smrti především v české literatuře pro děti a mládež.

Teoretická část práce je rozdělena na tři kapitoly. První se zabývá stručnou charakteristikou předmětu literární výchova na druhém stupni základní školy z hlediska Rámcového vzdělávacího programu pro ZŠ. Druhá kapitola definuje pojem smrti z různých pohledů. Zaměřuje se také na její vnímání společností, ale také na to, jak ji vnímají děti, u kterých bude zohledněno psychologické hledisko. Ve třetí kapitole je představen historický vývoj tematiky smrti s důrazem na českou literaturu pro děti a mládež.

Podstatný důraz je kladen na praktickou část, jež představuje vybrané české i zahraniční autory a jejich vybraná díla zabývající se tematikou smrti. V každém z prezentovaných děl se jistým způsobem objevuje smrt, která je nezřídka propojena s dalšími významnými tématy, například přátelstvím nebo láskou. Nejdůležitější částí kvalifikační práce se bude snažit nalézt didaktické využití literárních děl s tematikou smrti a vytvořit metodické podklady na jejich základě.

Cílem praktické části je vytvořit pracovní listy pro žáky druhého stupně základních škol tak, aby došlo k rozvíjení čtenářské gramotnosti, komunikačních dovedností s vrstevníky a aby se žáci nebáli diskutovat o tabuizovaném tématu smrti.

Pracovní listy, které jsem vytvářela v rámci diplomové práce, jsem se snažila tvořit podle učebních úloh a úkolů dle D. Tollingerové. Zároveň jsem se do nich snažila aplikovat

čtenářské strategie a metody pro rozvoj čtenářské gramotnosti. Jako hlavní zdroje jsem použila *Metody projektování učebních úloh (1997)*¹ a *Literární výchova ve škole: vzpomínky, vize zkušenosti (2015)*².

¹ NIKL, Jiří. *Metody projektování učebních úloh*. Hradec Králové: Gaudemus, 1997. ISBN 80-7041-230-5.

² VALA, Jaroslav. *Literární výchova ve škole: vzpomínky, vize, zkušenosti*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. Odborná publikace. ISBN 978-80-244-4481-9.

1 Literární výchova na druhém stupni ZŠ

Tato kapitola se věnuje charakteristice předmětu literární výchova z pohledu Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání. Pozornost je zaměřena na klíčové kompetence a očekávané výstupy.

1.1 Literární výchova

Literární výchova je společně s komunikační a jazykovou výchovou jednou ze tří základních složek vzdělávacího oboru Český jazyk a literatura. Ten společně s cizím jazykem a dalším cizím jazykem spadá do vzdělávací oblasti Jazyk a jazyková komunikace.³

Literární výchova je v *Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání* (dále jen RVP ZV) zařazena do vzdělávací oblasti Jazyk a jazyková komunikace a realizuje se ve vzdělávacím oboru Český jazyk a literatura, který je tvořen třemi složkami (komunikační a slohová, jazyková a literární výchova). Všechny dovednosti, které žáci získají v tomto vzdělávacím oboru, jsou potřebné nejen pro kvalitní jazykové vzdělání, ale také pro úspěšné osvojování dalších poznatků v jiných oblastech vzdělávání.⁴

Mimo jazykově a literárně výchovných cílů jsou v RVP ZV charakterizované také klíčové kompetence, jež podporují jedince v osobním růstu a přípravě na další vzdělávání. Pro tuto diplomovou práci jsou nejdůležitější kompetence komunikativní, sociální a personální. Klíčové kompetence ve vzdělávacím oboru Český jazyk a literatura vedou žáka například k rozvoji emocionálního a estetického vnímání.⁵ Právě emocionální a estetický zážitek z četby souvisí se zkoumaným tématem smrti.

Pro plné pochopení obsahu literární výchovy je třeba se seznámit s očekávanými výstupy. V rámci vzdělávacího obsahu literární výchovy na 2. stupni ZŠ jsou definovány tyto očekávané výstupy:

- *žák uceleně reprodukuje přečtený text, jednoduše popisuje strukturu a jazyk literárního díla a vlastními slovy interpretuje smysl díla,*
- *žák rozpoznává základní rysy výrazného individuálního stylu autora,*

³ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. [cit. 2019-08-10]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-zakladni-vzdelavani>

⁴ *Tamtéž.*

⁵ *Tamtéž.*

- *žák formuluje ústně i písemně dojmy ze své četby, návštěvy divadelního nebo filmového představení a názory na umělecké dílo,*
- *žák tvoří vlastní literární text podle svých schopností a na základě osvojených znalostí základů literární teorie,*
- *žák rozlišuje literaturu hodnotnou a konzumní, svůj názor doloží argumenty,*
- *žák rozlišuje základní literární druhy a žánry, porovná je i jejich funkci, uvede jejich výrazné představitele,*
- *žák uvádí základní literární směry a jejich významné představitele v české a světové literatuře,*
- *žák porovnává různá ztvárnění téhož námětu v literárním, dramatickém i filmovém zpracování,*
- *žák vyhledává informace v různých typech katalogů, v knihovně i v dalších informačních zdrojích.⁶*

K nejdůležitějším dovednostem žáka, které jsou podstatné pro téma diplomové práce, patří vlastní interpretace díla a formulace vlastních dojmů z četby. To znamená, že žák dovede na základě svých znalostí a pocitů odhadnout význam textu a dokáže vyjádřit emoce, které pociťuje při čtení.

Učivem literární výchovy dle RVP ZV mají být tvořivé činnosti s literárním textem (např. dramatizace či vytváření vlastních textů), různé způsoby interpretace literárních a jiných děl, základní literární teorie a historie a rozpoznávání literárních druhů a žánrů.⁷

⁶ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. [cit. 2019-08-10]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-zakladni-vzdelavani>

⁷ *Tamtéž.*

2 Smrt

Kapitola zpracovává pojem *smrt*, její definici a výklad z různých pohledů. Rovněž se zaměřuje na společenské vnímání smrti a na její tabuizaci. Největší pozornost je věnována dětskému vnímání smrti z hlediska vývojové psychologie.

2.1 Definice smrti

Světová zdravotnická organizace definuje zdraví jako stav biologické, psychické a sociální pohody. V dnešní moderní době bývá tato definice doplněna navíc o aspekt ekologický a duchovní. Nemoc a případně následná smrt je vnímána jako určitý diskomfort v jedné nebo více uvedených složkách definice.⁸

Z biologického a lékařského hlediska je smrt definována jako zastavení životních funkcí organismu, které jsou spojené s nevratnými změnami, jež neumožňují znovuoobnovení životních funkcí. Je to stav organismu po ukončení života, kdy dochází k úplné a trvalé ztrátě vědomí.⁹

Podle biblického pojetí znamená smrt ztrátu životní síly, kterou Bůh člověku propůjčil na určitý čas. Smrt patří k údělu člověka na zemi a jediný nesmrtelný je Bůh. Ve východních kulturách se na zrození a smrt nahlíží jako na životní koloběh, zatímco v křesťanství se smrt váže na lidskou individualitu, která je spojována s vinou a odpuštěním hříchů.¹⁰

V tradičních církevních pojetích znamená smrt rozchod životního principu (duše) s tělem; v materialistických směrech je smrt chápána jako definitivní konec fyzické i psychické stránky lidské bytosti.¹¹

Z pohledu psychiatrie je smrt v našem nevědomí něčím, co ve vztahu k nám samým není možné. Pro naše nevědomí je představa našeho konce nepředstavitelná. Pokud má ovšem lidský život skončit, naše nevědomí si konec spojuje s nějakou intervencí zvenku – zabitím.

⁸ HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Thanatologie: nauka o umírání a smrti*. 2. přeprac. vyd. Praha: Galén, 2007, s. 25. ISBN 978-80-7262-471-3.

⁹ ROSYPAL, Stanislav. *Nový přehled biologie*. Praha: Scientia, 2003, s. 458. ISBN 80-7183-268-5.

¹⁰ SÍGL, Miroslav. *Co víme o smrti...?* 2. přeprac. vyd. Velké Přílepy: Olympia, 2017, s. 390. ISBN 978-80-7376-466-1.

¹¹ *Tamtéž*, s. 390.

Pro lidské nevědomí je naprosto nepochopitelné zemřít z přirozené příčiny nebo sešlostí věkem.¹²

2.2 Smrt a její vnímání ve společnosti

Smrt byla, je a vždy bude součástí lidského života. Konečnost pozemského bytí si lidé uvědomovali v každé historické epoše. V každé době se ale proměňovalo vnímání smrti a její dopad a odraz ve společnosti. V pravěkých dobách byla smrt vnímána jako přirozený konec lidského života, nutný a nevyhnutelný. Cílem života bylo přežít a zajistit dostatek potravy pro sebe a svoji rodinu. V období středověku a novověku lidé považovali smrt za významný předěl mezi krátkým a těžkým pozemským životem a věčným rajským životem.¹³

Ve středověku a novověku nebyla smrt vnímána negativně. Byla to životní událost, na kterou se zvláště vyšší vrstva připravovala v posledních letech svého života. Smrt byla vnímána jako vysvobození z pozemského utrpení, po kterém následuje cesta do nebes, a proto se lidé svým způsobem na smrt těšili a vítali ji.

V minulosti se lidé dožívali mnohem nižšího věku, než je tomu dnes. To bylo způsobeno zcela odlišným způsobem života, který zvláště pro nižší vrstvy společnosti znamenal velkou fyzickou námahu. Úmrtnost zvyšovaly různé epidemie (mor, tyfus apod.), infekce či špatná výživa. Problémem minulých dob byla také vysoká kojenecká a dětská úmrtnost, což byl většinou důsledek špatných sociálních poměrů rodiny.¹⁴

Ve 20. století se objevuje jev, který se nazývá fenomén tabuizované smrti. Bývá spojován především s obdobím po druhé světové válce, kdy byla smrt a umírání vnímáno jako tragická a zbytečná.¹⁵ V současné době máme problém se se smrtí vyrovnat v poklidu. Samotné umírání má dnes mnohem děsivější podobu, než tomu bylo v dřívějších dobách. Stává se osamělým, neosobním a odlidštěným procesem, při kterém je buď člověk většinou přepraven do nemocnice na pohotovost, nebo prožívá poslední chvíle svého života mimo domov.¹⁶ I na začátku 21. století je pro nás smrt stále určité tabu, které se bojíme prolomit. Čím dál tím více

¹²KÜBLER-ROSS, Elisabeth. *O smrti a umírání: co by se lidé měli naučit od umírajících*. Přeložil Jiří KRÁLOVEC. Praha: Portál, 2015, s. 11. ISBN 978-80-262-0911-9.¹³ HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Thanatologie: nauka o umírání a smrti*. 2. přeprac. vyd. Praha: Galén, 2007, s. 23. ISBN 978-80-7262-471-3.

¹³ HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Thanatologie: nauka o umírání a smrti*. 2. přeprac. vyd. Praha: Galén, 2007, s. 23. ISBN 978-80-7262-471-3.

¹⁴ *Tamtéž*.

¹⁵ *Tamtéž*, s. 22.

¹⁶ KÜBLER-ROSS, Elisabeth. *O smrti a umírání: co by se lidé měli naučit od umírajících*. Přeložil Jiří KRÁLOVEC. Praha: Portál, 2015, s. 17. ISBN 978-80-262-0911-9.

se ale objevuje prostor pro otevřenou diskusi, jejímž cílem je odstranění strachu z této tematiky.

2.3 Dětské vnímání smrti

První představy o smrti u dítěte jsou z pohledu dospělého značně naivní. Dítě se pohybuje ve své vlastní fantazii, personifikuje si smrt jako nepřátelskou sílu, přirovná si ji ke spánku a často také věří, že smrt může vykoupit nějakou obětí. Naivita o smrti vyplývá z dětského vnímání času. Přítomnost dítě vnímá jako časovou věčnost, smrt připodobňuje k oddělení či odchodu, které vnímá jako přestěhování na jiné místo.¹⁷

Z hlediska vývojové psychologie je pro tuto diplomovou práci nejdůležitější období školního věku. Pro dítě je tato fáze vývoje důležitým sociálním mezníkem, jelikož nastupuje do školy a získává tak novou roli školáka. Školní věk lze rozdělit na tři fáze:

- raný školní věk – od nástupu do školy až do věku 8-9 let;
- střední školní věk – od 8-9 let do 11-12 let;
- starší školní věk a raná adolescence – období druhého stupně základní školy.¹⁸

V období raného a středního školního věku je myšlení dítěte vázáno na realitu. Dítě je schopno uvažovat pouze o tom, co samo zná a z čeho má vlastní přímou zkušenost. Chce poznat, jaký je skutečný svět, jak jej ovládat a podle jakých pravidel má fungovat. Pokud dítěti zemře někdo blízký, snaží se získat co nejvíce informací o úmrtí a smrti jako takové. Později se může k nešťastné události vrátit posilněno novým zájmem a zvědavostí.¹⁹

Pocitové vnímání smrti dítě nejčastěji překonává mezi desátým a jedenáctým rokem života. V tomto životním období dítě vnímá čas objektivně a ví, že starší lidé zemřou dříve než mladí. V dětských představách začíná být smrt nevyhnutelný a nevratný proces a samo dítě začíná chápat, že jednou také zemře. Nahlížení na smrt se radikálně mění v období staršího školního věku, kdy dítě vidí smrt jako východisko z komplikované životní situace nebo trest, obrácený proti druhým (většinou rodičům či nešťastné lásce).²⁰

¹⁷ HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Thanatologie: nauka o umírání a smrti*. 2. přeprac. vyd. Praha: Galén, 2007, s. 12-13. ISBN 978-80-7262-471-3.

¹⁸ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005, s. 236-237. ISBN 80-246-0956-8.

¹⁹ *Tamtéž*, s. 242-243.

²⁰ MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada Publishing, 2002, s. 13. ISBN 80-247-0332-7.

V období staršího školního věku a rané adolescence (12 – 15 let) se dítě přestává myšlením opírat pouze o realitu, ale dokáže se posunout do hypotetické či abstraktní roviny. Přemýšlí o tom, jak by svět mohl vypadat nebo jaký by měl být. Dítě připouští variabilitu různých možností, uvažuje systematictěji a dokáže experimentovat s vlastními úvahami.²¹ Na otázky ohledně smrti a umírání hledá odpovědi u svých vrstevníků a čerpá ze svých zkušeností, které doposud získaly. V tomto věku si také začíná uvědomovat, že smrt je nezvratná a život je konečný. V důsledku toho si každé dítě začne utvářet hodnotový systém a u svých vrstevníků hledá oporu a porozumění.²²

Smutek nad smrtí blízké osoby je pro člověka přirozenou emocí a dítě by se mělo naučit s ní pracovat. Jak dospělý, tak dítě procházejí fázemi truchlení. To bývá velmi individuální a jejich projevy bývají různě silné. Většinou ale můžeme rozlišit čtyři klasické fáze truchlení u dětí:

- šok neboli ohromení – dítě si uvědomuje, že milovaná osoba se už neobjeví;
- protest – obranná reakce;
- beznaděj či zoufalství – pokud nefunguje protest a ztráta osoby se jeví jako konečná;
- proces vyrovnání, uklidňování, smíření a hledání nových východisek.²³

S jednotlivými fázemi souvisí i několik příznačných rysů a reakcí, které se projevují během procesu truchlení. Mezi ty nejčastější patří identifikace a deidentifikace, idealizace zemřelého, sebeobviňování, ambivalence a symbolizace.²⁴

Úmrtím blízkého nejvíce trpí identifikační vztahy. Dítě se musí vyrovnat s pocitem opuštěnosti a snažit se odpoutat (deidentifikovat) od zemřelého. Dochází také k idealizaci zesnulého, což může v některých případech zapříčinit komplex méněcennosti u dítěte. Velmi častým rysem je sebeobviňování, při kterém si dítě klade za vinu smrt blízké osoby. Často se jedinec snaží přijmout úmrtí a vyrovnat se s ním, zároveň se však této situaci brání. To vede k ambivalentnosti jeho chování, a proto se často může stávat, že dítě snadno přechází ze smíchu v pláč a naopak. Psychiku dítěte je zapotřebí v takovéto těžké životní situaci sledovat

²¹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005, s. 332-333. ISBN 80-246-0956-8.

²² MATĚJČEK, Zdeněk a DYTRICH, Zdeněk. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada Publishing, 2002, s. 7-8. ISBN 80-247-0332-7.

²³ *Tamtéž*, s. 92-93.

²⁴ *Tamtéž*, s. 14.

a neopomínat ani symbolické projevy, které povětšinou odrážejí vnitřní prožitky a představy dítěte.²⁵

U dětí obvykle přetrvává vztah k blízkému člověku i poté, co už zemřel. Děti se pak rády zdržují v místech, kde mohou být se zemřelým ve spojení, a tak některé z nich spí například v rodičově posteli či povlečení, nebo odpočívá v oblíbeném kusu nábytku zemřelého. Jinému stačí procházka po místech, které navštěvoval se zemřelým, nebo místu, kde došlo k úmrtí. Návštěva těchto míst a užívání věcí pozůstalých je pro děti ujištěním toho, že neztratily kontakt s milovanou osobou.²⁶

Některé děti věří, že jejich blízký odešel do nebe. Tato představa pravděpodobně vychází z náboženského vidění života, smrti a posmrtného života. Představa nebe a nebeského posmrtného života může být pro dítě velmi uklidňující. Dítě nám může říci svoji představu nebe a života v něm, čímž je mu umožněno sdílení představ a přesvědčení s nejbližším okolím. Jiné děti věří, že jejich blízký odešel do nějaké země a že se vrátí.²⁷

Podle Matějčka²⁸ část laické veřejnosti říká, že především malé děti nedokáží rozumem pochopit ztrátu blízkého člověka, nejsou schopny dostatečně procítit smutek, a tak je pro ně jednodušší zapomenout. Druhá část si představuje, že děti mají velmi křehkou duši, a tudíž nesmí být naplno vystavovány žalu.

Z pohledu dospělého je nutné dětem říkat pravdu o smrti způsobem, který je přiměřený jejich věku a zkušenostem. Většina dospělých se uchýlí k polopравdě či lži o smrti, aby dítě ještě více neranila. Děti ale obvykle poznají, že jim je lháno a lhaní pak může způsobit zásah a ztrátu jejich důvěry v emočním prostředí.²⁹

Šetrnými odpověďmi pomáháme dítěti vytvořit silnou oporu a citové zajištění. Je dobré mu dopřát dostatek času, aby mohlo svůj smutek dobře a dostatečně dlouho prožít. Samozřejmostí by také měla být účast dítěte na pohřbu. Být součástí společného rozloučení znamená pro dítě

²⁵ ŠUBRTOVÁ, Milena. *Tematika smrti v české a světové próze pro děti a mládež*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. Spisy Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, s. 14. ISBN 978-80-210-4413-5.

²⁶ GOLDMAN, Linda. *Jak s dětmi mluvit o smrti*. Přeložil Alice ZAVADILOVÁ. Praha: Portál, 2015, s. 27. ISBN 978-80-262-0819-8. Goldman, s. 27.

²⁷ *Tamtéž*, s. 27.

²⁸ MATĚJČEK, Zdeněk a DYTRICH, Zdeněk. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada Publishing, 2002, s. 92. ISBN 80-247-0332-7.

²⁹ GOLDMAN, Linda. *Jak s dětmi mluvit o smrti*. Přeložil Alice ZAVADILOVÁ. Praha: Portál, 2015, s. 17. ISBN 978-80-262-0819-8.

prožívat se svými nejbližšími dobré i zlé. Vlastní smutek a depresivní nálady dítěte nejlépe odreagujeme aktivitou, která přinese radost nejenom dítěti, ale také lidem v nejbližším okolí.³⁰

³⁰ *Tamtéž*, s. 94-95.

3 Tematika smrti v literatuře pro děti a mládež

Literatura pro děti a mládež je součástí umělecké literatury a je určena čtenářům ve věku od 3 do 15 let. Jednotlivým věkovým kategoriím je přizpůsobena jak žánrem, tak obsahem. Přispívá k mentální, etické, estetické a mravní výchově čtenáře. Jejím smyslem je nenásilně a zajímavě vést děti k novým poznatkům, podněcovat dětskou fantazii a rozvíjet jejich vztah k mateřskému jazyku.³¹

Dětskou literaturu můžeme rozlišit na intencionální a neintencionální. Intencionální literatura je přímo určena pro dětského čtenáře a patří do ní například povídky ze života dětí. Neintencionální literatura byla původně určena pro dospělé, ale dnes ji běžně čtou i děti. Mezi taková díla patří například *Gulliverovy cesty* od Jonathana Swifta.³²

Literatura pro děti a mládež se nikdy nevyhýbala žádným tématům. Často se snaží reagovat a poukázat na nějaký aktuální problém, který hýbe nejenom dospělým světem, ale především tím dětským. Autoři této literatury se snaží pracovat i s takovými tématy, která by z pohledu společnosti neměla být určena dětem. Mezi taková téma patří i umírání či smrt.

Motiv smrti je součástí existenciální motiviky, která se dá označit jako ztvárnění motivu smrti a života a toho, co jej znejišťuje a co pomáhá čtenáři uvědomit si hodnoty lidského života. Existenciální motivika zahrnuje obrazy života, smrti, ohrožení, posiluje životní hodnoty či pomáhá hledat smysl lidské existence.³³

3.1 Tematika smrti ve folklorních textech

Motiv a téma smrti nalezneme už ve folklorních pohádkách určených jak dětským čtenářům, tak dospělým. Zobrazení smrti v nich podléhá různým personifikacím, které pomáhají čtenáři konkretizovat představu o smrti. Nejčastěji bývala smrt zachycována jako stařena, někdy jako mladá atraktivní žena. Stará žena symbolizuje stáří a nemoci s ním spojené. Zobrazení mladé ženy mělo mírnit obavu a strach z umírání a ze smrti. Smrt bývá také často zobrazována s různými atributy. Mezi nejčastější patří kosa, meč či srp, které mají symbolizovat podtínání lidského života. V různých pojetích je přechod na onen svět zobrazen jako překročení pomyslné hranice, nejčastěji mostu, lávky či brány. Své zobrazení mají i zemřelé osoby. Duši

³¹ KARPATSKÝ, Dušan. *Labyrint literatury*. 4. rozš. a upr. vyd. Praha: Albatros, 2008, s. 104. ISBN 978-80-00-02154-6.

³² *Tamtéž*, s. 104.

³³ KUBECZKOVÁ, Olga. *Smrt a dítě: existenciální motivika v české literatuře pro děti a mládež*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2013, s. 4-5. ISBN 978-80-7464-278-4

dobrého nevinného člověka symbolizovala bílá holubice, zlý hříšník se zjevoval jako černý havran nebo krkavec.³⁴

Ve folklórních pohádkách má smrt několik syžetových funkcí:

- úvod (expozice), např. smrt rodičů hlavního hrdiny, který je poté vystaven životním těžkostem;
- zápletka (kolize), např. je nutné držet stráž u těl rodičů hlavního hrdiny, aby došlo k vykoupení duše;
- zvrát (peripetie), např. hlavní hrdina zemře a je nutné ho pomocí kouzel oživit;
- závěr, např. smrt jako spravedlivý trest.³⁵

Ve folklórních textech se nejčastěji objevuje *kmotřička Smrt* nebo *ošizená Smrt*. Slovní spojení Smrt kmotřička pravděpodobně souvisí se třemi sudičkami, které předpovídaly osud narozeného dítěte. Pohádky o kmotřičce Smrti se vyskytují v mnoha variantách, ve kterých lze nalézt důležité rysy připisované smrti. Smrt je v nich symbolem času, který se vyznačuje neúprosností, neporazitelností a absolutní spravedlností.³⁶

Další personifikovaným typem je *ošizená Smrt*, někdy také označovaná jako Smrt šizená, obelhávaná či naivní a hloupá. V takovýchto pohádkách se hlavní postavy, většinou chudřasové, pokoušejí smrt obelstít. Syžet těchto pohádek vychází z přirozeného sebezáchovného pudu, který je bezprostřední reakcí na vážné smrtelné ohrožení.³⁷

3.2 Odraz smrti v tvorbě pro děti a mládež v 19. století

V průběhu 19. století se v dětské literatuře tematika smrti objevuje i proto, že dětství bylo vnímáno jako velmi rizikové. V souvislosti nejen s vysokou dětskou úmrtností se dítě setkávalo se smrtí poměrně často. V důsledku různých epidemií, nevhodné stravy, neléčených úrazů umírali děti nejenom starší příbuzní, ale také sourozenci či vrstevníci.³⁸

Nemoc a smrt byla tak častou zkušeností v životě dítěte, že se začala objevovat na stránkách učebnic a dětských časopisů. Ve školním prostředí měla tato látka působit výchovně a osvětově. Dětský čtenář měl být vhodně poučen, aby se vyhnul nebezpečí smrti.

³⁴ ŠUBRTOVÁ, Milena. *Tematika smrti v české a světové próze pro děti a mládež*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. Spisy Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, s. 18. ISBN 978-80-210-4413-5.

³⁵ *Tamtéž*, s. 18.

³⁶ *Tamtéž*, s. 18-21.

³⁷ *Tamtéž*, s. 21-22.

³⁸ *Tamtéž*, s. 23.

V časopisech pro děti se objevovaly moralizující články a různá varování a oznámení, informující o zbytečných úmrtích dětí při hraní či práci.³⁹

V dětské literatuře 19. století se mnohdy smrt stylizovala do podoby zaslouženého trestu, který přichází jako důsledek dětské neposlušnosti, lenosti či zlovyků. Tyto náměty zpracoval kupříkladu německý lékař Heinrich Hoffman a vydal poučnou knihu pro děti s názvem *Ježibetr aneb Veselé příběhy a žertovné obrázky* (1845, rozš. vyd. 1847). V krátkých veršovaných miniaturách jsou vyprávěny příběhy dětí, které neuposlechly své rodiče nebo trpěly určitým zlovykem a byly za to potrestány smrtí. Příkladem je miniatura vyprávějící o Pavlínce, která si i přes zákaz rodičů hraje se sirkami a za svoji neposlušnost uhoří.⁴⁰

Další možností, jak dětskému čtenáři přiblížit tematiku smrti, bylo zpracovat námět do alegorického příběhu odehrávajícího se v přírodní říši. V rámci pohádkového žánru byla vytvořena citlivá paralela mezi lidským životem a děním v přírodě. Názornost a emocionální účinnost osudů personifikovaných zvířecích hrdinů je vhodným postupem, jak dětem citlivě přiblížit umírání a smrt. Typickým představitelem tohoto proudu je Jan Karafiát a jeho *Broučci* (1876). V Karafiátově pohádkovém textu vstupuje smrt nečekaně, přesto přirozeně. Celý lidský život je v díle alegoricky převeden do života broučka, ve kterém se několikrát objeví smrt.⁴¹

Tematiku smrti nalezneme i v poezii, která nebyla primárně určena dětskému čtenáři. Typickým básnickým námětem byl boj zoufalé matky či otce se smrtí o umírající dítě. Johan Wolfgang Goethe tento námět zpracoval v baladě *Král duchů* (1782), ve které dítě prohraje boj se smrtí a umírá otci v náručí. V českém prostředí se s tímto námětem setkáme například u Jana Nerudy v básni *Balada dětská (Balady a romance 1883)*. Smrt se v baladě snaží dítě zlákat ke hře, slibuje zbavení bolesti a utrpení, ale dítě se odmítá vzepřít matčině vůli. Až zásahem vyšší autority dítě se Smrtkou tiše odchází, aby netrápilo matku.⁴²

3.3 Odraz smrti v literatuře pro děti a mládež ve 20. století

Dětská literatura 20. století se rovněž nevyhýbala tématu smrti. Karafiátovi *Broučci* se stali inspirací pro několik dalších autorů. Nejpopulárnější obdobou se stala pohádka Jana Maršíčka

³⁹ ŠUBRTOVÁ, Milena. *Tematika smrti v české a světové próze pro děti a mládež*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. Spisy Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, s. 24. ISBN 978-80-210-4413-5.

⁴⁰ *Tamtéž*, s. 24.

⁴¹ *Tamtéž*, s. 32.

⁴² *Tamtéž*, s. 24-25.

Noví Broučci (1936), v dalších rozšířených vydáních pod názvem *Světlušky* a *Světlouškové* (1938, 1946).⁴³

V literatuře pro děti a mládež nastává v první polovině 20. století tendence zobrazovat život tak, jak je, včetně jeho stinných stránek. V dětských knížkách běžně nalezneme sociální utrpení a bídu, pracovní těžkosti a samozřejmě také smrt. Mezi autory, kteří se zabývali právě takovými tématy a zpracovávali je pro dětského čtenáře, patří Marie Majerová a Josef Věromír Pleva.⁴⁴

Motiv a téma smrti se u Majerové objevuje celkem třikrát. Dvakrát jej nalezneme v povídkové knížce pro děti s názvem *Zázračná hodinka* (1932) a to v povídkách *Modrý hyacint* a *Malinký muž*. Potřetí jej nalezneme v její nejslavnější próze pro děti a mládež *Robinsonce* (1940). V *Modrém hyacintu* umírá holčička Helenka na následky sociálních poměrů opatrovníků, v *Malinkém muži* umírá matka malého chlapce. Pro obě povídky je smrt zlomovým okamžikem, v němž hlavní hrdinové dozrávají a uvědomují si konečnost lidského života. V *Robinsonce* se smrt objevuje hned na začátku, kdy hlavní hrdince umírá matka při porodu bratříčka. Na rozdíl od povídek je zde smrt vykreslena očima dětského hrdiny a vše se odehrává v emoční rovině.⁴⁵

Josef Věromír Pleva v románovém cyklu pro děti a mládež *Malý Bobeš* (1931) přibližuje své zážitky z dětství. Motiv smrti se v *Malém Bobšovi* promítá do neustálé existenční nouze rodiny a do jejích sociálních poměrů.⁴⁶

3.4 Odraz tematiky smrti v současné literatuře pro děti a mládež

Současným trendem v literatuře pro děti a mládež je nebát se v literárním rozhovoru otevřít jakékoliv téma, mezi které patří například i smrt. Najdeme ji ve velkém množství literárních žánrů, a to nejen u zahraničních, ale i českých autorů. Současní autoři se snaží tematiku smrti zpracovávat pomocí humoru a vytvářet tak odlehčenou atmosféru. Nejčastěji se tematika smrti objevuje v detektivním románu či fantasy žánru. Trend otevřenosti a filozofizace textů pro děti v českém prostředí je způsoben vlivem překládané literatury.⁴⁷

⁴³ŠUBRTOVÁ, Milena. *Tematika smrti v české a světové próze pro děti a mládež*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. Spisy Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, s. 33-34. ISBN 978-80-210-4413-5.

⁴⁴ *Tamtéž*, s. 37.

⁴⁵ *Tamtéž*, s. 40.

⁴⁶ *Tamtéž*, s. 42.

⁴⁷ KUBECZKOVÁ, Olga. *Smrt a dítě: existenciální motivika v české literatuře pro děti a mládež*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2013, s. 10. ISBN 978-80-7464-278-4.

Literatura pro děti a mládež se nebrání filozofickým, psychologickým, sociologickým či medicínským tendencím. Základem se stává samotný proces umírání a etapy smiřování a truchlení po zemřelém. Prostřednictvím těchto textů jsou dětské čtenáři zbavováni strachu ze smrti, který velmi často plyne z neznalosti a neinformovanosti. Před čtenáři se vynořují postavy v mezních životních situacích, které jim poskytují návody, jak reagovat při kontaktu se smrtí a jak reagovat na proces umírání. Vedle těchto děl se objevují často i edukativní texty, které dětskému čtenáři pomáhají smrt přijmout a vyrovnat se s ní.⁴⁸

K nejčastěji zpracovávaným námětům patří úmrtí jednoho z rodičů, případně obou, v důsledku nějaké havárie nebo nevyléčitelné nemoci. Dětský hrdina se pak v průběhu celého děje vrací k nešťastné události a připomíná si společné okamžiky se zesnulým. Často se také stává, že zesnulý dětskému hrdinovi něco zanechá nebo s ním nějak komunikuje. K takovým typům knih patří například *Klub mrtvých otců* (2009) od Matta Haiga či *Dívka s pomeranči* (2004) od Josteina Gaardera. Častým námětem je také smrt některého z prarodičů. Babička či dědeček většinou umírají v důsledku stáří, které je spojeno s různými nemocemi. Dětský hrdina po smrti prarodiče vzpomíná na společné chvíle a většinou také k zemřelému promlouvá. Tuto tematiku zpracovala například Martina Špinková v knize *Anna a Anička* (2015) nebo Alena Čálková v knize *Borůvky na prodej* (2015).

Autoři literatury pro děti a mládež se rovněž nevyhýbají ani tématu smrti samotného dítěte. Většina autorů se snaží dítěti ukázat, že není zapotřebí se smrti obávat a mít z ní strach. Smrt různě personifikují a snaží se z ní vytvořit příjemného společníka pro dítě. Často se také zabývají tím, co je vlastně po smrti a co má dítě očekávat. Tyto náměty zpracoval například Jostein Gaarder v knize *Jako v zrcadle, jen v hádance* (1999) či Kitty Crowther v *Návštěva malé smrti* (2013). V dětské beletrii se také můžeme setkat s úmrtím nejlepšího či velmi blízkého kamaráda hlavního hrdiny, jako je tomu například v knížce *Most do země Therabithia* (2007) od Katherine Patersonové nebo u J. K. Rowlingové v kouzelnické sáze o Harrym Potterovi.

Zvláště pro menší čtenáře je velmi těžké se vyrovnat se smrtí svého milovaného domácího mazlíčka. Spisovatelé píšící pro děti a mládež se nevyhýbají ani tomuto tématu, a tak vznikly knížky jako je *Počkej, milá smrti* (2013) od Kateřiny Suškové nebo *Kdo zabil Snížka?* od Petry Soukupové. V oblasti zvířecí říše se rovněž pohybuje knížka od Ivy Procházkové *Myši*

⁴⁸ KUBECZKOVÁ, Olga. *Smrt a dítě: existenciální motivika v české literatuře pro děti a mládež*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2013, s. 97. ISBN 978-80-7464-278-4.

patří do nebe...ale jenom na skok! (2017), která se zaměřuje na smrt lesních tvorů a jejich následného posmrtného života.

4 Tematika smrti od vybraných autorů pro děti a mládež

Tato kapitola se věnuje vybraným autorům pro děti a mládež, v jejichž dílech se vyskytuje tematika smrti. U každého autora je uveden stručný životopis a přehled jeho tvorby pro děti a mládež. Knihy jsou řazeny vzestupně podle doporučeného věku čtenářů.

4.1 Jostein Gaarder

Jostein Gaarder (*1952) je norský spisovatel píšící převážně pro děti a mládež. Po studiích skandinávských jazyků a teologie na univerzitě v Oslu se stal vyučujícím filozofie na střední škole. Později se s rodinou přestěhoval do Bergenu, kde vyučoval na střední škole filozofii. Zde také vznikla jeho první literární díla *Diagnóza a jiné povídky* (1986) a *Žabí zámek* (1988).

V roce 1991, u nás 1995, vyšla jedna z jeho nejúspěšnějších knih *Sofiin svět*, která se stala světovým bestsellerem a byla přeložena do několika světových jazyků. Po úspěchu knihy přestal Gaarder vyučovat a začal se plně věnovat psaní knih.

Tematicky se Jostein Gaarder pohybuje v oblasti filozofie, historie a náboženství. Za své knihy získal mnohá literární ocenění: Cenu norského ministerstva kultury za dětskou knihu v roce 1991, Cenu norských knihkupců v roce 1993. Do češtiny byly přeloženy téměř všechny jeho knihy. Dvorní překladatelkou Gaardera se stala Jarka Vrbová a všechny jeho knihy vydává nakladatelství Albatros.⁴⁹

Jostein Gaarder dnes patří mezi úspěšné autory v oblasti literatury pro děti a mládež. K jeho nejúspěšnějším knihám pro dětské čtenáře patří *Sofiin svět* (1991), *Jako v zrcadle jen v hádance* (1993), *Dívka s pomeranči* (2003), *To je otázka* (2012) či *Anton a Jonatán* (2014). V knize *Anna. Bajka o klimatu a životním prostředí* (2013) se věnuje aktuálním ekologickým a klimatickým problémům.

4.1.1 Anton a Jonatán

Knih *Anton a Jonatán*, v norském originále *Anton og Jonatan*, vyšla poprvé v roce 2014 a je doporučena čtenářům od 7 let. Ilustrace vytvořil Akin Düzakin, který s Gaarderem spolupracoval na jeho dřívější knize *To je otázka* (2012).

⁴⁹ Jostein Gaarder: *portrét* [online]. [cit. 2019-08-15]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/14023/gaarder-jostein>

„Anton a Jonatán jsou nejlepší kamarádi. Jezdí spolu po městě, vydají se na Měsíc a na mořské dno. Jsou pořád spolu. Jednoho dne se ale něco stane.“⁵⁰

Anton a Jonatán je příběh o malém chlapci Jonatánovi a jeho plyšovém medvídkovi Antonovi, který je v příběhu vypravěčem. Medvídek Anton je chlapcovým nejlepším kamarádem a společně prožívají události všedního dětského života. Společně se také dostávají do imaginárních a snových představ, ve kterých létají na Měsíc, kde si hrají na schovávanou, z ponorky pozorují mořský svět či cestují vlakem nebo helikoptérou. Velice často se po městě pohybují na kole. Jonatán řídí a Anton sedí vepředu v košíku na řídkách.

Dětský bezstarostný život končí ve chvíli, kdy je dvojice na křižovatce sražená velkou dodávkou. *„Vtom si Jonatán všiml velké dodávky. Já ji zahlédl také. Musíš brzdit, pomyslel jsem si. Jonatáne, musíš brzdit! V plné rychlosti jsme se s bílou dodávkou srazili. Jonatán vyletěl ze sedla. Já z košíku.“⁵¹* Pro chlapce přijede záchranná služba a jeden ze záchranářů si všimne odhozeného Antona a dá ho chlapci na břicho. V nemocnici se z plyšového medvídka stává pozorovatel celého okolí: *„Jonatán pořád spal a spal. Seděl jsem na chodbě a čekal. Konečně přišli Jonatánovi rodiče a odnesli mě.“⁵²* Antonovi je smutno po jeho příteli a vzpomíná na něj. Příběh končí filozofickým zamyšlením nad smyslem života: *„Antone, říkal mi často Jonatán. Nemáme my štěstí? Svět je náš. Jsme tady.“⁵³*

V příběhu se vyskytují dva různé úhly pohledu vyprávění příběhu. První z nich je pohled chlapce Jonatána, který popisuje starosti zcela běžného života. Dvojice jezdí po městě na kole a vyřizuje a zařizuje různé věci, které mnohdy dělají dospělí. *„Musíme koupit rajčata a okurku. A noviny. Nezapomeň na noviny!“⁵⁴* Druhý pohled je vyprávěn z pohledu plyšového medvídka Antona, který naopak utíká z běžného života do světa fantazie a společně s Jonatánem podniká dobrodružné výpravy. *„Jonatán nás vzal raketou na Měsíc. Hráli jsme si tam na schovávanou.“⁵⁵*

Kromě textu hrají důležitou roli také ilustrace Akina Düzakina. Nemají pouze obrazově-illustrační funkce, ale pomáhají doplňovat výpovědní hodnotu textu a rozvíjejí dětskou fantazii. Malí čtenáři se tak mohou sami lépe vcítit do atmosféry příběhu, případně si ho mohou sami doplňovat.

⁵⁰ GAARDER, Jostein. *Anton a Jonatán*. V Praze: Albatros, 2014. ISBN 978-80-00-03698-4.

Knihneobsahuje číslování stran. Z tohoto důvodu není u žádné citace uvedena konkrétní strana.

⁵¹ *Tamtéž.*

⁵² *Tamtéž.*

⁵³ *Tamtéž.*

⁵⁴ *Tamtéž.*

⁵⁵ *Tamtéž.*

I když je Jonatán malý chlapec, uvědomuje si, že jeho život je něčím neopakovatelným a jedinečným. Jeho životní sdělení je podáváno naivním dětským pohledem a stává se nenuceným projevem radosti z žití. „*Svět je náš, opakoval mi mnohokrát. Jsme tady. Dřív tu byli mamuti a dinosauři. A teď jsme tu my. Antone, obracel se na mě, nemáme my štěstí? Můžeme jezdit po městě a všechno zažít.*“⁵⁶

Smrt hlavního hrdiny, malého chlapce Jonatána, není v knize popsána prostřednictvím slov, ale vše vypovídající jsou právě ilustrace, které doprovází celý děj. Ty také čtenáři napovídají, čeho by si měl všimnout – ať už třeba barev, nebo některých detailů. Jak Gaarder, tak Düzakin dokáží zobrazit pocit samoty hlavního hrdiny. Když je medvídek Anton zpět v Jonatánově pokoji, je mu smutno po jeho příteli a cítí se najednou osamělý. Jeho smutku je věnován dvojlist, na kterém se nachází pouze ilustrace medvídka sedícího na polici. Na konci knihy je tak ponechán prostor na čtenářovy vlastní úvahy.

4.1.2 Jako v zrcadle, jen v hádance

Knihy s názvem *Jako v zrcadle, jen v hádance* vyšla v norském originále, *I et speil, i en gåte*, v roce 1993. V češtině vyšla poprvé v roce 1999, podruhé v roce 2014. Kniha je určena čtenářům od 12 let.

Knihu otevírají dvě motto. První z nich je z Prvního listu Korintským:⁵⁷ „*Nyní vidíme jako v zrcadle, jen v hádance, potom však uzříme tváří v tvář.*“ Motto odkazuje k omezenému vnímání reality a k nedokonalému poznání světa. V tomto příběhu nese zrcadlový odraz sebe sama ještě jiný význam. Můžeme jej vnímat jako přechod na druhou stranu, tedy jako pohled na umírání a smrt nebo jako posmrtný život, který je zahalen tajemstvím. Druhým mottem je báseň šestnáctileté švédské básnířky o pomíjivé radosti, síle smutku a s ním spojené bolesti a smrti. Právě smrt je jedním z ústředních motivů celého díla, které je vystavěné převážně na dialozích nemocné Cilky s andělem Arielem.

*„Pták smutku létá vysoko,
až tam, kde anděl bolesti stojí stráž
nad táborem smrti.“*

Hlavní hrdinka Cecílie Skotbuová trpí blíže nespecifikovanou smrtelnou nemocí. Celý příběh se odehrává během vánočních svátků v Cilčině dětském pokoji. Cecílie kvůli své nemoci tráví

⁵⁶ GAARDER, Jostein. *Anton a Jonatán*. V Praze: Albatros, 2014. ISBN 978-80-00-03698-4.

Knihy neobsahuje číslování stran. Z tohoto důvodu není u žádné citace uvedena konkrétní strana.

⁵⁷ Součást Nového zákona, jeden z listů apoštola Pavla.

celé dny na lůžku, jelikož po chemoterapeutické léčbě je velmi vyčerpaná. Rozptýlením jsou jí zápisky do darovaného čínského notýsku, do kterého si zaznamenává různé myšlenky a poznámky. „*Neměla sílu do něj zapisovat často, neměla ani příliš o čem psát, ale rozhodla se, že si bude zaznamenávat všechno, co ji, když tady leží a přemýšlí, napadne. Slíbila si, že nikdy nic neškrtně a že každé slovo zůstane navěky tam, kde je.*“⁵⁸

Na Štědrý den tatínek Cecílii donese do obývacího pokoje, aby s dalšími členy rodiny prožila alespoň trochu normální Vánoce. I přes svůj vážný zdravotní stav si Cilka přála nové běžky a sáňky, jelikož miluje zimní sporty jako každé norské dítě. Vysněné sportovní potřeby dostává – od prarodičů lyže, od rodičů sáňky. „*Pak se ještě vybalovaly zbývající dárky, ale Cecílie už lyže z pohovky nesundala. Poslední balík byl tak objemný, že ho také museli přinést zvenku, a i ten byl pro Cecílii. Už z dálky uhodla, co obsahuje.*“ „*Sáňky! Vy jste...*“ „*Maminka se k ní naklonila a pohládila ji po tváři.*“ „*Snad si nemyslíš, že bychom si dovolili ti je nedat?*“⁵⁹

V noci se Cecílie náhle probudí a na okenním parapetu spatří nějaké stvoření. „*Bytost na sobě měla bílou košili, nohy bosé. Proti ostrému světlu z ozářené borovice za oknem dokázala Cecílie sotva rozpoznat obličej.*“⁶⁰ Během rozhovoru se stvořením se Cecílie dozví, že je to její anděl strážný Ariel, který na ni dává pozor a má jí poskytovat útěchu v její nemoci. Společně s Arielem tráví Cecílie každý následující večer. Podnikají spolu v noci různé výlety – snese ji do obývacího pokoje k vánočnímu stromečku, navštíví její spící kamarádku, jdou sáňkovat, nebo si vyjedou na běžkách na nejvyšší kopec v okolí. Často spolu také vedou filozofické a náboženské rozhovory o pozemském životě, posmrtném bytí a Bibli.

Cecílie stále více podléhá nemoci a uvědomuje si, že brzy zemře. Prochází si různými fázemi přijetí faktu vlastní smrti – zpočátku vlastní smrt popírá a pomyšlení na ni ji přivádí ke vzteku. „*Cecílie si zhluboka vzdychla: ‚Jestli smím říct svůj názor, tak se mi zdá, že ten váš chod světa je pěkně uhozený.‘ ‚A pročpak?‘ ‚Nemám nejmenší chuť být dospělá. A už vůbec nechci umřít. Nikdy!‘*“⁶¹ Dívka popírá svoji smrt a věří ve své uzdravení. Důkazem je například její rozhovor s matkou: „*Ale pořád doufám a modlím se, aby ses uzdravila. Všichni se modlíme.*“ „*Samozřejmě, že se zase uzdravím. Nechápu, co to říkáš za nesmysly.*“⁶²

⁵⁸ GAARDER, Jostein. *Jako v zrcadle, jen v hádance*. Přeložil Jarka VRBOVÁ. Praha: Albatros, 1999, s. 10. ISBN 80-00-00706-1.

⁵⁹ *Tamtéž*, s. 18-19.

⁶⁰ *Tamtéž*, s. 20.

⁶¹ *Tamtéž*, s. 3.

⁶² *Tamtéž*, s. 45.

Se zhoršujícím se zdravotním stavem se Cecílie začíná se smrtí smířovat, a tak klade andělovi otázky týkající se umírání a posmrtného života. „*Opravdu nevíš nic o tom, co je na druhé straně?*“ zeptala se. *Zavrtěl lesklou hlavičkou. „Všichni se díváme do zrcadla. Tys teď nahlížela skulinou na druhou stranu. Já to zrcadlo nedokážu dokonale vyčistit. To bys možná viděla ještě víc, ale už bys přestala vidět sama sebe.“*⁶³

Díky Arielovi se Cecílie dokáže vyrovnat s budoucí ztrátou vlastního života a opuštěním oblíbených míst a milovaných osob. Anděl jí v průběhu společných rozhovorů naučí, jak se odpoutat od pozemského života, jak se rozloučit s nejbližšími a jak se těšit na posmrtný svět, který se před ní postupně otevírá. Na konci příběhu Cecílie nalezne duševní rovnováhu a umírá se zcela jasnou myslí. Dokonce se před svým odchodem stihne rozloučit s celou rodinou, která v okamžiku její smrti stojí u její postele. Cilčina duše opouští dívčino tělo a společně s Arielem odchází na věčnost. „*Měl jsi pravdu. Když spím, jsem krásná,*“ řekla. *Ariel jí stiskl ruku. Podíval se na ni a řekl: „Jsi ještě krásnější, když tu sedíš.“ „Ale to nemůžu vidět, protože jsem už za zrcadlem.“*⁶⁴

Důležitou roli hrají rovněž ilustrace od Oldřicha Jelena, které provázejí celou knížku. Obdobně jako u knihy *Anton a Jonatán* ilustrace pomáhají dotvářet výpovědní hodnotu textu a podporují dětskou fantazii. Díky ilustracím se děti lépe vcítí do pocitů a myšlení Cecílie a dostávají tak prostor na vlastní názor. Kupříkladu zachycení posledních chvil dívčina života je doplněno dvěma ilustracemi. Na první vidíme Cecílii letící po boku Ariela a společně shlížejí na norskou krajinu. Na druhé ilustraci najdeme prázdnou Cilčinu postel a kolem ní všechny důležité atributy spjaté s Cecílií – otevřené okno, nové běžky a notýsek.

Gaarder v této knize také reflektuje umírání dítěte z pohledu rodičů. Péče o nemocné dítě je velmi vysilující a stresující záležitost. Cecílie několikrát vyslechne hádku rodičů nebo slýchá unavené povzdechy své matky. Rodiče se snaží dceři splnit nejrůznější přání a za svoji lásku jsou často odměněni dívčíným panovačným chováním. „*Letos si asi lyžování moc neužiješ, holčičko.*“ *Cecílie vztekle mrštila vázou s květinami o zem. „To bych řekla, že si ho neužiju, když nebudu mít lyže,*“ *zasyčela.*⁶⁵

Ke konci knihy už rodiče ztrácejí víru v Cilčino uzdravení a tráví s ní u lůžka co nejvíce času. Matka si dokonce nastavuje budík na tři hodiny v noci, jen aby zkontrolovala, jestli její milovaná dcera žije. Před Cecílií ale rodiče odmítají přiznat, že je nevléčitelně nemocná.

⁶³ GAARDER, Jostein. *Jako v zrcadle, jen v hádance*. Přeložil Jarka VRBOVÁ. Praha: Albatros, 1999, s. 118. ISBN 80-00-00706-1.

⁶⁴ *Tamtéž*, s. 136.

⁶⁵ *Tamtéž*, s. 11.

„A mami, já se uzdravím. Slibuju.“ „Ano, já vím.“ „Ale že se brzy uzdravím, smím říkat jen já. Když to opakujete vy, připadá mi, že to říkáte jen tak.“ „Ale jdi ty!“ Cecílie vzhledla: „Ty snad pláčeš?“ Maminka si utřela oči. „Kdepak...“ „Ale máš v očích slzy.“ „Ale, krájela jsem cibuli.“ „Už zase?“⁶⁶

Gaarder se rovněž věnuje i popisu reakcí dívčina mladšího bratra Lasseho. Ten se snaží kontaktu s umírající sestrou co nejvíce vyhnout. „Všichni stáli kolem ní. Lasse se držel v pozadí. Jako by mu připadalo trochu strašidelné, že Cecílie je teď u nich dole, aby se zúčastnila rozdělování dárků.“⁶⁷ Lasse sestru ani příliš nenavštěvuje. Volný čas tráví většinou s kamarády na lyžích či sáňkách, s dědečkem pak chodí na brusle. Příjemná mu není ani komunikace s Cilkou o běžných věcech. „Chceš pozdravit Lassa?“ zeptala se maminka. Cecílie přikývla. Babička ho přivedla. Musela ho před sebou postrkovat, tak se ostýchal. „Ahoj Lasse,“ vzhledla. „Jaké jsou ty nové lyže?“ „Ujde to...“⁶⁸

4.1.3 Dívka s pomeranči

Povídka *Dívka s pomeranči* vyšla v Norsku pod názvem *Appelsinpiken* v roce 2003. V češtině vyšla v roce 2004 a kniha je určena čtenářům od 12 let.

Hlavním hrdinou je patnáctiletý Georg Røed z hlavního norského města Osla. Před jedenácti lety mu zemřel otec na nevléčitelnou chorobu. Před svou smrtí se Georgův otec rozhodl napsat svému malému synovi dopis do budoucnosti. Dopis ukryl do starého kočárku a doufal, že ho jednoho den někdo najde. „Nikdy mě nenapadlo, že od něj ještě někdy dostanu nějakou zprávu, ale teď spolu píšeme tuhle knihu.“⁶⁹

Georg žije společně se svojí matkou, jejím novým partnerem a nevlastní sestrou v rodinném domě ve čtvrti Humleveien v Oslu. Na svého otce si příliš nepamatuje, jelikož zemřel, když chlapeci byli čtyři roky. Georg má na otce jen pár vzdálených vzpomínek z rodinných fotografií a videozáznamů. Georg prožívá život běžného dospívajícího hochy. Ve škole patří k nadanějším žákům, k jeho největším koníčkům patří vesmír a vše s ním spojené. Jediné trápení má se svojí platonickou láskou k dívce z hudební umělecké školy.

Jeho život se změní ve chvíli, kdy mu domů jeho prarodiče donesou dopis od otce. „A babička hned vyklopila, že našli dopis, který mi před smrtí napsal táta. Sevřel se mi

⁶⁶ GAARDER, Jostein. *Jako v zrcadle, jen v hádance*. Přeložil Jarka VRBOVÁ. Praha: Albatros, 1999, s. 75. ISBN 80-00-00706-1.

⁶⁷ *Tamtéž*, s. 17.

⁶⁸ *Tamtéž*, s. 134.

⁶⁹ GAARDER, Jostein. *Dívka s pomeranči*. Praha: Albatros, 2004. Klub mladých čtenářů, s. 7. ISBN 80-00-01405-X.

žaludek. Zemřel před jedenácti lety. Ani jsem si nebyl jistý, jestli si ho dobře pamatuji. Dopis od táty, to znělo hodně závažně, skoro jako poslední vůle.“⁷⁰

Georgův otec v dopise vypráví svému synovi příběh o dívce, do níž se kdysi jako mladý muž zamiloval. V průběhu čtení dopisu Georg pochopí, že ona dívka s pomeranči, do které se jeho otec bláznivě zamiloval, je jeho matka. Jejich milostný příběh připomíná pohádku – hrdina hledá svoji lásku, kterou nakonec nalezne, ale musí určitý čas být odloučen, aby pak mohli být spolu. Georgův otec ale nevydrží čekat a rozhodne se svoji milovanou najít. Tím ale poruší stanovená pohádková pravidla a později tuto událost vnímá jako osudový moment v jejich společném životě a ve své pozdější nemoci. *„Když mě doprovázela na autobus na letiště, všimli jsme si v okapové rouře mrtvé bílé holubice. Veronika se zastavila a otřásla se. Obrátila se ke mně, položila mi hlavu na prsa a rozplakala se. Ani já jsem nedokázal zadržet pláč. Byli jsme tak mladí. Byli jsme uprostřed pohádky. Žádná mrtvá holubice tam neměla co ležet. Rozhodně neměla být bílá. Taková jsou pravidla. Plakali jsme. Bílá holubice byla špatné znamení.*“⁷¹

Georgův otec propojuje synovo dětství a poslední měsíce života svého života. Georgův otec si diagnózu stanovil sám a věděl, že mu nezbyvá mnoho času. V dopise detailně popisuje své pocity a myšlenky, které ho po dobu umírání napadaly. *„Pravda je, že se cítím úplně prázdný, nebo, abych byl upřímný, naprosto neutěšitelný. Netajím se tím, ale na to nemysli. Nikdy nesmíš vidět, že pláču, k tomu jsem se rozhodl a dokážu se ovládat.*“⁷² Georgův otec dává najevo strach z umírání, obavu z opuštění světa, ve kterém zanechává milovanou rodinu.

V příběhu se zároveň setkáváme s tím, jak na objevený dopis a milostný příběh reagují pozůstalí. Georgova matka se během čtení dopisu citově zhroutí, jelikož si uvědomí, jak velká byla jejich láska a jakého partnera ztratila. Součástí vyprávění jsou i velmi detailní popisy vztahu mezi mužem a ženou. Zabývá se pocity, které prožívá umírající při probdělých osamocených nocích. Jako únik používal Georgův otec právě psaní dopisu pro Georga.

Georg si v průběhu čtení dopisu vytváří ke svému zemřelému otci vztah. Přes počáteční pochybnosti o věrohodnosti a pravosti dopisu vede s otcem rozhovor v přítomnosti. Snaží se odpovídat na jeho otázky a řeší položené hádanky. Díky dopisu také přijde na společný zájem – stejně jako jeho, tak i jeho otce fascinoval vesmír, konkrétně Hubbleův teleskop. Právě ten

⁷⁰ GAARDER, Jostein. *Dívka s pomeranči*. Praha: Albatros, 2004. Klub mladých čtenářů, s. 12. ISBN 80-00-01405-X.

⁷¹ *Tamtéž*, s. 107.

⁷² *Tamtéž*, s. 34.

považoval Georgův otec za vesmírné oko, které pozoruje životy na zemi. Otevírá tak prostor na filozofické otázky týkající se lidského života, umírání a posmrtného bytí.

Po přečtení dopisu se Georg cítí dospělejší a vyspělejší. Ví, kdo byl jeho otec, jaké měl pocity a jak moc miloval jeho matku. Čtení dopisu můžeme vnímat jako Georgovu iniciační cestu, kdy se z malého chlapce stává dospělý muž. Georg se rozhodne více věnovat vesmíru a Hubbleově teleskopu a odhodlává se oslovit dívku, do které se zamiloval v hudební škole. V závěru knihy dochází k vnitřnímu smíření mezi synem a otcem. „*Takže teď můžeš konečně zapomenout na všechny svoje starosti. Můžeš ,odpočívat v pokoji‘, jak se říká. Děkuji ti, že ses odhodlal k lovu na Dívku s pomeranči!*“⁷³

Tato kniha poskytuje silný životní příběh o velké lásce a nečekané smrti. Kromě popisů pocitů, nálad a myšlenek umírajícího člověka se setkáváme i s pocity a reakcemi nejbližšího okolí. Příběh vybízí čtenáře k tomu, aby měl v úctě vlastní život a lásku a snažil se najít smysl vlastního konání.

4.2 Astrid Lindgrenová

Astrid Lindgrenová (1907 – 2002) byla švédská spisovatelka píšící knížky převážně pro děti a mládež. Dětství a mládí prožila ve Vimmerby na jihu Švédska, kde se pod svým dívčím jménem Ericsonová pokoušela prorazit v žurnalistice. V devatenácti letech odešla do Stockholmu, kde absolvovala školu pro sekretářky.⁷⁴ Později zde dostala práci v advokátní kanceláři. Svým dětem před spaním vyprávěla pohádky, které si sama vymyslela. Všechny si je postupně zapsala a později je knižně vydala.⁷⁵

Její prvním literárním počinem pro děti a mládež byl dívčí román *Britt-Mari se svěřuje* (1944). K jejím nejslavnějším knížkám pro děti a mládež patří dobrodružná pohádka *Pipi Dlouhá punčocha* (1945), kterou Lindgrenová vytvořila nový typ dětské literární hrdinky. K dalším úspěšným knížkám bezpochyby patří *Děti z Bullerbynu* (1962), pro něž čerpala inspiraci ze svého dětství. Všechny literární postavy, které Astrid Lindgrenová vytvořila,

⁷³ GAARDER, Jostein. *Dívka s pomeranči*. Praha: Albatros, 2004. Klub mladých čtenářů, s. 156. ISBN 80-00-01405-X.

⁷⁴ALCHAZIDU, Athena. *Slovník autorů literatury pro děti a mládež*. Praha: Libri, 2007, s. 516. ISBN 978-80-7277-314-5.

⁷⁵ *Astrid Lindgrenová: životopis* [online]. [cit. 2019-09-05]. Dostupné z: <https://www.spisovatele.cz/astrid-lindgrenova>

odrážejí její snahu proniknout do duše současného dítěte a nastavit tak zrcadlo mezilidským vztahům.⁷⁶

Ve své tvorbě pro děti a mládež se také dotýkala tematiky smrti v knížkách *Mio, můj Mio* (1954) a *Bratři Lví srdce* (1973). Příběhy vypráví o lásce, přátelství, strachu a jeho překonávání, samotě a smrti. Lindgrenová se nebojí dětského čtenáře vystavit existenciálním otázkám, které dětem přibližuje především prostřednictvím imaginace.⁷⁷

Švédskou vládou byla po její smrti založena Astrid Lindgren Memorial Award, která se uděluje každý rok nejlepší dětské knize na světovém trhu. Cena je také spojena s finanční odměnou, díky které patří k největším udělovaným cenám v oblasti literatury pro děti a mládež na světě.⁷⁸ Sama autorka obdržela v roce 1958 Cenu Hanse Ch. Andersena, nejprestižnější mezinárodní ocenění v oblasti literatury pro děti a mládež.⁷⁹

Astrid Lindgrenová patří mezi nejúspěšnější světové spisovatelky pro děti a mládež. K jejím nejoblíbenějším dětským knihám patří *Britt-Mari se svěříje* (1944), *Velký detektiv Blomkvist* (1946), *Mio, můj Mio* (1954), *Karkulín ze střechy* (1955), *Emil Neplecha* (1963), *Bratři Lví srdce* (1973) a *Ronja, dcera loupežníka* (1981). K těm nejúspěšnějším patří bezpochyby *Pipi Dlouhá punčocha* (1944) a *Děti z Bullerbynu* (1947).

4.2.1 Bratři Lví srdce

Fantasy román *Bratři Lví srdce*, ve švédském originále *Bröderna Lejonhjärta*, vyšel v roce 1973. V českém překladu Jarky Vrbové vydalo nakladatelství Albatros v roce 1992. V dalších vydáních kniha vyšla v roce 2001, 2008, 2013 a v roce 2016 jako audiokniha, kterou namluvila herečka Tereza Kostková. Kniha je určena čtenářům od 8 let.

Za vznikem knihy *Bratři Lví srdce* stojí osobní prožitek autorky. Jedním z inspiračních impulsů byla ranní cesta vlakem podél řeky Fryken. Během této cesty Lindgrenová prožila „fantastické ráno s růžovým světlem nad jezerem“,⁸⁰ které v ní zanechalo pocit, že z tohoto nevšedního zážitku musí něco vzejít. Dalším impulsem pro ni byla návštěva hřbitova ve Vimmerby, kde si na jednom náhrobním kameni přečetla: „Zde odpočívají bratři Fahlénovi,

⁷⁶ ALCHAZIDU, Athena. *Slovník autorů literatury pro děti a mládež*. Praha: Libri, 2007, s. 517. ISBN 978-80-7277-314-5.

⁷⁷ Tamtéž, s. 517.

⁷⁸ *Astrid Lindgren Memorial Award* [online]. [cit. 2019-09-05]. Dostupné z: <http://www.alma.se/en/About-the-award/>

⁷⁹ ALCHAZIDU, Athena. *Slovník autorů literatury pro děti a mládež*. Praha: Libri, 2007, s. 517. ISBN 978-80-7277-314-5.

⁸⁰ STRÖMSTEDT, Margareta. *Astrid Lindgrenová: životopis*. Praha: Albatros, 2006. Albatros Plus, s. 278. ISBN 80-00-01794-6.

zemřeli roku 1860.⁸¹ Inspirací sourozenecké lásky pro ni bylo setkání dětského herce Janneho Ohlssona se svým bratrem během tiskové konference k filmovému zpracování *Emila neplechy*.⁸²

Fantasy román pro děti *Bratři Lví srdce* je příběh o dvou bratřech – Karlu a Jonatánovi Lvech. Starší Jonatán je krásný a zdravý chlapec, kterého obdivuje každá matka a žena v okolí. Karel, zvaný Suchárek, je naopak pořád velmi nemocný, často je upoutaný na lůžko a je také nevzhledný. Jonatán se o svého mladšího sourozence hezky stará a Karel je na něm především psychicky závislý. Bratři se mají nadevše rádi a Jonatán se snaží Suchárkovi svým vyprávěním zpříjemnit a zpestřit jeho jednotvárný život na lůžku. Vypráví mu, že po smrti se dostane do země zvané Nangijala, ve které vládou časy ohníčků a pohádek. „*Kde je Nangijala?*“ zeptal jsem se. Jonatán řekl, že přesně neví. Ale je určitě na opačné straně oblohy. A začal vyprávět o Nangijale tak, že jsem skoro dostal chuť tam hned odletět. Tam totiž ještě vládou časy ohníčků a pohádek,“ řekl. „A bude se ti tam určitě líbit.“⁸³

Jednoho dne u nich v domě vypukne požár. Jonatán se vrátí do hořícího domu pro nemohoucího bratra a skokem z okna mu zachrání život. Sám ale bohužel na následky zranění umírá, a tak se ocitá v Nangijale dřív než jeho bratr. Za svoji odvalu si Jonatán vyslouží přezdívku Jonatán Lví srdce. Za dva měsíce ale umírá i Karel a oba dva bratři se setkávají v Nangijale, kde je Suchárek úplně zdravým dítětem. Společně bydlí v Rytířském dvoře v Třešňovém údolí a každý má také vlastního koně (Karel má Pírka, Jonatán Hroma). V údolí žijí milí a přátelští lidé, kteří bratry hned přijmou mezi sebe. „*U Zlatého kohouta jsem se bavil moc dobře. Zpívali jsme spoustu písniček, z nichž některé jsem znal z dřívějšíka, a jiné jsem nikdy neslyšel. Všichni byli veselí.*“⁸⁴

Od Jonatánovy přítelkyně Žofie se Suchárek dozví o zlém tyranovi Tengilovi, který si podmanil sousední Šípkové údolí. Tengil ovládá nestvůru Katlu, která se stala symbolem jeho moci a postrachem všech lidí. „*Kdo je ten Tengil?*“ řekl jsem. A pak mi Jonatán vyprávěl o zemi Karmánii vysoko v Prastarých prahorách u Prastaré prařeky, kde vládne Tengil, hrozivý a zlý jako had.⁸⁵ Žofie společně s Jonatánem a dalšími lidmi z Třešňového i Šípkového údolí vede tajný odboj proti tyranovi Tengilovi. Starší z bratrů se vydává osvobodit Urbana, člena odboje, ze sluje nestvůry Katly. Karel Suchárek to ale bez svého

⁸¹ STRÖMSTEDT, Margareta. *Astrid Lindgrenová: životopis*. Praha: Albatros, 2006. Albatros Plus, s. 279. ISBN 80-00-01794-6.

⁸² *Tamtéž*, s. 279-280.

⁸³ LINDGREN, Astrid. *Bratři Lví srdce*. Praha: Albatros, 1992, s. 8. ISBN 80-00-00347-3.

⁸⁴ *Tamtéž*, s. 30.

⁸⁵ *Tamtéž*, s. 35.

bratra nemůže dlouho vydržet a za několik dní se vydá za ním. V Třešňovém údolí se objeví zrádce, který informuje o všem Tengilovi vojáky. Karel se domnívá, že jím je lovec Hubert, ten mu ale v lese zachrání život před vlky. Suchárek pokračuje v cestě, na které narazí na Tengilovi vojáky, před kterými se ukryje v jeskyni. Díky jejich rozmluvě se dozví, že pravým zrádcem je hostinský Jossi. „*Jossi a nikdo jiný. Chvilí mi trvalo, než mi to došlo. Zrádcem je tedy ten hodný, veselý Jossi s narezlými fousy, od něhož jsem dostal koláč a který mě utěšoval, když mi bylo smutno.*“⁸⁶ Vojáci odhalí Suchárkův úkryt a odvezou ho do Šípkového údolí.

Díky shodě náhod a hlouposti vojáků se Karel dostane k Matyášovi, dalšímu tajnému členovi odboje žijícímu v Šípkovém údolí. Ten za tajnými dvířky ukrývá jeho bratra Jonatána Lví srdce. Společně se pak snaží zachránit Urbana z Katliny sluje. Bratrům se podaří dostat dovnitř jeskyně a na poslední chvíli zachránit Urbana. „*Celou noc jsme Urbana nesli jeskyněmi. Tedy vlastně Jonatán. Pronesl Urbana peklem, jinak se to říct nedá. Já měl co dělat sám se sebou.*“⁸⁷ Všichni pak společně prchají před Tengilovými vojáky na Hromovi a Pírkovi. Suchárek seskočí z Pírka, aby bratr mohl jet rychleji a společně s Urbanem ujet vojákům. V lese potká Žofii s Hubertem a zrádcem Jossim. Karel dokáže, že Jossi je zrádce díky znamení Katly, které má hostinský vytetované na hrudi.

Mezitím se proti Tengilovi postaví všichni obyvatelé Šípkového údolí v čele s Urbanem a Jonatánem Lví srdce. Tomu se podaří získat od tyrana Katlinu trubku a stane se jejím novým pánem. Za cenu velkých lidských obětí se podaří Tengila porazit. Jonatán společně se Suchárkem jedou odvést Katlu do její sluje, aby už nikoho nikdy neohrožovala. Na mostě ale Jonatánovi vypadne trubka z ruky do vody. Mezitím se ve vodě objeví Karm, odvěký nepřítel Katly, a svedou spolu poslední boj ve vodopádu. „*Jonatán Katlu nezabil, zabil ji Karm. A Katla zabila Karma. Přímo před našima očima. Viděli jsme to. Jen já a Jonatán, nikdo jiný to neviděl, jak se ty dvě pohádkové pravěké obludy navzájem zničily. Sledovali jsme jejich boj na život a na smrt ve vodopádu.*“⁸⁸

Večer si bratři povídají o další krásné zemi zvané Nangilima, ve které si lidé hrají a navzájem pomáhají. Jonatán byl zasažen Katliným ohněm, který způsobuje postupně ochrnutí celého těla. „*Vysvětlil mi hroznou moc Katlina plamene. Když nezabije, způsobí ještě něco horšího. Něco v člověku porouchá tak, že ochrne. Nejdřív nic nepozná, ale pomalu a neodvratně se to vkrádá.*“⁸⁹ Jeho jediná záchrana je přesun do Nangilimi. Suchárek ho vezme na záda, společně

⁸⁶ LINDGREN, Astrid. *Bratři Lví srdce*. Praha: Albatros, 1992, s. 58. ISBN 80-00-00347-3.

⁸⁷ *Tamtéž*, s. 126.

⁸⁸ *Tamtéž*, s. 151.

⁸⁹ *Tamtéž*, s. 156.

skočí ze srázu a dostanou se do nové vysněné země. „Šel jsem ke srázu a podíval jsem se dolů. Všude byla tma. Louku už jsem skoro neviděl. A pode mnou byla taková hloubka, že se mi zatajil dech. Jestli skočíme, bude jisté, že se do Nangilimi dostaneme oba. Žádný z nás nebude muset být sám, trápit se, brečet a mít strach. [...] Neviděl jsem propast pod sebou, ale věděl jsem, že tam je. Stačí udělat jeden krok do tmy a všechno bude za námi. A už brzy. ‚Suchárku Lví srdce,‘ řekl Jonatán. ‚máš strach?‘ ‚Ne, vlastně ano... mám strach, ale skočím stejně, Jonatáne, skočím...ted’... a už nikdy se nebudu bát, už nikdy...“⁹⁰

Smrt se v *Bratrech Lví srdce* jeví jako situace patřící k běžnému životu. Oba hlavní hrdinové se s ní přímo setkávají – ať už úmrtí staršího Jonatána, nebo později mladšího Karla. Bájnou zemi Nangijalu můžeme vnímat jako odraz reálného světa, ve kterém jsou dobré i špatné věci či lidé. Nangilima pak může být vnímána jako přechod do posmrtného života, který je bez útrap. Nejenom že se v knize objevuje téma smrti, ale najdeme v ní i další důležité životní hodnoty, jako jsou odvaha, přátelství a čest, které vítězí nad zlem i samotnou smrtí. Skok, kterým se bratři dostávají do Nangilimi, lze vnímat jako metaforu pro samotnou smrt. Oba hlavní hrdinové činí bez cizího přičinění, skáčou pouze ze své vlastní vůle se dostat do Nangilimi.

Kniha vyšla v roce 1973 a dostalo se jí ostré kritiky, jelikož se odchylovala od tehdy módních trendů v dětské literatuře, kterými bylo například znečišťování životního prostředí. Lindgrenová byla nejvíce kritizována za to, že řešením všech problémů hlavních hrdinů byla smrt (sebevražda), což dle kritiků bylo hrozné a nezodpovědné zároveň. Rovněž jí bylo vyčítáno její zobrazení dobra a zla, které bylo vykresleno černobíle a jednorozměrně.⁹¹

Odezvu kniha našla nejenom u dětí, ale i lékařů, kteří léčili smrtelně nemocné děti. Bratři Lví srdce poskytovali dětským pacientům útěchu v jejich nemoci a pomáhali je smířit s blížící se smrtí. Někteří dospělí byli knihou zděšeni a chápali skok na konci děje jako návod k sebevraždě. Lindgrenová na to řekla v jednom rozhovoru: „Víte, čím víckrát umřete, tím líp si na to zvyknete.“⁹² Děti ovšem skok nevnímali jako sebevraždu, ale jako šťastný konec příběhu, jelikož se bratři dostali do vysněné Nangilimi.⁹³

⁹⁰ LINDGREN, Astrid. *Bratři Lví srdce*. Praha: Albatros, 1992, s. 159. ISBN 80-00-00347-3.

⁹¹ STRÖMSTEDT, Margareta. *Astrid Lindgrenová: životopis*. Praha: Albatros, 2006. Albatros Plus, s. 287. ISBN 80-00-01794-6.

⁹² *Tamtéž*, s. 289.

⁹³ *Tamtéž*, s. 289.

4.2.2 Mio, můj Mio

Fantasy pohádka *Mio, můj Mio*, ve švédském originále *Mio, min Mio*, vyšla v roce 1954. Do češtiny byla přeložena Jarkou Vrbovou. Knihu vydalo nakladatelství Albatros poprvé v roce 1996, podruhé v roce 2004.

Knih *Mio, můj Mio* vypráví příběh devítiletého chlapce Bo Vilhelma Olssona, který žije u pěstounů ve švédském Stockholmu. Bosee, jak se chlapci říká, má jen dva přátele: spolužáka Benku a paní Ludinovou, prodavačku zeleniny. Pěstouni nemají Bosseho příliš rádi a nejráději by se ho zbavili, i když si ho sami vybrali v dětském domově. „*Teta Edla pořád dokola opakovala, že dnem, kdy jsem přišel do domu, začalo jejich trápení. Strýc Sixtin neřikal nic. Vlastně ano, občas řekl: ‚Hele, ty tam! Vypadni, ať se na tebe nemusím koukat!‘*“⁹⁴

Jednoho večera pošle pěstounka Bosseho do pekárny pro její oblíbené suchary. Po cestě potká paní Ludinovou, od které dostane červené jablíčko, a ta ho také poprosí, zda by jí nedoručil korespondenční lístek. Bosse se neubráníl zvědavosti a lístek si přečetl. Stálo v něm:

„*Králi Země v daleké dálce*

Ten, jehož tak dlouho hledáš, je nyní na cestě k tobě. Poletí dnem a nocí a v ruce bude držet znamení: zlaté jablko.“⁹⁵

Bosse nerozuměl ani jednomu slovu a darované červené jablíčko se proměnilo ve zlaté. Chlapec byl celý zmatený a odešel do parku, kde si sedl na lavičku a pozoroval okolní domy. Vedle něj ležela prázdná lahev od piva, která byla ucpaná kouskem dřeva. Bosse zpozoroval, že uvnitř se něco pohybuje – duch. Uvězněného ducha osvobodil, a ten mu nabídl, že mu splní přání. Bosse se džina vyptával, jak se do lahve dostal a odkud je. Když duch chlapci řekl, že je ze Země v daleké dálce, Bosse zatoužil se tam podívat. „*Řekl to tak, že se mi hlava rozdrncela, ale nějaký zvláštní tón v jeho hlase způsobil, že jsem po té zemi zatoužil. Měl jsem najednou pocit, že nemůžu žít nikde jinde než tam.*“⁹⁶

V Zemi v daleké dálce je vše neskutečné a krásné, jako v pohádce. Bosse se zde také setkává se svým otcem králem a oba dva mají ze setkání ohromnou radost. „*Podobal se Benkovu tatínkovi, ale byl hezčí. Moc mě mrzelo, že ho teta Edla nevidí. Muselo by jí být hned jasné, že*

⁹⁴ LINDGREN, Astrid. *Mio, můj Mio*. Přeložil Jarka VAŇKOVÁ. Praha: Albatros, 1996. Klub mladých čtenářů, s. 8. ISBN 80-00-00464-x.

⁹⁵ *Tamtéž*, s. 9.

⁹⁶ *Tamtéž*, s. 12.

můj tatínek není žádný darebák. ⁹⁷ Chlapec se dozví, že se ve skutečnosti jmenuje Mio. Jeho otec král mu vždy s laskavostí říká „*Mio, můj Mio!*“

Mio se v královské zahradě setkává s Jum-Jumem, synem zahradníka, a stávají se nejlepšími přáteli. Od svého otce dostane Mio bílou kobyliku Miramis se zlatou hřívou, na které společně s Jum-Jumem podnikají různé vyjížďky po královské říši. Princ se postupně seznamuje se svým novým domovem, poznává obyvatele královské říše, kteří jsou všichni velmi hodní. Bojí se ale hrozného rytíře Kata, který žije v Zemi na konci světa. Ten unáší malé děti a proměňuje je v ptáky. Mio se dozvídá o dávné věštbě, která říká, že rytíře Kata může zabít jen královský syn. „*Chlapec královské krve na bílém koni se zlatou hřívou, kterého doprovází jeho nejlepší přítel – přesně taková je věštba. Nemůžeš změnit nic na tom, co je rozhodnuto už tisíc let.*“ ⁹⁸

Mio se vydává společně s Jum-Jumem a Miramis do Země na konci světa, aby zabil hrozného rytíře Kata. Na svém putování se setkávají s týranými lidmi, kteří se jim i přes svoji nouzi snaží co nejvíce pomoci. Stařec Eno pošle oba přátele za kovářem, aby ukoval pro Mia zbraň, která dokáže zabít rytíře Kata. Katovi špehové ukradnou kobyliku Miramis a Mio s Jum-Jumem dále putují pěšky. Dostanou se na Katův hrad, kde jsou rytířem zajati a uvrženi do vězení. Pomocí neviditelné kápě se Mio dostane ke Katovi, kterému po hodinovém boji vrazí meč do jeho kamenného srdce. „*Pozvedl jsem svůj kouzelný meč, jak nejvýš jsem dokázal, a zabořil jsem ho hluboko do Katova strašného kamenného srdce. A v tu chvíli rytíř Kato zmizel. Doslova zmizel. Na zemi zůstala ležet jen hromádka kamení a železný dráp.*“ ⁹⁹

Kouzlo Katovy moci bylo zlomeno. Zakleté děti se z ptáků proměnily zpět do své lidské podoby. Všichni obyvatelé Země na konci světa jsou konečně svobodní. Dokonce i v Mrtvém lese začínají růst listy na stromech. Mio s Jum-Jumem a proměněnými dětmi se vrací zpět do Země v daleké dálce, kde na ně čekají jejich rodiče. Všichni jsou znovu spokojení a šťastní. Mio zůstává v zemi u svého otce krále. „*Bo Vilhelm Olsson je v Zemi v daleké dálce a má se u svého otce krále moc dobře.*“ ¹⁰⁰

Smrt v knize *Mio, můj Mio* můžeme vnímat jako přechod do jiného, kouzelného světa, kde je všechno krásné a všichni jsou hodní a mají se rádi. Země je dostatečně rozlehlá a poskytuje lidem dost prostoru ke spokojenému žití. Pro Bosseho je odchod do Země v daleké dálce

⁹⁷ LINDGREN, Astrid. *Mio, můj Mio*. Přeložil Jarka VAŇKOVÁ. Praha: Albatros, 1996. Klub mladých čtenářů, s. 13. ISBN 80-00-00464-x.

⁹⁸ *Tamtéž*, s. 52.

⁹⁹ *Tamtéž*, s. 96.

¹⁰⁰ *Tamtéž*, s. 109.

vysvobozením z jeho nešťastného života u pěstounů, kteří ho nemají rádi a kterým je jen na obtíž. V Zemi v daleké dálce je Bosse, alias Mio, konečně šťastný, jelikož je se svým milovaným tatínkem, který je k němu laskavý a splní mu každé přání na rozdíl od svých pěstounů. Posmrtný život a Země v daleké dálce jako místo, kam se člověk ubere po smrti, můžeme vnímat jako místo plné harmonie, krásy a klidu.

Mio, můj Mio předkládá dětským čtenářům nejenom tematiku smrti, ale také problematiku pěstounské péče, přátelství a odvahy. Pomocí pohádkového příběhu malého chlapce je dětský čtenář seznámen se životem po smrti. Právě pohádkovost a kouzelnost Země v daleké dálce pomáhá dítěti zbavit či vyrovnat se se strachem ze smrti a s obavami, co nastane po ní.

4.3 Kitty Crowther

Kitty Crowther (*1970) je belgická spisovatelka pocházející z belgického hlavního města Bruselu. Díky švédskému původu své matky se od mala stýkala se severskou literaturou, která společně s anglickou měla největší vliv na její pozdější tvorbu. V důsledku poruchy sluchu od svých čtyř let nemluvila a okolní svět zachycovala především prostřednictvím obrazů. V polovině 90. let absolvovala bruselskou uměleckou školu Arts Plastiques a začala se věnovat knižní ilustraci pro dětského čtenáře. V roce 2010 získala za své dílo mezinárodní prestižní cenu Astrid Lindgrenové.¹⁰¹

Ve svých knihách se Kitty Crowther snaží dětskému čtenáři přiblížit témata, se kterými mají často problém i sami dospělí. Nebojí se otevřít téma osamělosti, strachu či smrti. V jejích příbězích nalezneme křehkost a výjimečný humor, se kterým pojímá vybraná témata.¹⁰²

V českém překladu vyšla v roce 2012 její první kniha *Skříp, škráb, píp a žbluňk*, která se zabývá dětským strachem a osamělostí. Její druhá kniha *Návštěva malé smrti* (2013) se citlivě věnuje tematice smrti a snaží se odstranit strach z umírání.

Kitty Crowther zatím vydala pouze dvě knihy pro děti a mládež a to *Skříp, škráb, píp a žbluňk* (2012) a *Návštěva malé smrti* (2013).

¹⁰¹ *Kitty Crowther: Návštěva malé smrti* [online]. [cit. 2019-10-15]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/31777/crowther-kitty-navsteva-male-smrti>

¹⁰² *Baobab Books: Kitty Crowther* [online]. [cit. 2019-10-15]. Dostupné z: <http://www.baobab-books.net/kitty-crowther>

4.3.1 Návštěva malé smrti

Kniha *Návštěva malé smrti* vyšla ve francouzském originále *La visite de Petite Mort* v Paříži v roce 2004. Do češtiny byla přeložena Terezou Horváthovou a vydána v roce 2013 nakladatelstvím Baobab. Kniha je určena pro „*lidi v mlžinách*.“¹⁰³

Kniha vypráví o malé smrti, která je nešťastná, jelikož jí nikdo nemá rád a všichni se jí bojí. „*Nikdo s ní nikdy nemluví. Lidé pláčou. Je jim zima*.“¹⁰⁴ Smrtka se snaží lidem zpříjemnit posmrtný život. Například jim rozdělává oheň, aby jim bylo teplo. Lidé se ale ohně bojí a nahání jim hrůzu, jelikož si myslí, že skončili v pekle. Malá smrt je smutná z jejich pokaždé stejných reakcí.

Jednoho dne si malá smrt přijde pro dívku Evelínu, která se jí nebojí a vítá ji s úsměvem. Malou smrt její chování zaskočí a připomene jí, že i ona sama je ještě malým dítětem. Evelína jí vypráví o své nemoci a bolesti, která onemocnění doprovázela. Po příchodu malé smrti ji už ale nic nebolí a je jí dobře, dokonce se směje. Společně si pak obě hrají a malá smrt zažívá takovou zábavu, jakou už dlouho nezažila. „*Malá smrt se popadá za břicho. Nikdy si nepřipadala tak živá*.“¹⁰⁵

Evelína ale nemůže zůstat v království mrtvých a musí se vydat do nového posmrtného života. Malá smrt se po jejím odchodu cítí opuštěná, všechno jí připadá nesmyslné a na každém kroku šeptá Evelínino jméno. Po jednom z mnoha vyslovení jména jí Evelína odpoví a objeví se vedle ní jako anděl. „*Ted' chodí malá smrt a Evelína k umírajícím ruku v ruce. Když lidé vidí nežnou tvář anděla, už nemají strach ze smrti. Je to tak lepší*.“¹⁰⁶

Smrt je malá roztomilá osůbka. Ale nikdo o tom neví.¹⁰⁷ Takto smrt charakterizuje hned v úvodu Kitty Crowther. Na rozdíl od Astrid Lindgrenové nebo Josteina Gaardera Crowther smrt přímo zhmotňuje do podoby malého dítěte, čímž ji přibližuje dětskému světu. Dětskému čtenáři ukazuje, že malá smrt je stejně obyčejným dítětem, jakým je on sám. Prožívá stejné pocity osamění, strachu a zklamání. Prostřednictvím personifikace smrti do podoby malého dítěte se Crowther snaží děti zbavit případného strachu z umírání a smrti.

Velmi důležitou postavou je kromě malé smrti dívka Evelína. Díky ní si malá smrt uvědomí, že je stejně jako dívka dítětem. Evelína naučí znovu malou smrt, jak si má hrát. Ta se může

¹⁰³ CROWTHER, Kitty. *Návštěva malé smrti*. Praha: Baobab, 2013. ISBN 978-80-87060-67-4.

Kniha neobsahuje číslování stran. Z tohoto důvodu není u žádné citace uvedena konkrétní strana.

¹⁰⁴ *Tamtéž*.

¹⁰⁵ *Tamtéž*.

¹⁰⁶ *Tamtéž*.

¹⁰⁷ *Tamtéž*.

opět začít cítit jako dítě a užívat si zábavné činnosti, které jsou s dětstvím spojené. „*Malá smrt se popadá za břicho. Nikdy si nepřipadala tak živá.*“¹⁰⁸ Právě tento oxymoron nejlépe vystihuje změnu v chování a myšlení malé smrti.

Velkou roli hrají ilustrace, které vytvořila sama Kitty Crowther. Jsou hlavními nositeli vyprávění. Autorka pracuje s celou plochou knihy. Na přední straně knihy je malá smrt v černém hábitu se stylizovanou maskou a kosou v ruce vedená dívkou okolo plotu. Na přední předsádce pak nalezneme malou smrt hrající badminton s neurčitým protihráčem, ze kterého jsou vidět jen útlé bosé nohy. Jeho identita je neznámá, stejně tak místo, kde si hrají. Na zadní předsádce vidíme malou smrt s andělem Evelínou, jak společně listují v knize. Od badmintonu s tajemným protihráčem se dostaneme ke konkrétnímu člověku. Spojení malé smrti v černém hábitu a Evelíny jako bílé oděného anděla v nás může vyvolat pocit životní vyrovnanosti. Veliká pozornost je také věnována různým detailům, jako jsou například výrazy zesnulých lidí, pro které si malá smrt přišla. Každá ilustrace poskytuje podněty, pomocí nichž si může čtenář příběh dále domýšlet.

4.4 Katherine Patersonová

Katherina Patersonová (*1932) je americká spisovatelka píšící pro děti a mládež. Do svých osmi let vyrůstala v Číně, kde její otec pracoval jako ředitel místní dívčí školy a misionář. V roce 1940 rodina Čínu opustila a přestěhovala se do Ameriky, kde vystudovala presbyteriánskou církevní školu. Mezi lety 1957-62 působila v Japonsku jako misionářka a šířitelka křesťanství, zároveň zde také studovala japonskou a čínskou kulturu.¹⁰⁹

Jejím prvním dílem pro mládež byl soubor esejů *Kdo jsem?* Z roku 1966. První knihu pro děti, *Znamení chryzantémy*, vydala v roce 1973. K jejím dalším dílům pro děti a mládež patří *O slavicích kteří pláčou* (1974) a *Loutkář* 1975. Její nejznámější knihou se stala fantasy próza *Most do země Therabithia* (1977), která se dočkala i dvojího filmového zpracování. V jejích knihách jsou často hlavními hrdiny osiřelé děti nebo děti, které si nemohou najít kamarády. Patersonová pro svá díla také použila vlastní zážitky a pocity z dětství, které kvůli stěhování a kulturním rozdílům těžce nesla.¹¹⁰

Za svoji tvorbu pro děti a mládež získala mnohá ocenění. K nejcennějším patří Cena Hanse Ch. Andersena z roku 1998 a Cena Astrid Lindgrenové z roku 2006. Patersonová je

¹⁰⁸ CROWTHER, Kitty. *Návštěva malé smrti*. Praha: Baobab, 2013. ISBN 978-80-87060-67-4.

¹⁰⁹ Katherina Patersonová [online]. [cit. 2019-10-20]. Dostupné z: <https://www.vaseliteratura.cz/medailonky-autoru/1250-katherine-patersonova>

¹¹⁰ *Tamtéž*.

viceprezidentkou *National Children's Book and Literacy* a také je čestnou celoživotní členkou *International Board of Books for Young People*. V letech 2010-2011 byla národní velvyslankyní pro *Young People's Literature*.¹¹¹

Katherine Patersonová je významnou autorkou literatury pro děti a mládež. K jejím nejúspěšnějším knihám patří *Most do země Therabithia* (1977), k dalším pak *Znamení chryzantémy* (1973), *Skvělá Gilly Hopkinsová* (1978) či *Milovala jsem Jacoba* (1980).

4.4.1 Most do země Therabithia

Kniha *Most do země Therabithia*, v anglickém originále *Bridge to Therabithia*, vyšla v roce 1977. Do češtiny byla přeložena Evou Masnerovou a vydána nakladatelstvím Albatros v roce 1999. Kniha je doporučena čtenářům od 10 let.

Most do země Therabithia vypráví příběh desetiletého Jesseho Olivera Aaronse, který každé ráno věnuje své zálibě – běhání, jelikož chce být nejlepší ze všech. „*Dennodenně celé léto časně vstával, aby mohl běhat. Počítal, že když na tom bude pracovat – a taky že panečku pracoval – mohl by být, až začne škola, nejrychlejším běžcem v páté třídě. Musí být nejrychlejší – ne jeden z nejrychlejších nebo druhý nejrychlejší, ale ten nejrychlejší. Prostě nejlepší.*“¹¹² Jesse žije se svými rodiči a čtyřmi sestrami v domě na venkově, kde Aaronsovi mají menší farmu se zvířaty a malé políčko. Ze sourozenců mu je nejbližší jeho sestra May Belle, která ho zbožňuje a všude za ním chodí. Kromě běhání Jesse tráví volné chvíle kreslením. „*Jess se opájel kreslením jako někteří lidé pitím whisky. Ve změti myšlenek se mu rozhostil mír a z hlavy se šířil po celém unaveném, napjatém těle. Kreslil nade všechno rád. Většinou zvířata. Ne běžná zvířata, jako je jejich Bessie, nebo slepice, ale bláznivá zvířata s problémy – bůhvíproč rád staví ta zvířata do nemožných situací.*“¹¹³

Jednoho dne se do sousedního domu nastěhuje nová rodina Burkeových se stejně starou dcerou Leslie. Ta začne chodit do stejné školy, ve které jsou pevně stanovená místa pro dívky a pro chlapce na hraní. Leslie začne tyto stereotypy porušovat. „*Leslie měla na sobě zas ty vybledlé ušřížené džíny a modré tílko. Na nohou měla tenisky, ale byla bez ponožek. Třída překvapeně zašuměla, jako když syčí pára z uvolněného kohoutku u radiátoru. Všichni tam*

¹¹¹ *Katherina Paterson: biography* [online]. [cit. 2019-10-20]. Dostupné z: <http://katherinepaterson.com/biography/>

¹¹² PATERSON, Katherine. *Most do země Terabithia*. 2., v této úpravě 1. vyd. Přeložil Eva MASNEROVÁ. Praha: Albatros, 2007, s. 7-8. ISBN 978-80-00-02048-8.¹¹³ *Tamtéž*, s. 16.

¹¹³ *Tamtéž*, s. 16.

seděli svátečně nastrojení, v nejlepších nedělních šatech.“¹¹⁴ Nejenom že Leslie poruší pravidla slušného oblékání, ale dokonce se vnutí chlapcům do běžeckého závodu, který k jejich nelibosti vyhraje. „*A Fulcher ji skutečně běžet nechal, vztekly a nerad. Porazila ho. Doběhla první a své velké zářící oči obrátila ke klubku němých upocených tváří.*“¹¹⁵ I přes prohru a rozboření školních stereotypů se Jesse s Leslie spřátelí. Společně pak tráví odpoledne a každou cestu do školy a z ní. Během společných chvil se Jesse dozvídá o Leslieině dřívějším životě ve Washingtonu a o její škole.

Jesse s Leslie si během hraní u vyschlého koryta potoka uvědomí, že potřebují místo jen pro sebe, kde budou sami a nedosáhne na ně okolní svět. „*Potřebujeme nějaké místo jenom pro nás,*“ vysvětlovala. „*Bude tak tajné, že o něm neřekneme vůbec nikomu na světě.*“ *Jesse se zhoupl dozadu a nohama brzdil, aby se zastavil. Ztlumila hlas, téměř šeptala. Mohla by to být celá tajná země,* pokračovala, „*a my bychom byli její vládci.*“¹¹⁶ Tajemnou říši pojmenovali Therabithia a dostávali se do ní pomocí zhoupnutí přes vyschlé koryto potoka. Jako správní vládci si ve své zemi postavili hrad, do kterého nanosili všechny potřebné věci: dózu se sušenkami, několik lahví vody pro případ obléhání a na nutné opravy plechovku hřebíků a provázky. V Therabithii pak tráví každou volnou chvíli a vymýšlí si různé příběhy, nebo si společně čtou a povídají. Postupem času pak už svoje přátelství neskrývali ani ve škole. „*Leslie byla víc než kamarádka. Byla jeho druhým já, a to víc vzrušujícím já – jeho cestou do Terabithie a do celého dalšího světa.*“¹¹⁷

Na podzim už bylo v jejich království chladno. Někdy si rozdělali oheň, jindy se choulili do spacích pytlů, které donesla Leslie z domu. K Vánocům dal Jesse své kamarádce štěně, které se stalo strážcem Therabithie a Leslie mu dala jméno Princ Terrien. Všichni tři pak podnikají zimní výpravy do království. Přeprava do Therabithie začíná být nebezpečná, jelikož štěně musí být převáženo v bundě a jak roste, je čím dál větší problém ho přes koryto dostat. Od Velikonoc začalo hodně pršet a v potoce se začala zvyšovat hladina vody. Bylo jí tolik, že přeskok do Therabithie naháněl vládčům strach.

Aaronsovi chodí pravidelně do kostela a Leslie Jesse poprosí, zda by nemohla jít s nimi, jelikož v kostele nikdy nebyla. Paní Aaronsová se obává, zda jim dívka svým oblečením nezkaží v kostele pověst. Leslie si na sebe vezme hezké šaty a na všechny to velmi zapůsobí.

¹¹⁴ PATERSON, Katherine. *Most do země Terabithia*. 2., v této úpravě 1. vyd. Přeložil Eva MASNEROVÁ. Praha: Albatros, 2007, s. 24. ISBN 978-80-00-02048-8.

¹¹⁵ *Tamtéž*, s. 32.

¹¹⁶ *Tamtéž*, s. 44.

¹¹⁷ *Tamtéž*, s. 51.

Po skončení mše diskutuje s Jessovou mladší sestrou May Belle, která jí řekne, že když nebude věřit v Boha, Bůh ji po smrti zatratí a půjde do pekla. Leslie si to však nemyslela, May Belle se jí však zeptala: „*Co když umřeš? Co se ti stane, když umřeš?*“¹¹⁸

Nepřestává pršet a voda v potoce se zvýšila na tři metry. Jessovi se přes divokou vodu do Therabithie nechtělo, ale styděl se to Leslie říct. V den, kdy jí to chtěl říct, dostal nabídku od paní učitelky Edmundsové jet do umělecké galerie ve Washingtonu. Když se Jesse vrátil, našel všechny Aaronse mlčky sedět doma. Od starší sestry Brendy se dozvěděl, že Leslie je po smrti. Jelikož ráno odjížděl brzo a o jeho odjezdu věděla jen May Belle, mysleli si všichni, že Jesse zemřel taky.

Jesse odmítá uvěřit, že jeho kamarádka je mrtvá. Dozvídá se, že se Leslie utopila v rozbourřeném potoku poté, co se pod ní utrhl staré lano, po kterém se dostávali do Therabithie. Jesse odmítal uvěřit, že se jeho kamarádka utopila, protože uměla dobře plavat. Tatínek mu vysvětlil, že se při pádu musela uhodit do hlavy. Jediným možným činem byl pro Jesseho útek. „*Leslie – mrtvá – kamarádka – lano – přetrhlo se – spadla – ty – ty. Slova mu v hlavě vybuchovala, jako když praská pražená kukuřice. Panebože – mrtvá – ty – Leslie – mrtvá – ty. Běžel, až začal klopýtat, ale hnal se dál, bál se zastavit. Jaksi byl přesvědčen, že jediné když poběží, dokáže, aby Leslie nebyla mrtvá. Záleží to na něm. Musí běžet dál.*“¹¹⁹ Tatínek pro něj dojel autem a odvezl ho domů. Druhý den po probuzení si vůbec neuvědomoval, že je Leslie po smrti. Až při vyjadřování soustrasti Burkeovým mu vše došlo.

Během pohřbu se jako jeden z mála nerozbrečí a je na to náležitě hrdý. Mezi svými vrstevníky byl jediný, komu zemřela kamarádka, a on tím tak nabyl důležitosti ve školním kolektivu. Jesse přemýšlel, jak na něj budou ve škole i doma hodní. Zatoužil ještě naposledy vidět Leslie. Přemýšlel, v jakém oblečení leží v rakvi, jelikož pro něj bylo důležité, aby byla hezky oblečená a nikdo se jí po smrti nesmál. Od jejího otce se dozvěděl, že Leslie zpopelnili a urnu odvezou do jejího domova. „*Znamená to, že Leslie je pryč. Proměněná v popel. Už ji nikdy neuvidí. Ani mrtvou ne. Nikdy. Jak si to mohli dovolit? Leslie patřila jemu. Jemu víc než komukoli jinému na světě. Nikdo se ho ani nezeptal.*“¹²⁰ Jesse prožívá velký smutek a zároveň ohromný vztek. Vezme všechny své obrázky a barvy, které dostal od Leslie k Vánocům, a hodí je našťavaně do potoka. V tu chvíli svoji mrtvu kamarádku nenávidí, jelikož ho tady nechala samotného. Zároveň se ale strachuje, jestli se Leslie nedostala do pekla, jak tvrdila

¹¹⁸ PATERSON, Katherine. *Most do země Terabithia*. 2., v této úpravě 1. vyd. Přeložil Eva MASNEROVÁ. Praha: Albatros, 2007, s. 90. ISBN 978-80-00-02048-8.

¹¹⁹ *Tamtéž*, s. 109.

¹²⁰ *Tamtéž*, s. 118.

jeho mladší sestra. Při rozhovoru se s touto myšlenkou svěří svému otci, který ho uklidní tím, že Bůh malá děvčátka do pekla neposílá.

Poté se společně s Princem Therienem vydal do Therabithie vystrojít královně Leslie pohřeb. Vyrobil pohřební věnec a odnesl ho do posvátného háje, kde pronesl řeč k uctění její památky. Po obřadu se Jesse uklidnil. Věděl, že tímto rituálem si odchod Leslie v sobě uzavřel. Byl si vědom její smrti, i přesto v něm ale zůstávala naděje, že se třeba někde z ničeho nic objeví na autobusové zastávce a pojedou společně do školy. Styděl se za své myšlenky ohledně výhod, které přijdou s Lesliinou smrtí. Myslel na to, jak mu dívka změnila život. Díky ní totiž pochopil, že musí čelit všem svým strachům a nesmí dopustit, aby se z něj stala padavka.

Jess vytvořil do Therabithie nový bezpečný vstup. Donesl si z domu dřevo, ze kterého postavil most, aby se nikdo nemusel bát přes rozvodněný potok. Jeho sestra May Belle ho sledovala a zajímalo ji, co Jess dělá. „*A když skončil, zastrčil jí do vlasů kvítka a převedl ji přes most – přes velký most do Terabithie, který by někomu bez fantazie mohl připadat jenom jako pár prken přes téměř vyschlou strouhu. „Pššt,“ řekl. „Podívej. „Kam?“ „Nevidíš je?“ šeptal. „Všichni Terabithané se natahují na špičky, aby tě viděli. „Mě?“ „Pšš, ano. Roznesla se totiž zpráva, že ta krásná dívka, která dneska přijde, bude nejspíš jejich dlouho očekávaná královna. ““¹²¹*

Se smrtí se setkáváme až v samém závěru knihy, kdy tragicky umírá jeden z hlavních hrdinů – dívka Leslie. Ta neumírá přirozenou smrtí, jako je tomu například v *Jako v zrcadle, jen v hádance*, ale zemře nešťastnou nehodou. Žijící hlavní hrdina se vše ihned dozvídá a nemusí tak pátrat po skrytých významech. Úmrtí Leslie přichází nečekaně a je kontrastem k báječnému dni, který prožil Jesse ve washingtonské galerii. Když se Jesse o tragické události dozví, je na sebe našťvaný, že si užíval krásný den bez ní, ale je také našťvaný na Leslie, protože ho nechala v Lark Creeku samotného.

Pathersonová popisuje bezprostřední pocity a reakce desetiletého chlapce po úmrtí jeho nejlepší kamarádky. Z Jesseho chování můžeme vypočítat jednotlivé fáze procesu truchlení, které jsou popsány v dřívější kapitole. Ve chvíli, kdy se o úmrtí dozví, prochází Jesse fází šoku. „*Ne!*“ rozkřikl se Jess. „*Nevěřím vám. Lžete!*“ *Znovu se rozčileně po nich díval, snad někdo přikývne. Všichni však klopili hlavy až na May Belle, která vyděšeně poulila oči. Ale Leslie, co když umřeš? „Ne, je to lež,“ vybuchl na May Belle. „Leslie není mrtvá. “*¹²²

¹²¹ PATERSON, Katherine. *Most do země Terabithia*. 2., v této úpravě 1. vyd. Přeložil Eva MASNEROVÁ. Praha: Albatros, 2007, s. 131. ISBN 978-80-00-02048-8.

¹²² *Tamtéž*, s. 109.

Poté následuje obranná forma protestu, což je Jesse útěk pryč z domu a od celého okolního světa. Během návštěvy u Burkeových a vyjadřování upřímné soustrasti Jesse prožívá třetí fázi procesu, beznaděj a zoufalství. Ví, že ztráta Leslie je konečná. Když se opět vydává do Therabithie i s Princem Therriem a vyrobí pro Leslie smuteční věnec, který poté uloží v posvátném háji, dojde ke smíření s její smrtí. Ve chvíli, kdy dovolí své mladší sestře May Belle vstoupit do jejich světa a učiní ji v Therabithii královnou, dochází k částečnému vyrovnání s Leslieinou smrtí.

V knize se objevuje i náboženské hledisko a potřeba rituálního rozloučení, které má jisté kořeny v Jesseho křesťanské víře, v návštěvách kostela, čtení Bible či v jiných dogmatech. Pathersonová zdůrazňuje, že pro vyrovnání se smrtí je potřeba dodržovat společenské rituály. Dospělí mrtvou Leslie oplakávají a nepotřebují rozloučení v kostele, dokonce ji nechají její rodiče zpopelnit. Jesse ji ale bez řádného rozloučení nedokáže nechat odejít. Až po rozloučení v Therabithii je schopný její smrt přijmout a začít se s ní vyrovnávat.

4.5 Iva Procházková

Iva Procházková (*1953) je česká spisovatelka píšící jak pro děti a mládež, tak i pro dospělé čtenáře. Po maturitě na Gymnáziu Jana Nerudy v Praze pracovala jako pomocná síla na letišti a uklízečka, jelikož z politických důvodů nemohla studovat na žádné vysoké škole. V 70. letech napsala několik dramát pro dospělé, některá z nich se dočkala uvedení v menších divadlech. Na konci roku 1983 se rozhodla s rodinou emigrovat do rakouské Vídně, odkud se později přestěhovali do Kostnice a Brém. Po sametové revoluci navázala spolupráci s Českou televizí, kde pracovala jako dramaturgyně. V roce 1994 se natrvalo přestěhovala do Prahy a začala se věnovat spisovatelské kariéře.¹²³

Literárně debutovala novelou *Komu chybí kolečko?* (1980), která byla později zfilmována. Po emigraci publikovala i v zahraničí, kde byla například kladně přijata její novela *Čas tajných přání* (1988). Po návratu do Prahy začala psát opět česky a věnovala se tvorbě pro děti a mládež. V literatuře pro menší děti vynikají její knížky *Eliáš a babička z vajíčka* (2002), *Kam zmizela rebarbora?* (2004) či *Myši patří do nebe...ale jenom na skok!* (2006). Pro starší děti a náctileté pak vyšla kniha *Nazí* (2009) nebo *Uzly a pomeranče* (2011). V roce 2002 se Iva Procházková společně s dalšími čtyřmi vybranými autory podílela na literárním projektu,

¹²³ ŠUBRTOVÁ, Milena a MIROSLAV CHOCHOLATÝ. *Slovník autorů literatury pro děti a mládež*. Praha: Libri, 2012, s. 330. ISBN 978-80-7277-506-4.

kteří se snažili přiblížit život a tradice v jiných evropských zemích. Z tohoto projektu vznikla kniha *Konec kouzelného talismanu (2006)*.¹²⁴

Iva Procházková patří k jednomu z nejúspěšnějších českých autorek v literatuře pro děti a mládež. K jejím nejoblíbenějším knihám patří *Komu chybí kolečko? (1981)*, *Čas tajných přání (1992)*, *Eliáš a babička z vajíčka (2002)* či *Myši patří do nebe...ale jenom na skok! (2006)*. K novějším knihám patří *Uzly a pomeranče (2011)* a *Nekompromisně (2019)*.

4.5.1 Myši patří do nebe... ale jenom na skok!

Kniha *Myši patří do nebe... ale jenom na skok!* vyšla v roce 2006 v nakladatelství Albatros. Ilustrace vytvořila Markéta Prachatická. Kniha byla oceněna Zlatou stuhou v roce 2006, o rok později získala cenu Magnesia Litera. Určeno čtenářům od 7 let.

Kniha vypráví příběh malé myšky Šupito, která prchá před hladovým lišákem Bělobřichem, svým odvěkým nepřítelem. Šupito ale zakopne o pivní zátku, zaplete se do vyčnívajícího kořene a pak už jen padá z vysoké skály. „*Vyčnívající kořen na kraji propasti ji vymrštil do vzduchu a pak jen padala, padala, padala...*“¹²⁵

Šupito se po pádu ze skály probudí a netuší, jestli je živá, nebo mrtvá. Na dně hluboké rokle spatřila malou šedou myšku ležící nehybně na kameni. Šupito ji chtěla varovat před Bělobřichem, ale myš se ani nepohnula. Setkává se se svojí sestřenicí Žerebrouky, která ji chce společně se strýčkem Šmajdou ukázat cestu na místo, kde se bude myšce líbit. „*Někdo mu říká nebe, někdo zase jinak – na jménu nezáleží,‘ odpověděl strýček Šmajda. ‘Důležitější je, že se tam dostane každá správná myš, když umře. Třeba já nebo tady tvoje sestřenka. A ty jsi taky byla myš jaksepatří, pokud mě neplete paměť!*“¹²⁶ Šupito se blíže podívala na ležící myš na kameni a na čele uviděla malý černý flíček ve tvaru oříšku, který měla jen ona. Uvědomila si, že se pádem ze skály zabila.

Společně se sestřenkou Žerebrouky a strýčkem Šmajdou letěli do nebe. Šupito nikdy nenapadlo, že by mohla létat. Strýček jí vysvětlil, že všechnu zátěž nechala dole, a tak se může vznést a začít létat. Šupito nechápala, jakou zátěž. Když se ale na sebe podívala, zjistila, že je celá průsvitná. Při pohledu na své mrtvé tělíčko se cítila Šupito neklidně. Nechtěla na kameni nechat své nejrychlejší tlapky v okolí, bystrá ouška, teplý kožíšek chránící před

¹²⁴ ŠUBRTOVÁ, Milena a MIROSLAV CHOCHOLATÝ. Slovník autorů literatury pro děti a mládež. Praha: Libri, 2012, s. 330-332. ISBN 978-80-7277-506-4.

¹²⁵ PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Myši patří do nebe: --ale jenom na skok*. Praha: Albatros, 2006, s. 8. ISBN 80-00-01558-7.¹²⁶ *Tamtéž*, s. 9.

¹²⁶ *Tamtéž*, s. 9.

mrazem a dlouhý ocásek. Sestřenka ji ujistila, že tam, kam letí, to nebude potřebovat. „*Jak jinak?*‘ *„Poleť a uvidíš!*“¹²⁷

Šupito stoupala do nebe. Najednou je všechny obklopila mlha, která byla tak hustá, že nebylo vidět napravo ani nalevo. Do zad jí začal foukat vánek, který jí poháněl kupředu. Šupito nevěděla, kam letí. Jen čekala, kdy přijde nějaký náraz. „*Zbývala jí jediná útěcha: že se nemůže zabít. Mrtvá už přece byla!*“¹²⁸ Šupito se ocitla v lodičce z kůry a vítr ji popoháněl dál po proudu. Vedle ní plula sestřenice se strýčkem, od kterých se dozvěděla, že plují k jezeru Rozloučení. „*Říká se mu tak,‘ vysvětloval strýček Šmajda, protože než se dostaneš na druhou stranu, rozloučíš se s tím, co jsi byla dřív. Všechno necháš za zády.*“¹²⁹ Šupito se během plavby přes jezero rozloučila se svým pozemským životem. Na druhém břehu jezera bylo živo. Všude pobíhala malá lesní zvířátka, která se řadila do dlouhé fronty, do níž se zařadila i Šupito. Fronta vedle ke Kozí bráně, kde ji koza prověřila ve svém zelí a pustila ji dál. Na cestu dostala ručník a mýdlo, aby se v koupelně pořádně umyla.

V koupelně se Šupito setkala s krokodýlem, který jí s očistou pomohl. Po koupeli se Šupito nemohla poznat, celá totiž zářila. Setkává se také s vlaštovkou, která ji má doprovodit k Hlavové hoře, kde na Šupito někdo čeká. U Hlavové hory se setkává se svým lesním kamarádem slepýšem, se kterým dříve často závodila v tom, kdo se rychleji schová pod kameny. Společně se pak vydávají dál do jeskyně, kde byla spousta houpaček, barevné kolotoče a klouzačky. Šupito postupně vyzkoušela veškeré atrakce, které v jeskyni byly.

V jeskyni se setkává se svým pronásledovatelem lišákem Bělobřichem. Začala před ním utíkat, jelikož se ho stále velmi bála. Bělobřich ji dohonil a unesl ji v tlapách pryč. Donesl ji na heřmánkovou louku, kde se jí lišák zeptá, jestli by se s ním nechtěla kamarádit. Šupito mu ale odpověděla, že to není normální a že se to prostě nedělá. Bělobřich se s odpovědí smířil a pomalu odcházel od myšky. Šupito ho ale záhy dohoní a řeknu mu, že by vlastně mohli být kamarádi. Navzájem se pak ptají na různé věci – jestli se někdy ten druhý hádá, uráží a co ten druhý má rád a nesnáší. Přijdou na to, že k jejich největší společné zálibě patří houpání. Bělobřich také Šupito řekne, jak zemřel – chytil se do pasti v kurníku v hájence.

Společně se pak noví kamarádi vypravují zpět do jeskyně a zkouší různé houpačky a kolotoče. „*Lišák byl rychlý a ničeho se nebál. Jako blesk přeskakoval z jednoho krápníku na druhý a kormidloval přitom ocasem. Nebo si stoupl na houpačku, posadil si Šupito mezi uši*

¹²⁷ PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Myši patří do nebe: --ale jenom na skok*. Praha: Albatros, 2006, s. 12. ISBN 80-00-01558-7.

¹²⁸ *Tamtéž*, s. 13.

¹²⁹ *Tamtéž*, s. 15

a rozhoupal se tak divoce, až pištěla nadšením.“¹³⁰ Nejenom že zkoušeli všechny možné atrakce v jeskyni, ale také hráli různé hry. Během hraní se Šupito setkává s dalšími bývalými kamarády z lesa – s ropuchou Rušínoc, s ježkem Dupejakokůň. S Bělobřichem jdou také společně do kina, které bylo ukryté uvnitř veliké velryby. Pro každého návštěvníka byla určena sledovací kóje s pohodlným ležením. Myšce Šupito se v kině promítal celý její život.

Po skončení promítání si Šupito povídá s lesním větrem. Vysvětluje mu, že se jí stýská po dobrodružném životě v lese. V nebi je sice krásně, ale všechno je pořád stejné. Vítr ji znejistí ohledně kamarádství s Bělobřichem. Přeci jenom v lese by jejich přátelství bylo poněkud zvláštní, jelikož se nikdy žádná myš nepřátelila s lišákem. Šupito napadlo, že by se znovu mohla narodit jako liška a mohli by tak být s lišákem pořád spolu. „*Opravdu si přeješ být liška?*“, *Opravdu! Moc a moc a moc!*“ vyhrkla Šupito.“¹³¹

Po promítání se Šupito s Bělobřichem vrátili zpět na heřmánkovou louku. Myška lišákovi řekla, že by se chtěla vrátit zpátky do lesa, aby mohla vyzkoušet báječnou houpačku z rozvrácené břízy nad močálem. Lišák jí přisvědčil. Společně se začali chystat na odchod zpět na zem. Rozloučili se všemi kamarády a vydali se k jezeru Rozloučení, kde je čekal parník, který je měl dovézt zpět. Během cesty se Šupito dozví, že Bělobřich si přál být v dalším životě myšák, aby se ho nemusela bát. Oba dva si uvědomili svá nešťastná přání a byli ze všeho smutní. Parník začal proplouvat mlhou, foukal vítr a rozdělil oba dva přátele.

V lese na pasece seděla tři liščata s maminkou, která je poučovala o tom, co je v životě důležité. Navedla je na myší díru, ve které se schovávají malé myšky. Malá liška s černým flíčkem na čele ve tvaru oříšku si vybrala myšáka s bílým břichem. Ten utekl k vyvrácené bříze nad močálem, kde se oba setkali. Oba kamarádi se tak znovu setkali a začali se společně houpat na oblíbené houpačce. „*Nebe je bezva,*“ řekla nakonec moudře. *„Ale jenom na chvíli.*““¹³²

Poprvé se v této diplomové práci setkáváme s tematikou smrti ve zvířecí říši. Smrt je hned v samotném úvodu, kdy myška Šupito zahyne pádem do hluboké rokle, když prchá před lišákem. Samotná tematika smrti se v knize několikrát objevuje. Pokaždé když myška Šupito někoho potká, vzpomíná, jak zemřel, nebo se to od něj přímo dozvídá, jako je tomu v případě ropuchy Rušínoc či lišáka Bělobřicha. Vyprávění o jednotlivých úmrtích doprovázejí emoce jak myšky Šupito, tak i vyprávějících zvířátek. Procházková se kromě tematiky smrti věnuje

¹³⁰ PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Myši patří do nebe: --ale jenom na skok*. Praha: Albatros, 2006, s. 49. ISBN 80-00-01558-7.

¹³¹ *Tamtéž*, s. 74.

¹³² *Tamtéž*, s. 103.

v knize také otázce oddělení duše od těla, přechodu duše do nebe a poté do posmrtného života. Rovněž se nevyhýbá ani tématu znovuzrození.

Autorka rovněž popisuje cestu do zvířecího nebe, které připomíná to lidské. Stejně jako lidé i zvířata musí projít posledním soudem před kozou, která podle svého zelí zjišťuje míru hříchů. Zajímavé je také přeplování jezera Rozloučení, které vzdáleně připomíná řeckou bájnou řeku Styx. Zvířata se rovněž musí očistit, než vstoupí do samotného nebe, kde mohou pobývat celé věky. Nebe je popisováno jako ideální lesní říše, kde si každý tvor najde to své a nic mu zde nechybí. V nebi a v posmrtném životě žijí všechna zvířata pohromadě a nemusí se už bát jeden druhého. Mohou si dělat, co chtějí a na co mají náladu.

Zajímavá je tématika znovuzrození, se kterou se setkáváme v závěru knihy. Šupito i Bělobřich touží se vrátit zpět do lesa, kde bylo živo a rušno oproti nebeskému životu, kde je na ně nuda. Jejich přání se jim splní a oni se vrátí zpět v prohozených zvířecích rolích. S tematikou znovuzrození jsem se zatím v žádné jiné literatuře zpracovávané touto diplomovou prací nesešla. Jedná se tak o unikátní knihu, které nabízí velké množství témat k diskuzi.

4.6 Petra Soukupová

Petra Soukupová (*1982) je česká spisovatelka píšící nejen pro dospělé čtenáře, ale věnuje se rovněž tvorbě pro děti a mládež. Na pražské FAMU vystudovala obory scenáristiku a dramaturgii, kterým se v současné době také mimo psaní věnuje. Od roku 2011 působí jako dramaturgyně. Scenáristicky se podílela na českém sitcomu *Comeback* (2008–2010) a seriálu *Kosmo* (2016). K povídce *Na krátko* vytvořila scénář, se kterým obsadila 3. místo v soutěži Cena Sazky za nerealizovaný scénář. K její literární prvotině *K moři* rovněž napsala scénář, za který získala nejvyšší ocenění ve 2. ročníku soutěže scenáristů Nadace Barrandov & RWE. Scénář vytvořila i pro film *Pod sněhem*, který vzniká podle jejího stejnojmenného románu. V současné době žije v Praze.¹³³

Od roku 2009 přispívá do tematických povídkových antologií nakladatelství *Listen*. Povídky píše i pro přílohy deníků či pro různé časopisy. Své texty publikovala v antologiích *Miliónový čas* a *Praha noir*. Soukupová je autorkou celkem sedmi knih, z toho pět je pro dospělé a dvě jsou určeny dětem. Za svoji literární prvotinu *K moři* (2007) získala Cenu Jiřího Ortena. Rovněž byla nominována na Cenu Josefa Škvoreckého a cenu Magnesia Litera. Její druhá kniha *Zmizet* (2009) byla rovněž nominována na Cenu Josefa Škvoreckého a v roce 2010

¹³³ *Petra Soukupová: životopis* [online]. [cit. 2019-10-29]. Dostupné z: <http://www.petra-soukupova.cz/zivotopis.html>

získala ocenění hlavní ocenění Kniha roku v rámci cen Magnesia Litera. Pro děti a mládež vydala Soukupová dvě knihy a to *Bertík a čmuchadlo* (2014) a *Kdo zabil Snížka?* (2017). Některé z jejích knih, konkrétně *Zmizet* a *Bertík a čmuchadlo*, byly vydány jako audioknihy a další se připravují k nahrání. Knihy Petry Soukupové vyšly v překladech v sedmi evropských zemích. Nejvíce se těší oblibě v sousedním Polsku.

Petra Soukupová vydala pro děti a mládež dvě knihy – *Bertík a čmuchadlo* (2014) a *Kdo zabil Snížka?* (2017), které se dočkaly velkého úspěchu. Pro dospělé pak vydala *K moři* (2007), *Zmizet* (2009), *Marta v roce vetřelce* (2011), *Pod sněhem* (2015) a *Nejlepší pro všechny* (2017).

4.6.1 Kdo zabil Snížka?

Kniha *Kdo zabil Snížka?* vyšla v roce 2017 v nakladatelství *Host*. Ilustrace vytvořila česká výtvarnice a ilustrátorka Tereza Ščerbová. Kniha je rozdělena na dvě části – Snížek, která obsahuje 10 kapitol, a Vyšetřování, která obsahuje 24 kapitol. Kniha je určena čtenářům od devíti let.

Příběh knihy *Kdo zabil Snížka?* se odehrává na malé vesnici, kde bydlí hlavní hrdinka Martina s rodiči a osmnáctiměsíčními dvojčaty Julií a Ninou. Rodina není příliš majetná, tatínek pracuje v lese a maminka je na mateřské dovolené s malými dvojčaty. Nemají doma televizi, jelikož se jim rozbila, a ani počítač, jelikož ho ani jeden z rodičů nepoužívá. Díky tomu je Martina ve třídě terčem posměšků, ze kterých si ale nic nedělá, protože stejně jsou na tom i její nejlepší kamarádi sourozenci Faňa a Kája Musilovi. Jejich rodina naopak peníze má, ale jsou vegetariáni, tudíž i oni vybočují ze školních měřítek „normálnosti“.

Martina si jako každé dítě přeje mít doma psa, který by byl jenom její. Vzpomíná na své dětství, kdy měli doma psa jménem Ťapka, a také na knihu Astrid Lindgrenové *Děti z Bullerbynu*, kde jeden z hlavních hrdinů má rovněž psa. „*A tak jsem šla za tátou a řekla mu, že chci psa, kterej bude jenom můj. A on mi řekl, že jsem malá a že dětem se pes nekupuje, že to není hračka, a já jsem na to pak zapoměla, protože jsem asi byla ještě malá.*“¹³⁴ Psiho společníka si přeje dokonce více než mobilní telefon, který má většina jejích vrstevníků a považuje ho za nezbytnou součást života.

Během úklidu svého dětského pokojíku Martina objeví svoji oblíbenou knížku z dětství a uvědomí si, že když je teď už větší, mohla by psa od rodičů dostat. První prosbu ani jeden

¹³⁴ SOUKUPOVÁ, Petra. *Kdo zabil Snížka?*. Brno: Host, 2017, s. 11. ISBN 978-80-7577-226-8.

z rodičů neposlouchal, jelikož každý z nich měl dost své práce. Před Vánoci to Martina zkusila znovu a napsala dopis Ježíškovi. „*Napsala jsem nádhernej dopis Ježíškovi a psa jsem nakreslila, nakreslila jsem různý psy, aby bylo jasný, že nepotřebuju nějakýho určitýho. Mamka pak za mnou přišla a řekla, že to opravdu nejde, ať si napíšu o něco jinýho, jestli nechci třeba telefon nebo něco, co mají ostatní děti ve škole.*“¹³⁵ Po neúspěchu u maminky se Martina rozhodne jít prosit o psa tatínka, u kterého ale také neuspěje. V průběhu štedrovečerní večeře je Martina napnutá a doufá, že i přes odpor rodičů vytouženého psa dostane. Pod stromečkem ale žádného psa nenajde. Místo toho Martina dostane zimní oblečení, knihy a mobilní telefon. Dívka se zklamáním rozbřečí a uteče ven, odkud ji přivede tatínek a společně s maminkou jí vysvětlují, proč nemůže mít psa.

V březnu má Martina narozeniny, a tak zkouší své štěstí znovu. Svého vysněného společníka dostane už v únoru, jelikož jejich stávající fenka Ťapka zemře. Jednoho večera u večeře tatínek oznámí, že jeho známý má nějaká štěňata a že by jim jedno daroval. Druhý den jde Martina společně s tatínkem do vedlejší vesnice k hajnému pro nového psa. Z osmi štěňat si vybere jediné bílé. „*To je takovej chcípáček, řekne pan hajný. Z toho nic nebude. Vem si nějaký pořádný, řekne táta, ale já už to bílý štěně držím v náručí, moc ke mně nechce a nakonec se mi vykroutí a spadne na zem.*“¹³⁶

Martina nového hlídače pojmenuje Snížek. „*Ale není to dobrej pes. To se ukáže, až když vyroste. Ale že je hluchej, to se ukáže už za pár dní.*“¹³⁷ Tatínek přestaví pro Snížka boudu po Ťapce a Martina se o psa stará a snaží se ho i přes jeho hluchotu vycvičit. Snížek neslyší, bojí se tmy a začíná být agresivní na ostatní členy rodiny i na obyvatele vesnice. Když poprvé uteče, najde ho Martina při ranní cestě do školy. Snížek má lehce růžovou srst od krve, ale sám zraněný není. „*A tak přestanu se Sněhem chodit na procházky, teda chodím s ním, ale jenom na vodítku, ale to on nesnáší a hrozně mě za sebou táhne, až pak jednou zjistí, že už má větší sílu než já a prostě se mi vytrhne i s vodítkem a zase zdrhne.*“¹³⁸ Podruhé se Snížek vrátí nezakrvácený, jen okolo obojku má zachycené pírkó. Druhý den zazvoní u Martiny doma pan Král ze sousední vesnice, který psa obviní ze zabití tří slepic a chce je zaplatit. Martina je zaplatí ze svého kapesného, ke kterému jí otec ještě nějaké peníze přidá. Poté pes několikrát sám uteče, ale nikdo z vesnice ani z okolí si nepřijde na Snížka stěžovat. Během jednoho parného letního dne Sníh vystartuje na jedno z dvojčat, vrčí na maminku i na Martinu, která

¹³⁵ SOUKUPOVÁ, Petra. *Kdo zabil Snížka?*. Brno: Host, 2017, s. 12-13. ISBN 978-80-7577-226-8.

¹³⁶ *Tamtéž*, s. 18.

¹³⁷ *Tamtéž*, s. 18.

¹³⁸ *Tamtéž*, s. 29.

ho za trest zavře do kůlny. Večer rodiče Martině sdělí, že chtějí nechat psa zastřelit. Dívka s ním uteče do lesa, odkud ji zpět i se Snížkem přivede tatínek.

Následující den se Martina snaží najít nějaké řešení, aby Sníh nemusel být zastřelen. Při cestě do školy ji pes strhne z kola a dívka si sedře koleno a roztrhne kalhoty. Ošetří ji maminka jejích nejlepších kamarádů Fani a Káji. Děti navrhnou, že by pes mohl zůstat u nich a Musilovi nakonec souhlasí. I u nich ale Sníh dělá problémy – neustále utíká, jednoho dne dokonce pokouše Viktora Hládku, spolužáka Martiny a Musilových kluků. Během zimy se pes uklidní a užívá si zimních radovánek s dětmi. *„Pak začne zima, Sníh má hroznou radost ze sněhu, první den běhá a řádí, jako kdyby ho ještě nikdy neviděl, i když ho viděl loni, je legrační, že zvířata nemají takovou paměť. A když ho vidím, jak se válí ve sněhu, tak myslím, že už to všechno bude dobrý, i když je Sníh dost divnej pes a je těžký s ním vyjít.“*¹³⁹

Jednoho lednového dne jde Martina s kamarády do školy a v příkopu u cesty najdou mrtvého Sněha. *„Sníh vypadá, jako kdyby spal, akorát má otevřenou hubu, jako by mu bylo vedro. Dívám se na svého mrtvého pejska a jediný, co v tuhle chvíli cítím, je taková zvláštní úleva, že vypadá takhle, třeba že není přejetej, že z něj nevytlizají vnitřnosti jako ze zvířat přejetých na silnici, protože já ho budu muset nějak odnést a pohřbít.“*¹⁴⁰ Pes je ale příliš těžký a Martina si musí domů pro kolečko, aby ho mohla odvézt. Poté mu společně s tatínkem vykope hrob na zahradě a uloží ho do něj. Během ukládání Sněha do hrobu Martina zjistí, že psovi chybí známka s adresou, kterou měl připevněnou na řetízku okolo krku. Dívce se začnou v hlavě honit myšlenky, co se asi se známkou stalo, a rozhodne se zjistit pravdu o Sněhově smrti.

Martina si vede podrobný detektivní spis s názvem *Kdo zabil Snížka*, do kterého si nakreslí plán vesnice a také si do něj napíše všechny podezřelé včetně důvodů, proč by se měli chtít psa zbavit. Do vyšetřování se zapojí i její kamarádi Faňa s Kájou a společně se vydávají prohledat statek pana Krále, prvního podezřelého. Během pátrání se k nim přidává i Viktor, od kterého se dozví, že viděl pana Krále nést něco bílého někam pryč. K odlákání Krále použijí lest – vypustí mu z ohrady ovce a čekají, až se vydá je nahnat zpátky. Mezitím společně prohledávají stodolu, ve které ale nic nenajdou. Postupně se vydávají za podezřelými a pozorují je a prohledávají jim auta, jestli na nich nejsou stopy po nárazu do zvířete. Vloupají se také do chaty pana Zelenky, ve které najdou spoustu podivných věcí – vycpaná zvířata, terária se dvěma hady a meč. Když opouštějí prohledanou chatu, Zelenka je přistihne a při útěku si Faňa zvrtné kotník. Všichni se poté ocitají u Viktorovy babičky, kde si ve Viktorově

¹³⁹ SOUKUPOVÁ, Petra. *Kdo zabil Snížka?*. Brno: Host, 2017, s. 55. ISBN 978-80-7577-226-8.

¹⁴⁰ *Tamtéž*, s. 57.

pokoji dělají vyšetřovací poradu. Kluky ale upoutají počítačové hry, a tak místo porady hrají. Martině dojde, že vlastně zatím na nic nepřišli a odchází našťvaně domů. Při cestě domů vidí pana Krále, jak nese malou ovečku přes pole k ovčínu.

Následující den brzy ráno jde Martina zkontrolovat auta dalších podezřelých. U paní Seidlové na autě najde chomáček bílých chlupů, které patří Sněhovi. *„A tak tam sedím přikrčená a netuším, co teď najednou mám dělat, a v tu chvíli uslyším zevnitř nějaký zvuk, vysoukám se odtamtud, chlupy držím v dlani, svírám pěst, jak nejvíc umím. A utíkám.“*¹⁴¹ Martina doběhne až na autobusovou zastávku, kde ji nachází její kamarádi Faňa, Kája a Viktor, kteří chtějí pokračovat v pátrání. Dívka jim sdělí nejnovější objev a domluví se, že paní Seidlovou budou sledovat. Celé odpoledne stráví pozorováním podezřelé, za kterou přijede její manžel s kytkou a za něco se jí omlouvá. Všichni se připlíží k oknu a poslouchají rozmluvu Seidlových. Dozví se, že když se paní Seidlová dozvěděla o manželově nevěře, jela se projet autem a omylem Snížka srazila.

Když vyšetřovatelé opouštějí Seidlovic zahradu, Martina zakopne o opřenou lopatu a kyblík. Ven vyběhne paní Seidlová a oboří se na Viktora, co tu dělá. Její manžel jí byl nevěrný právě s Viktorovou maminkou. Martina se s Viktorem i ostatními pohádá kvůli Sněhovi a jeho v podstatě zbytečné smrti. Další den paní Seidlová zastaví Martině a nabídne jí, že ji odveze do školy. Ta ale odmítne a rozběhne se na louku, kde ji paní Seidlová dohoní a všechno jí vysvětlí. Dokonce jí nabízí i peníze, aby si mohla pořídit nového psa. *„A já vidím, že jí to je opravdu líto je, a tak řeknu: ‚Nebudte z toho smutná, nebyl to dobrý pes.“*¹⁴²

Paní Seidlová ji doveze do školy, kde se Martina nebaví ani s jedním ze svých kamarádů. Po škole jde s dvojčaty sáňkovat a ani při sáňkování se s jedním z nich nebaví. Doma se jí maminka vyptává, co se děje, že se nebaví s Faňou ani Kájou. Martina jí řekne, že ví, kdo zabil Snížka a proč se to celé stalo. Maminku to nepřekvapí, protože ví o nevěře pana Seidla. Martina ze všeho viní Viktora, jelikož jeho přistěhování začaly problémy paní Seidlové, které potom zapříčinily Snížkovu smrt. Maminka se snaží Martinu uklidnit a všechno jí racionálně vysvětlit. *„Sníh je mrtvej a já vím, že je ti to líto a nejspíš je to líto i Frantovi a Viktorovi. Ale už je mrtvej, ale ty přece žiješ dál a tvoji kamarádi taky, tak si ten život nekažte.“*¹⁴³

¹⁴¹ SOUKUPOVÁ, Petra. *Kdo zabil Snížka?*. Brno: Host, 2017, s. 124. ISBN 978-80-7577-226-8.

¹⁴² *Tamtéž*, s. 138.

¹⁴³ *Tamtéž*, s. 141.

Martina se s kamarády usmíří a jedou všichni společně do školy. Každé odpoledne po škole spolu tráví sáňkováním na kopci. Zlepší se i vztahy v rodině Vávrových. Jednoho dne se všichni společně vydají za panem Zelenkou jako poděkování za to, že je nežaloval za vloupání do chaty. Pan Zelenka je pozve dovnitř podívat se na jednoho z hadů, jelikož se právě svléká z kůže. Dokonce se jich zastane v hospodě před panem Králem, který je obviní z vypuštění ovcí a dalších zvířat u něho na statku. Venku se všichni celé situaci společně zasmějí. „*A já si říkám, že i když Sníh umřel, což je sice pořád špatný, aspoň ho nikdo nezabil schválně, takže víme, že tu s náma nežije žádný fakt zlej člověk, což je dobře.*“¹⁴⁴

Příběh knihy *Kdo zabil Snížka?* není jen o detektivním pátrání o příčině úmrtí psa Snížka, ale je také o kontrastech mezi světem dospělých a dětí. V knize se setkáváme s mnoha různými tematikami, mezi kterými vyniká tematika smrti, která je stěžejní linkou celého příběhu. Kromě ní se v knize setkáváme i s tematikou rodiny a rodinného prostředí, ale své místo v příběhu má i tematika přátelství.

Poprvé se v rámci této diplomové práce setkáváme s tím, že se v příběhu hlavní hrdina vyrovnává se smrtí svého domácího mazlíčka, i když v případě Snížka je tato situace lehce komplikovaná. Snížek není typický domácí mazlíček, kterého by měl každý rád. Vybočuje svým vzhledem, ale i svou hluchotou a chováním k lidem. Jediný, kdo má Snížka rád a snaží se ho nějakým způsobem socializovat, je Martina a její kamarád Faňa. Zbytek rodiny Vávrových a především lidé z vesnice se psa bojí a uleví se jim, když zemře.

Tematika smrti v literatuře pro děti a mládež bývá někdy zpracována pomocí detektivního příběhu, což je případ knihy *Kdo zabil Snížka?*, která dětskému čtenáři nabízí tři základní otázky detektivní prózy *kdo, jak a proč*. Název knihy obsahuje první otázku *kdo*, čímž budí jasná očekávání, jak bude text vypadat a kam bude směřovat. Snížkova smrt je souhra několika nešťastných okolností z lidského života, které znemožňují hlavní hrdince viníka zcela odsoudit.

Soukupová zcela přesně vykresluje emoce a chování Martiny po Snížkově úmrtí. Nejenže jí je mrtvého psa líto a je jí smutno, ale špatně se vyrovnává s reakcí svého okolí. Nejprudčeji reaguje na Viktora, kterému dává Sněhovu smrt za vinu. Když při pohřbívání zjistí, že psovi chybí identifikační známka, usoudí, že ho někdo musel zabít a známku mu pravděpodobně sebrat. Stává se jeho smrtí tak posedlá, že zahazuje vlastní pátrání, kvůli kterému se dostává do mnoha problémů doma, ve škole i na vesnici. Často je také konfrontována s nezájmem

¹⁴⁴ SOUKUPOVÁ, Petra. *Kdo zabil Snížka?*. Brno: Host, 2017, s. 146. ISBN 978-80-7577-226-8.

a znučením z pátrání ze strany jejích přátel. V těchto chvílích pak odchází Martina pryč a je naštvaná na celý svět a všechny své blízké. V závěru knihy, kdy se dozvídá, co se Snížkovi stalo, si uvědomí, že jeho smrt byla vlastně nešťastná náhoda. Lituje podváděnou paní Seidlovou, ale zároveň jí nemůže odpustit, protože jí zabila jejího vytouženého psa. Odmítá komunikovat a stýkat se i se svými kamarády. Po rozmluvě s maminkou všem nakonec odpustí a dojde k vnitřnímu smíření se Snížkovou smrtí.

Příběh o Snížkovi skvěle doplňují ilustrace od Terezy Ščerbové. Pro hlavní vyprávění je stěžejní podzim a hlavně zima, proto v ilustracích převládá převážně modrobílá kombinace, kterou doplňuje výrazná žlutá barva. S výběrem barev koresponduje i to, že psi údajně vidí v odstínech šedé, modré a žluté, čímž se čtenářova pozornost vrací zpět ke Snížkovi. Na přední a zadní předsádce jsou vyobrazeny všechny postavy, které v knize vystupují. Uvnitř samotného textu jsou pak kresby, které doplňují vyprávěný děj. Na samotném závěru je pak Snížkova podobizna.

5 Metodické návrhy pro práci s texty s tematikou smrti na druhém stupni ZŠ

V rámci hodin literární výchovy je v současné době kladen velký důraz na čtenářskou gramotnost, která se měří pomocí testů PISA¹⁴⁵ a PIRLS¹⁴⁶. Čeští žáci se pohybují okolo průměru, nebo lehce pod ním v rámci členských zemí OECD, které tato šetření realizují. I proto se do RVP ZV začleňuje čtenářská gramotnost a klade se na ni čím dál tím větší důraz.

Tato kapitola se zaměřuje na tvorbu pracovních listů s tematikou smrti, které vychází z vybraných a zpracovaných děl v předešlých kapitolách této diplomové práce. Důraz je kladen především na rozvoj čtenářské gramotnosti pomocí čtenářských metod a strategií, které jsou v této kapitole rovněž popsány.

5.1 Čtenářská gramotnost

Nenahraditelným prvkem při výuce literární výchovy je text. Porozumění textu je poměrně složitá činnost, kterou nelze chápat jako pouhou reprodukci čteného nebo poslouchaného slova. Proces porozumění je hierarchizovaným vzdělávacím procesem, který začíná jednoduchým paměťovým zpracováním informací v textu, přes dedukci textových souvislostí, až k integraci a kritickému hodnocení získaných informací. Právě těmito procesy se zabývá čtenářská gramotnost.¹⁴⁷

Čtenářská gramotnost je dle Národního ústavu pro vzdělávání „*celoživotně rozvíjející se vybavenost člověka vědomostmi, dovednostmi, schopnostmi, postoji a hodnotami potřebnými pro užívání všech druhů textů v různých individuálních i sociálních kontextech.*“¹⁴⁸

Ve čtenářské gramotnosti se prolíná několik rovin:

- vztah ke čtení – předpokladem pro rozvíjení je potěšení z četby a potřeba číst;
- doslovné porozumění – dovednost dekodovat psané texty a porozumět jim na doslovné úrovni se zapojením osobních znalostí a zkušeností;

145 Šetření probíhá u žáků posledních ročníků základní školy.

146 Šetření probíhá u žáků 4. tříd.

147 VALA, Jaroslav. Literární výchova ve škole: vzpomínky, vize, zkušenosti. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015, s. 30. ISBN 978-80-244-4481-9.

148 ALTMANOVÁ, Jitka. Čtenářská gramotnost ve výuce: metodická příručka. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků (NÚV), divize VÚP, 2011, s. 9. ISBN 978-80-86856-98-8.

- vysuzování a hodnocení – čtenářsky gramotný člověk musí umět vyvozovat závěry a kriticky hodnotit přečtené texty z různých hledisek;
- metakognice – dovednost reflektovat záměr vlastního čtení a v souladu s ním volit texty a čtenářské strategie pro lepší porozumění;
- sdílení – sdílení prožitků z četby s dalšími čtenáři;
- aplikace – využívání čtenářské gramotnosti k seberozvoji v životě.¹⁴⁹

5.2 Čtenářské strategie

Pro motivaci žáků ke čtení a analýze literárních textů učitelé používají široké spektrum strategií a metod rozvíjející kritické myšlení, kterými zároveň zpestřují a inovují proces výuky. Právě těmito strategiemi se rozvíjí efektivnější čtení a porozumění textu.¹⁵⁰

Čtenářské strategie jsou postupy, které čtenáři pomáhají, aby lépe porozuměl čtenému textu. Používáme je vědomě a promyšleně. Při práci s nimi klademe velký důraz na to, jakým způsobem pracujeme, tedy na to, co se děje v našich hlavách během čtení. Tomuto procesu se také říká metakognice. Čtenářské strategie odpovídají čtenářským dovednostem, které zdatný čtenář provádí automaticky během čtení, aniž by si jejich používání uvědomoval. Pokud narazíme na náročný text a začínáme přemýšlet, co by nám pomohlo se s ním vypořádat, vědomě začínáme používat čtenářské strategie.¹⁵¹

K mnou zvoleným čtenářským metodám a strategiím v této diplomové práci patří:

- Čtení s předvídáním – učitel seznámí žáky s názvem knihy, obálkou či klíčovým slovem z textu. Vyučující si rozdělí text na tři části, ke kterým vypracuje otázky pro žáky. Ti pak samostatně nebo ve skupinách předvídají, o čem text bude.
- Volné psaní – učitel žákům předloží námět (název knihy, klíčové slovo, obálka knihy apod.) a jejich úkolem je během pěti minut napsat vše, co je při tomto zadání napadá.
- Brainstorming – žáci jsou na začátku obeznámeni s tématem a v časovém limitu se snaží k němu napsat co nejvíce asociací. Pracovat mohou samostatně, ve dvojicích

149 ALTMANOVÁ, Jitka. Čtenářská gramotnost ve výuce: metodická příručka. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků (NÚV), divize VÚP, 2011, s. 9. ISBN 978-80-86856-98-8.

150 VALA, Jaroslav. Literární výchova ve škole: vzpomínky, vize, zkušenosti. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. Odborná publikace, s. 30. ISBN 978-80-244-4481-9.

151 Čtenářská gramotnost: čtenářské strategie [online]. [cit. 2019-11-01]. Dostupné z: <http://www.ctenarska-gramotnost.cz/ctenarska-gramotnost/cg-strategie/cg-strategie-1>

nebo i ve skupinách. Všechny nápady se zaznamenávají na velké papíry nebo na tabuli. Následuje objektivní kritika jednotlivých nápadů.

- Pojmové mapování – zachycuje pojmy, informace a spojení, kterými je možné vyjádřit vztah mezi jednotlivými složkami. Vzniká schéma nebo diagram, ve kterém jsou pojmy uspořádány tak, aby pro žáky dávaly smysl. Pojmy jsou spojené čarami, které vyznačují vztahy mezi nimi.
- Mapa příběhu – zjednodušená pojmová mapa, která už je přizpůsobena literárnímu žánru. Struktura příběhu je graficky znázorněna.
- Pětílístek – podstatou je žáky naučit shrnout podstatné informace do několika slov. Výsledkem je pětiveršová báseň, která opisuje nebo reflektuje téma.¹⁵²

5.3 Pracovní listy

Pracovní listy jsou jednou z nejčastějších didaktických pomůcek, které se v současné době ve škole vyskytují. Dříve byly spíše za odměnu pro šikovné třídy, dnes se stávají často nezbytnou součástí výuky. Tvorba kvalitních a edukativně funkčních pracovních listů není snadná. Velmi často je očekávána i přidaná hodnota v podobě zábavy. Zvláště ve školním prostředí se tak jedná o nelehký úkol.

Pod pojmem pracovní list rozumíme většinou tištěný materiál, který vytvářejí didaktičtí pracovníci a je ve školním prostředí k dispozici nejen učitelům, ale především žákům. Pracovní list je úzce provázán s probíraným tématem. Může sloužit jako jiná forma procvičování či jako podpůrný prostředek vnímání probírané tematiky. Nejdůležitější funkcí této didaktické pomůcky je přimět žáky pečlivěji vnímat předkládanou problematiku. Pracovní listy by měly ukazovat, jak na vybrané téma nahlížet, a být žákům k dispozici pro vlastní záznamy. Ideální podoba pracovních listů se odvíjí od konkrétního učiva, tematiky a vzdělávacích cílů.¹⁵³

Primárním účelem pracovních listů je podpora vnímání probíraného učiva či tematiky. Z hlediska obecné didaktiky tak můžeme sledovat několik funkcí:

152 VALA, Jaroslav. Literární výchova ve škole: vzpomínky, vize, zkušenosti. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. Odborná publikace, s. 33–40. ISBN 978-80-244-4481-9.

153 MRÁZOVÁ, Lenka. Tvorba pracovních listů: metodický materiál. Brno: Moravské zemské muzeum, 2013, s. 5. ISBN 978-80-7028-403-2.

- poznávací a systemizační – pracovní listy zpravidla obsahují základní poznatky, úkoly a náměty k předkládanému tématu, které slouží jako návod pro vhodný způsob poznání a utřídění nových informací;
- rozvíjející, výchovnou, upevňovací a kontrolní – vhodně zvolené způsoby práce pomáhají žákům rozvíjet jejich osobní zájem o dané téma, podporují školní výchovný potenciál a zároveň fixují nové poznatky;
- motivační a sebevzdělávací – svým obsahem a zpracováním by měly žáka motivovat k dalšímu zájmu o téma.¹⁵⁴

Vytvořit funkční pracovní listy, které pomáhají žákům lépe uchopit a pochopit probíranou tematiku, je poměrně složité. Vždy závisí na těžkosti předkládané látky a na věkové a mentální schopnosti žáků. Neexistuje žádný přesný jednoduchý obecný návod pro tvorbu této didaktické pomůcky, ale můžeme se držet několika základních pravidel, jejichž dodržování pomáhá při tvorbě pracovních listů. Mezi tato základní pravidla patří:¹⁵⁵

- Zhodnocení tématu po obsahové i prezentační stránce

Na začátku je vždy nutné důkladně zhodnotit téma, které jsme pro žáky vybrali, po obsahové i prezentační stránce. Je třeba, aby tvůrce pracovních listů, přemýšlel nad možnostmi rozvíjení předkládaného tématu, nad nejdůležitějšími body, nad možnými úhly pohledu, které mohou být pro žáky zajímavé.

- Úvaha o vlastních pedagogických záměrech

K dalšímu logickému kroku patří úvaha o vlastním pedagogickém záměru s daným tématem. Je potřeba si ujasnit, co je v tématu důležité a jak ho propojit s RVP.

- Zvolení vzdělávané skupiny

Velmi důležitým kritériem jsou pak samotní žáci, kteří dle svého zařazení do jednotlivých ročníků základní školy určují podobu, náplň a obtížnost pracovních listů.

- Zhodnocení průběhu plánovaného vzdělávacího obsahu

Je důležité také zhodnotit obsah vzdělávacího oboru, pokud jsou pracovní listy jeho součástí. Je třeba si uvědomit, proč je zařazení pracovních listů do struktury vzdělávacího obsahu vhodné, kam je chceme zařadit a kde mohou případně pomoci.

154 MRÁZOVÁ, Lenka. Tvorba pracovních listů: metodický materiál. Brno: Moravské zemské muzeum, 2013, s. 5. ISBN 978-80-7028-403-2.

155 *Tamtéž*, s. 10- 17.

- Zvolení vzdělávacích cílů

Vytyčením vzdělávacích cílů určujeme vlastní důvod použití pracovních listů. Cíle modelují obsah pracovních listů a reflektují jejich funkčnost. Při tvorbě je nutné pracovat s dílčími cíli, k nimž mají pracovní listy vést. Je třeba se zamyslet nad tím, co chceme žáky naučit a co potřebujeme, aby si uvědomili, znali a dovedli.

- Rozvržení času

Časový předpoklad ovlivňuje podobu, rozsah i hloubku pracovního listu. Je nutné se u jednotlivých úkolů zamyslet nad jejich délkou vypracování i nad možnými riziky, která by mohla hrozit během jejich vypracování.

- Podoba pracovních listů

Před vlastní prací na obsahu pracovních listů je nezbytné se rozhodnout, jak bude didaktická pomůcka vypadat. Podoba pracovních listů by měla zcela vyhovovat podmínkám a odpovědím, které jsou stanoveny v předchozích bodech. To znamená, že vhodná podoba bude volena dle obsahu i způsobu prezentace, podle pedagogických záměrů, podle vzdělávané skupiny a podle konkrétních cílů, obsahu vzdělávání a času, který by jim měl být věnován.

- Zvolení obsahu

Obsah pracovních listů pomáhají určit pedagogické záměry, se kterými tvůrce k jejich tvorbě přistupuje, a cíle, které jsou zvoleny, upřesní, jaké metody se vyberou.

- Struktura pracovních listů

Struktura pracovních listů podmiňuje jejich úspěch. Logické uspořádání, grafická přehlednost a volba úkolů mají přímý vliv na to, jak žák tématu porozumí. Počáteční úkol by měl mít charakter seznamování se s tématem a měl by podpořit hledání dalších informací a reflektování znalostí o tématu. Další úkoly už by měly sledovat jádro tematiky a poslední položka by měla vše shrnout. Didaktické postupy pomáhají udržet dějovou linku pracovních listů a jsou tak určitou zárukou efektivity pracovních listů.

- Střídání rovnoměrných a promyšlených aktivit

Při vytváření obsahu pracovních listů je vhodné rovnoměrně a promyšleně střídat různé druhy úkolů a aktivit tak, aby žáci zapojili kognitivní, afektivní i psychomotorické dovednosti.

K úskalím pracovních listů patří jejich přílišná textová obsažnost, která odrazuje od samotné práce s pracovními listy. Pozornost od tématu může odvádět i příliš mnoho obrázků či informací. Častým problémem je výskyt zbytečných informací či nesrozumitelně a nejasně formulovaná obsažná zadání, která zbytečně zabírají prostor pro vlastní práci žáků. Problémem mohou být i nevhodně zvolené aktivity a úkoly. Ty by neměly být příliš snadné nebo příliš těžké, zároveň by neměly být monotematické. Žák by měl v pracovním listě mít také prostor pro vlastní vyjádření.¹⁵⁶

5.3.1 Metodické pokyny pro práci s pracovním listem č. 1

Téma:

Smrt dítěte v důsledku dopravní nehody

Cíle:

Žáci vyjmenují a vysvětlí základní pravidla bezpečného silničního provozu.

Žáci si samostatně přečtou text a zodpoví předložené otázky.

Žáci interpretují vlastní konec příběhu a ochotně jej zdramatizují.

Metodické pokyny:

První pracovní list se věnuje knize *Anton a Jonatán* od Josteina Gaardera. Svoji tematikou a zpracováním je určen pro nižší ročníky druhého stupně základní školy, tedy šestou a sedmou třídu. Pracovní list je rozdělen na dvě části, které se věnují otázkám a úkolům před čtením a po přečtení textu.

První část je věnována otázkám a úkolům před samotným čtením textu, ve které si žáci vyjmenují a vysvětlí základní pravidla bezpečného silničního provozu. Učitel neprozrazuje téma hodiny ani činnosti, které budou dále následovat. Žáci pracují pouze s vlastními znalostmi a zkušenostmi.

¹⁵⁶ MRÁZOVÁ, Lenka. Tvorba pracovních listů: metodický materiál. Brno: Moravské zemské muzeum, 2013, s. 17-19. ISBN 978-80-7028-403-2.

Druhá část se zaměřuje na samotné čtení textu a následné odpovídání na předložené otázky. V nich je kladen důraz jednak na rozvoj čtenářské gramotnosti, ale také na práci s tematikou smrti prostřednictvím úmrtí malého chlapce při dopravní nehodě. Kromě samotných úkolů bude během práce rozvíjena i diskuse na toto téma.

V závěrečné části práce s pracovním listem se žáci pokusí vytvořit několik alternativních konců, které v malých skupinkách zdramatizují pomocí krátkých scén. Po předvedení všech konců učitel prozradí správný konec přečtením závěru knihy *Anton a Jonatán*.

Charakteristika úkolů:

1. Otázka před čtením textu souvisí s dopravní nehodou v knize *Anton a Jonatán*, která způsobí smrt malého Jonatána. Úkolem žáků bude vyjmenovat základní pravidla pro bezpečný pohyb na silnici. Vyučující neprozradí žádné informace o tématu hodiny ani o následujících činnostech. Žáci tak budou muset pracovat s vlastními znalostmi a zkušenostmi. Tato činnost by měla trvat přibližně 5 minut. Poté bude následovat krátké shrnutí a zapsání hlavních bezpečnostních bodů na tabuli.
2. Žáci si samostatně přečtou text. Poté každý z nich vypracuje odpovědi na zadané otázky. Následovat bude společná kontrola a krátká diskuse ke každé otázce či úkolu.
3. U pátého úkolu učitel rozdělí žáky do heterogenních skupin po čtyřech až pěti. Úkolem každé skupinky bude domluvit se na tom, jak příběh může pokračovat a toto pokračování ve třech krátkých scénkách zdramatizovat.
4. Když každá skupinka předvede své vymyšlené pokračování, vyučující přečte pravdivý konec z knihy. Následně probíhá diskuse o tom, co Jonatán s Antonem provedli špatně a jak takovéto situaci zabránit.

Pracovní list č. 1

Téma: Smrt dítěte v důsledku dopravní nehody

Otázky a úkoly před čtením textu

1. Vzpomeneš si na základní pravidla bezpečného provozu?

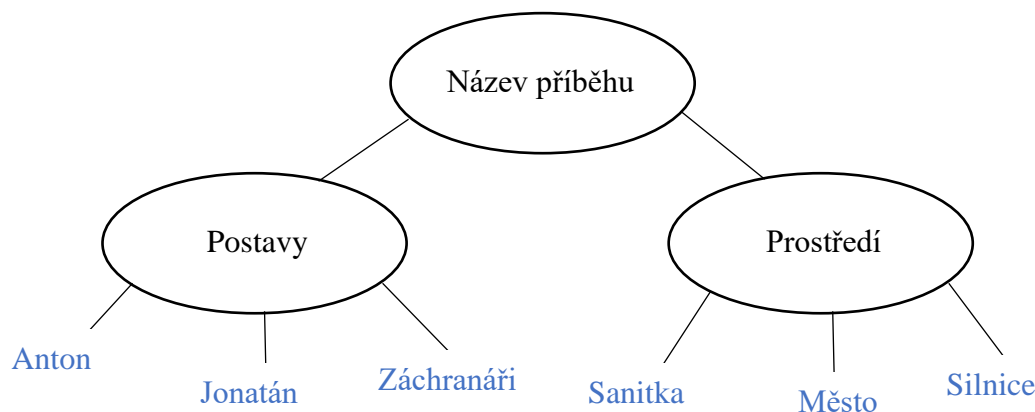
Jezdí se vpravo, přednost předava, rozhlížím se na křižovatce a na přechodu atd.

Přečti si text

Jeli jsme na kole. Jonatán šlapal a se mnou, s Antonem, si povídal. Seděl jsem v košíku na řídítkách a viděl jsem totéž co on, vždycky totéž. Podívej, volal na mě Jonatán. Sjížděli jsme po příkrém svahu u hasičské stanice. Jedeme! Volali jsme. Anebo jsme si to možná jen mysleli. Vtom si Jonatán všiml velké dodávky. Já ji zahlédl také. Musíš brzdit, pomyslel jsem si. Jonatáne, musíš brzdit! V plné rychlosti jsme se s bílou dodávkou srazili. Jonatán vyletěl ze sedla. Já z košíku. Seděl jsem v trávě a viděl jsem, že Jonatán leží na chodníku a nehýbá se. Z hlavy mu tekla krev a řidič dodávky se ho pokoušel probudit. Přijela sanitka. Jonatán se ještě neprobudil. Pánové ze záchranky ho položili na nosítka a naložili do auta. Jeden z nich si všiml, že jsem zůstal na trávníku, a zvedl mě. Položil mě Jonatánovi na břicho.

Otázky po přečtení textu

1. Pokus se na základě přečtení textu doplnit mapu příběhu.

2. Kdo je podle tebe Anton a kdo Jonatán? Kdo příběh vypráví?
ANTON: hračka, plyšák JONATÁN: kluk VYPRAVĚČ: Anton
3. Porušil Jonatán s Antonem nějaké pravidlo bezpečného provozu? Jaké?
Nerozhlédl se, jel příliš rychle.
4. Stalo se ti někdy něco podobného? Byl jsi sám svědkem dopravní nehody?
Ano, bourala jsem při jízdě na kole z kopce.

5. Napiš krátký monolog o tom, co Jonatánovi probíhá v hlavě za myšlenky v okamžiku srážky s dodávkou.

JONATÁN: „Neeeee, brzdi, brzdi!“

6. Pokuste se ve skupinkách zdramatizovat pokračování příběhu.

Konec příběhu

V nemocnici se nic nedělo. Jonatán pořád spal a spal. Seděl jsem na chodbě a čekal. Konečně přišli Jonatánovi rodiče a odnesli mě. Jsem zase doma v našem pokoji. Posadili mě na poličku vedle ostatních hraček. Nelíbí se mim, že sedím vedle těch ruských dřevěných panenek. Neumějí mluvit. Umějí být jen větší nebo menší než ty ostatní. Antone, říkal mi často Jonatán. Nemáme my štěstí? Svět je náš. Jsme tady.

5.3.2 Metodické pokyny pro práci s pracovním listem č. 2

Téma:

Smrt nemocného dítěte

Cíle:

Žáci se pokusí objasnit název knihy.

Žáci správně chronologicky seřadí text a zodpoví předložené otázky.

Žáci vlastními slovy vyjádří možný konec knihy a jsou nakloněni o něm diskutovat.

Metodické pokyny:

Druhý pracovní list se věnuje knize *Jako v zrcadle, jen v hádance* od Josteina Gaardera. Svým námětem je vhodný nejen do hodin literární výchovy, ale také do výuky občanské výchovy. Obsahuje otázky před, během a po přečtení textu.

Práce před čtením textu se zaměřuje na tvorbu myšlenkové mapy, pomocí které se žáci pokusí odhadnout žánr, téma, děj, postavy a prostředí knihy. Vyučující předem nic o knize neprozrazuje. Žáci tak vycházejí jen z vlastních pocitů a čtenářských zkušeností.

Následně vyučující rozdělí žáky do skupinek po sedmi. Žáci si přečtou úryvky z textu a pokusí se je správně seřadit. Poté každý žák samostatně odpoví na předložené otázky. Zhruba po 10 minutách od zadání úkolu proběhne společná kontrola.

V závěrečné části bude úkolem žáků příběh dokončit maximálně v 10 větách. Pokud některý z žáků bude chtít svůj konec přečíst, bude mít možnost. Poté bude následovat závěrečná diskuse, ve které se žáci společně s učitelem pokusí zhodnotit hlavní myšlenku a přínos knihy.

Charakteristika úkolů:

1. Učitel napíše na tabuli název knihy a společně s žáky vytvoří myšlenkovou mapu se slovy, která je k názvu napadají. Je vhodné se zaměřit na žánr, jaké postavy se mohou v textu objevit a v jakých prostředích by se děj mohl odehrávat. Vyučující ohledně knihy neprozrazuje žádné informace.
2. Učitel rozdá každému žákovi jednu část textu. Úkolem každého žáka bude k sobě najít zbylé části textu, celkem jich bude sedm, tudíž vytvoří skupinku sedmi žáků. Poté si navzájem své texty přečtou a seřadí je tak, jak si myslí, že jdou po sobě. Následovat bude společná kontrola, při které může učitel klást doprovodné otázky typu:
 - V jaké roční době se příběh odehrává?
 - Co se Cecílii asi přihodilo?
 - Jaká mohou být nebeská a jaká pozemská tajemství?
 - Proč anděl navštívil právě Cecílii?
 - Co se na konci stalo s Cecílií a Arielem?
3. Třetí úkol se zaměřuje na hlavní myšlenku a přínos celé knihy, který se žáci pokusí odhadnout podle přečtených úryvků a svých čtenářských zkušeností. Tento úkol se také zaměřuje na osobní zkušenost žáků s tematicky podobným příběhem či knihou. To má vést k přiblížení celého tématu.
4. Čtvrtý úkol navazuje na úvodní aktivitu před čtením samotného textu a zaměřuje se na poněkud záhadný název díla. Na základě přečteného textu se žáci pokusí odhalit, proč autor nazval knihu právě takto. Nápomocný jim může být také úryvek z Prvního listu Korintským, který se nachází v úvodu knihy.
5. V pátém úkolu žáci charakterizují dvě hlavní postavy, se kterými se během práce s textem v pracovním listu setkávají. Pokud nevyčtou přímou charakteristiku z textu, dají na vlastní pocity a emoce, které je při čtení napadají.

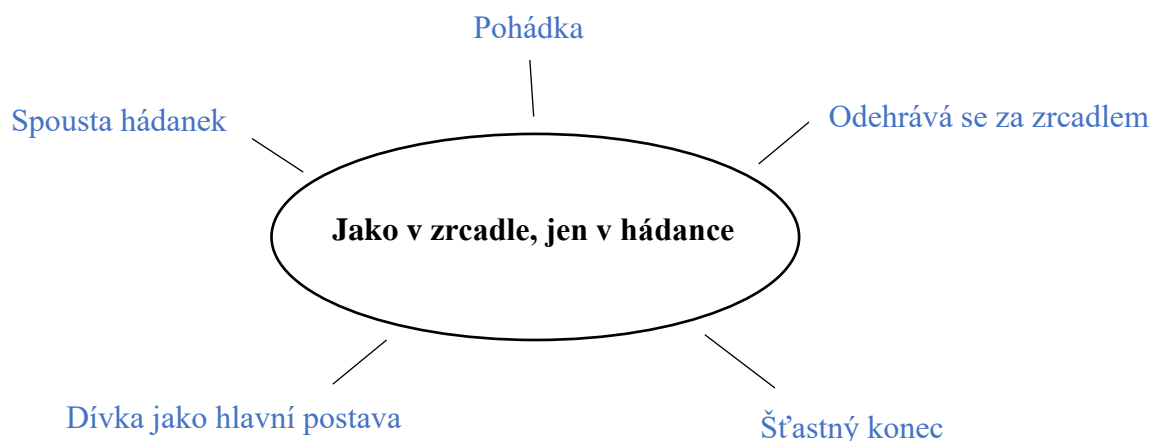
- Šestý úkol klade otázku na samotné setkání Cecílie a Ariela. V této aktivitě je vhodné zapojit téma víry v Boha, strážných andělů a posmrtného života prostřednictvím diskuse.
- V sedmém úkolu žáci příběh maximálně v 10 větách dokončí. Jejich vlastní konec musí obsahovat alespoň některá vybraná klíčová slova. Ti, kteří budou chtít, budou moci svůj vymyšlený konec přečíst.

Pracovní list č. 2

Téma: Smrt nemocného dítěte

Otázky a úkoly před čtením textu

- Pokus se podle názvu odhadnout, o čem příběh bude.

Otázky a úkoly během čtení textu

- Práce ve skupinkách: Seřad'te jednotlivé úryvky tak, jak jdou po sobě.

V posledních dnech se snažila všechno, co se děje o poschodí níž, pozorně sledovat. Zvuky provázející pečení a úklid k ní zdola přicházely jako drobné zvukové bubliny. Několikrát jí prolétlo hlavou, že přizemí je jako země a ona že se nachází v nebi.

Znovu si zdřímala. Vzbudila se, až když pro ni přišel tatínek, aby ji vzal dolů. „Cilko, rozdělují se dárky!“ hlásil. Podstrčil obě ruce pod Cecílii a zvedl ji do vzduchu i s červenou peřinou. Polštář nenabral, a tak jí hlava zasvítla světlými vlasy. Už jí začaly zase růst.

Náhle se probudila. Byla určitě noc, protože dům byl úplně tichý. Cecílie otevřela oči a rozsvítla lampičku nad postelí. Uslyšela hlas: „Vyspala ses dobře?“ Bytost měla na sobě bílou košili, nohy bosé. Bylo to děvče, nebo chlapec?

„To jsem nevěděla, že andělé si při konání dobrých skutků kladou podmínky!“ „Ale ty mě neprosíš jen o dobrý skutek. Ty na mně chceš, abych ti prozradil nebeská tajemství.“ „Pod jakou podmínkou tedy?“ „Že mi prozradíš tajemství pozemská.“

„Naposledy jsem držel andělskou stráž před sto lety v Německu.“ „A u koho jsi ji držel?“ „Jmenoval se Albert a byl vážně nemocný.“ „Jak to s ním dopadlo?“ „Bohužel ne moc dobře. Proto jsem u něj také seděl. Cecílie pohodila hlavou: „Snad nechodíte na návštěvu jen tehdy, když má něco špatně dopadnout? To je tedy pěkná blbost.“ „Utěšovat někoho, komu je smutno, není nikdy blbost.“

„Jmenuje se Leira, něco jako Hlinná.“ Pokývl hlavou: „To se mi líbí, takové hezky pozemské jméno, opravdu bud představu hlíny nebo jílu. Ale při pohledu do nebeského zrcadla se i v těch nejpozemštějších věcech odráží něco nebeského. „To teda vůbec nechápu.“ „Leira...“ opakoval Ariel. Tajuplně se usmál: „Všechno vidíš jako v zrcadle, jen v hádance.“

Když se po chvíli probudila, bylo okno otevřené a židle u postele prázdné. Vzápětí dovnitř vlétl Ariel. „Přišel jsi zase za mnou?“ zeptala se. Na otázku jí neodpověděl a sám se zeptal: „Chceš si se mnou zalétat?“

Otázky a úkoly po čtení

3. O čem podle tebe příběh je? Setkal ses někdy už s nějakým podobným? Případně prozrad' kde.

Příběh je o nemocné holčice, která se setká se svým strážným andělem. Ten ji doprovodí do nebe.

Ne, nesetkala.

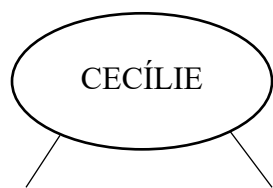
4. Dokázal bys po přečtení vysvětlit, proč se kniha jmenuje *Jako v zrcadle, jen v hádance*? Nápomocný ti může být i následující citát.

Nyní vidíme jako v zrcadle, jen v hádance, potom však uzříme tváří v tvář.

První list Korintským 13, 12

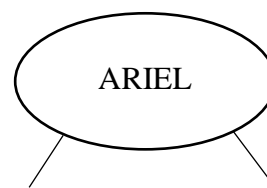
Během svého života vše vidíme pouze jako odraz, jako v zrcadle. Po smrti, když přijdeme do nebe, tak uvidíme skutečnou pravdu.

5. Pokus se Cecílii a Ariela dvěma slovy charakterizovat.

Mladá dívka

Smrtelně nemocná

Strážný anděl

Umí létat

6. Tušíš, proč Ariel navštívil Cecílii?

Aby s ní strávil její poslední chvíle života, utěšoval ji a připravoval ji na posmrtný život.

7. Pokus se maximálně v 10 větách příběh dokončit. Ve svém dokončení použij některá z následujících klíčových slov: rodiče, láska, nebe, volnost, štěstí.

„Moc ráda!“ odpověděla Cecílie. Chytila se Ariela za ruku, stoupli si na okenní parapet. „Máš strach?“ zeptal se Ariel. „Ne, nemám.“ Naposledy se rozhlédla po svém pokoji, nadechla se a společně s Arielem vzlétla. Cecílie se konečně cítila šťastná.

5.3.3 Metodické pokyny pro práci s pracovním listem č. 3

Téma:

Smrt rodiče

Cíle hodiny:

Žáci se pokusí odhadnout děj knihy na základě předloženého obrázku.

Žáci si samostatně přečtou text a odpoví na zadané otázky.

Žáci ochotně napíší dopis blízké zesnulé osobě.

Metodické pokyny:

Třetí pracovní list je zaměřen na knihu *Dívka s pomeranči* od Josteina Gaardera a skládá se ze dvou částí, z otázek před a po čtení textu. V první části před čtením se žáci budou věnovat rozboru obalu knihy *Dívka s pomeranči*. Na základě pozorování se pokusí odhadnout děj knihy, aniž by jim učitel cokoli o knize řekl.

Hlavní náplní pracovního listu je práce s vybraným úryvkem z knihy, pod kterým se nacházejí otázky a úkoly vztahující se k textu. Pozornost je věnována nejen rozvoji čtenářské gramotnosti pomocí vhodně zvolených strategií a metod, ale také tematice smrti jednoho z rodičů.

Závěrečná část práce je zaměřena na samostatnou tvorbu žáků. Jejich úkolem bude napsat dopis blízké osobě, která už nežije, a informovat ji o zajímavých událostech ze života. Učitel poskytne pro každý dopis obálku, na kterou žáci napíší fiktivní adresu zesnulého, a poté dopis vhodí do speciálně upravené krabice-dopisní schránky.

Charakteristika úkolů:

1. Na základě obalu knihy *Dívka s pomeranči* se žáci pokusí odhadnout, o čem by kniha mohla být. Důležité je, aby každý žák měl nějakou svoji vlastní představu o předkládaném příběhu. Nápady je možné zaznamenat do myšlenkové mapy na tabuli.
2. Druhý úkol je zaměřen na samotný text. Úkolem každého žáka je si jej samostatně přečíst a poté se pokusit odpovědět na otázky související s textem.
3. Ve třetím úkolu se žáci zaměří na vypravěče příběhu. Z textu se pokusí určit jeho pohlaví, což jim může pomoci se postavě více přiblížit.
4. Čtvrtý úkol je tzv. pětílístek na vypravěčova otce. Na základě přečteného textu a svých pocitů se žáci pokusí doplnit požadovaná políčka pětílístku. Během této aktivity hodně záleží na pocitech a představivosti každého žáka.
5. Pátý úkol se opět zaměřuje na představivost žáků, na základě níž se pokusí určit, v jaké podobě mohl vypravěč zprávu od otce dostat. Žáci mohou případně vycházet z vlastní životní zkušenosti, ale spíše jim inspirací pro tento úkol bude přečtená literatura. Nejzajímavější nápady zaznamená vyučující na tabuli.
6. Šestý úkol se odkazuje na úvodní aktivitu s názvem knihy. Žáci se na základě přečteného textu a vlastních pocitů pokusí zodpovědět, kdo by mohl být ona dívka s pomeranči. Na konci tohoto hádání jim učitel přečte vysvětlující úryvek.
7. V posledním úkolu žáci napíší dopis zemřelé osobě, která jim byla blízká. Informují ji o nějakém zážitku z poslední doby, který si myslí, že by onu osobu mohl zajímat či pobavit. Až budou mít dopis napsaný, zalepí ho do obálky a hodí do improvizované schránky ve třídě.

Pracovní list č. 3

Téma: Smrt jednoho z rodičů

Otázky a úkoly před čtením textu

1. Pozorně si prohlédni obrázek. Zamysli se a napiš, o čem by příběh mohl být.

O dívce, která prodává pomeranče.

2. Přečti si text a odpověz na otázky.

Můj otec zemřel před jedenácti lety. Byly mi tehdy jen čtyři roky. Nikdy mě nenapadlo, že od něj ještě někdy dostanou nějakou zprávu. Nevím jistě, jestli si tátu pamatuji. Možná si jen myslím, že si ho pamatuji, protože jsem ho viděl na mnoha fotografiích. Jediné, o čem jsem přesvědčen, že si pamatuji doopravdy je, jak jsme spolu jednou seděli na terase a dívali se na hvězdy.

Na jedné fotce sedím s tátou na žluté kožené pohovce v pokoji. Vypadá to, jako by mi něco hezkého vyprávěl. Pohovku máme pořád, ale táta už v ní neseďí.

Na jiném obrázku jsme se usadili do zeleného houpacího křesla na verandě. Ta fotografie visí na zdi od chvíle, kdy táta umřel. A v tom houpacím křesle právě teď sedím.

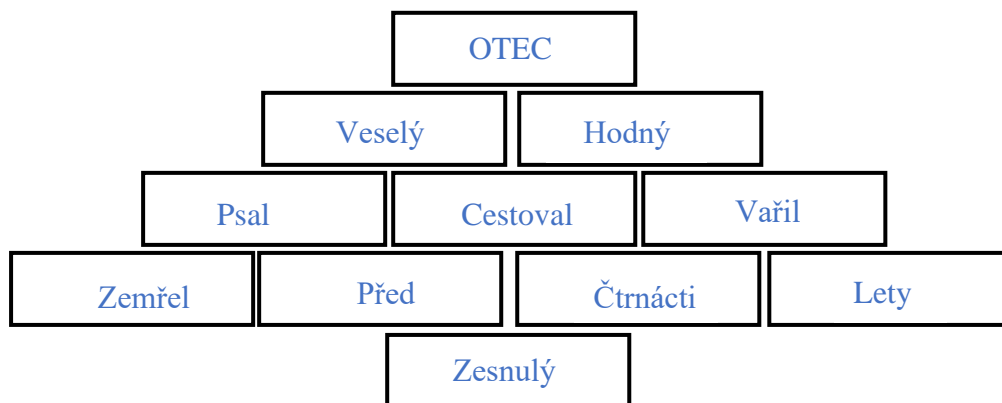
Vždycky mu připadalo zvláštní dívat se na ty staré fotografie. Patří do jiného času.

Otázky a úkoly po čtení textu

1. Kdo je podle tebe vypravěčem příběhu – dívka nebo chlapec? Podle čeho tak usuzuješ?

Chlapec, jelikož se v textu objevuje slovesný tvar *viděl*.

2. Pokus se vytvořit pětilístek na vypravěčova otce.

- I. Kdo?
 - II. Jaký mohl být?
 - III. Co nejraději dělal?
 - IV. Charakterizuj ho větou o čtyřech slovech.
 - V. Jedno slovo, které by ho mohlo vystihovat.
3. V jaké podobě mohl vypravěč příběhu zprávu od otce dostat?
Dopis, videonahrávka, kazety
 4. Kdo by mohl být ona dívka s pomeranči?
Dívka, do které se vypravěčův otec kdysi zamiloval
Mohl bych pociťovat i jakousi vinu za to, že jsem tě přivedl na svět. Já jsem ti přeci dal život, lépe řečeno Dívka s pomeranči a já.
 5. Pohodlně se usad' a zamysli se nad tobě blízkou osobou, která už nežije. Pokus se jí napsat krátký dopis, ve kterém ji informuješ o něčem zajímavém ze svého života.

Milá babičko,

už je to nějakou chvíli, co jsi od nás navždy odešla. Všem se nám moc stýská.

Rozhodla jsem ti napsat dopis, ve kterém ti řeknu alespoň to nejdůležitější, co se teď u nás děje. Vždycky jsi mi kladla na srdce, ať se hodně učím, tak neboj babi. Až na matematiku jsem na tom vcelku dobře, ale jak víš, tak matika nebyla ani tvojí silnou stránkou. V létě se nám ztratil náš kocourek Eliáš. Vzali jsme ho ven na zahrádku

s mojí kamarádkou a ten prevít nám po hodině na čerstvém vzduchu utekl! Chodily jsme, číčaly jsme a nic, ani se neukázal. To víš, obřečela jsem to. Dneska je to čtvrt roku, co je pryč. Doufám, že je někde, kde se o něj někdo dobře stará a má tolik kladenky, kolik si jen dovede představit. Vždyť ty sama jsi říkala, že by nás za kus šunky prodal.

Budu už muset končit, škola volá.

Měj se hezky babi

S pozdravem tvoje milovaná vnučka

5.3.4 Metodické pokyny pro práci s pracovním listem č. 4

Téma:

Smrt nemocného dítěte

Cíle hodiny:

Žáci si samostatně přečtou text a pokusí se odpovědět na kladené otázky.

Žáci objasní, proč se Suchárkovi říká právě Suchárek.

Žáci ochotně vytvoří myšlenkovou mapu na bájnou zemi Nangijalu a objasní, proč vybrali právě tato slova.

Metodické pokyny:

Čtvrtý pracovní list se věnuje knize *Bratři Lví srdce* od Astrid Lindgrenové. Obsahuje pouze otázky a úkoly po přečtení, které pomáhají rozvíjet čtenářskou gramotnost a pracují s tematickou smrtí nemocného dítěte, která je zpracována pomocí fantasy žánru.

Hlavní náplní je samostatné přečtení textu a práce s vlastní fantazií, myšlením, zkušenostmi a znalostmi žáků. Největší důraz je kladen na práci s pojmem *Nangijala*, což je bájná země, kam se má Suchárek po smrti dostat. Aktivity a úkoly jsou zvolené tak, aby žákům přiblížili Nangijalu a pomohly jim tematiku posmrtného života osvětlit. K tomuto pracovnímu listu je nezbytná i průběžná diskuse, jelikož nejen text, ale i otázka posmrtného života a víra v něj může v žácích vyvolávat mnohé otázky.

Charakteristika úkolů:

1. První úkol se zaměřuje na samostatné čtení textu. Žáci si v něm mohou podtrhnout slova nebo slovní spojení, která považují za důležitá. Po přečtení se společně

s vyučujícím k těmto vybraným slovům a slovním spojením vrátí a proběhne krátká diskuse.

2. Ve druhém úkolu žáci do připravených oválů doplní jména hlavních postav, které se v textu objevují. Učitel se také může zeptat, zda někdo tuší, jaký mají tyto dvě postavy k sobě vztah. Případně může žákům tuto informaci prozradit.
3. Ve třetím úkolu budou žáci luštit křížovku, aby odhalili pravé jméno Suchárka. Dozví se, že se jmenuje Karel a Suchárek je pouze přezdívka. Žáci se také pokusí odhadnout, proč Jonatán Karlovi tak říká.
4. Čtvrtý úkol se přímo zaměřuje na smrtelnou nemoc Suchárka. Úkol vychází z představitosti, osobních zkušeností a pocitů žáků z četby. I v originálním textu není přesně řečeno, na co Suchárek umírá. Pouze se dozvídáme to, že je smrtelně nemocný.
5. Pátý úkol otevírá problematiku posmrtného života, která může být velmi problematičtá hned z několika důvodů. Někteří žáci nemusí být věřící a mohou se s tímto pojmem setkat poprvé. Naopak věřící žáci se s posmrtným životem už setkali, ale v náboženském provedení. Proto je vhodné tento úkol uchopit opravdu opatrně.
6. Poslední úkol se věnuje samotné Nangijale z pohledu žáků. Jejich úkolem je doplnit myšlenkovou mapu ze slov, která je napadají například při vyslovení Nangijale, ale mohou vycházet i z textu.

Pracovní list č. 4

Téma: Smrt nemocného dítěte

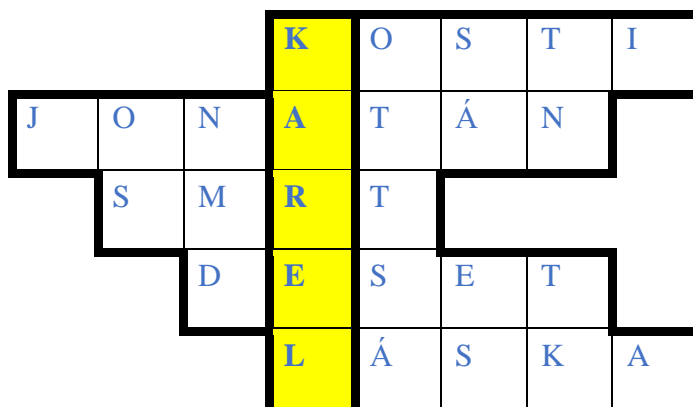
„Viš, že umřu?“ řekl jsem a rozbřečel jsem se. Jonatán se na chvíličku zamyslel. Asi neměl chuť mi odpovídat, ale nakonec řekl: „Ano, vím to.“ Vzlykal jsem ještě víc. „To je hrozná nespravedlnost,“ řekl jsem, „že někdo musí umřít, ještě než jemu deset.“ „Viš, Suchárku, já myslím, že nebude tak zle,“ řekl Jonatán. „Budeš se mít docela bezvadně.“ „Bezvadně,“ řekl jsem. „Co je na tom bezvadného ležet pod zemí a být mrtvý.“ „Hlouposti,“ povídá Jonatán, „v zemi leží přece jenom kosti. Ty sám odtamtud vylítneš někam úplně jinam.“ „A kam,“ zeptal jsem se a nevěřil jsem mu. „Do Nangijaly,“ řekl. Řekl to, jako by Nangijalu každý znal. Ale já jsem o ní nikdy neslyšel.

1. Kdo všechno vystupuje v ukázce? Napiš jejich jména.

Suchárek

Jonatán

2. Vylušti tajenku a zjisti Suchárkovo pravé jméno. Odhadneš, proč se mu říká právě Suchárek?

- I. V zemi po nás zbydou jen ...
- II. Jméno druhé hlavní postavy
- III. Jednou si pro všechny z nás přijde
- IV. Kolik let je Suchárkovi?
- V. je všude kolem nás.

Suchárek se mu říká, protože je bledý jako suchar.

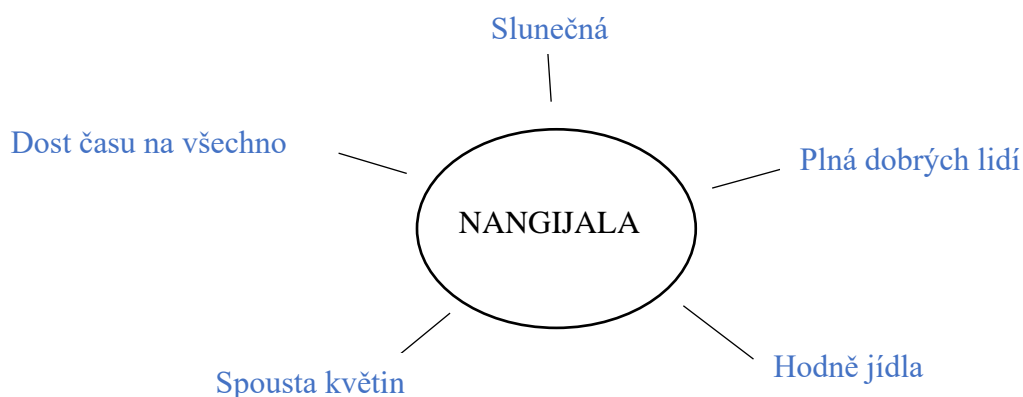
3. Dokážeš odhadnout, proč Suchárek umírá?

Zřejmě trpí nějakou vážnou chorobou.

4. V textu podtrhni název místa, kam má Suchárek podle Jonatána vylétnou. Kde to podle tebe je?

Podle mě je to někde v nebi, kam přijdou všechny mrtvé děti po smrti.

5. Pokus se Nangijalu popsat v pěti slovech tak, jak si ji představuješ TY.

5.3.5 Metodické pokyny pro práci s pracovním listem č. 5

Téma:

Smrt dítěte

Cíle hodiny:

Žáci vysvětlí vlastními slovy uvedený citát o smrti od W. Shakespeara.

Žáci krátce charakterizují prince Mia.

Žáci na základě textu objasní Miův život ve Stockholmu a v království.

Metodické pokyny:

Pátý pracovní list se věnuje knize Astrid Lindgrenové *Mio, můj Mio*. Pracovní list obsahuje dvě části – otázky a úkoly před a po přečtení textu. V první části se pracovní list věnuje tematice smrti prostřednictvím jednoduchého citátu od Williama Shakespeara.

V hlavní části budou žáci pracovat s úryvkem z knihy *Mio, můj Mio*. Žáci na základě přečteného textu odpoví na předložené otázky, které kladou důraz na rozvoj čtenářské gramotnosti, ale také na tematiku smrti včetně posmrtného života z pohledu dítěte.

V závěru žáci napíšou aktivity, které podnikají se svými rodiči o víkendu a porovnají je s princem Miem a jeho otcem.

Charakteristika úkolů:

1. V prvním úkolu si žáci přečtou předložený citát a pokusí se ho podle sebe vysvětlit.
2. Druhý úkol plynule navazuje na předchozí. Žáci se pokusí vysvětlit, jaké další kapitoly mohou být před smrtí a po ní.
3. Třetí úkol se zaměřuje na hlavní postavu, kterou je chlapec Bosse, v říši svého otce princ Mio. Úkolem žáků je napsat, kdo je hlavní postava a pokusit se jí stručně charakterizovat.
4. Ve čtvrtém úkolu žáci napíšou, v jakém prostředí se ukázka odehrává. Zároveň se ho pokusí stručně popsat.
5. V pátém úkolu vyplní srovnávací tabulku, ve které porovnají chlapcův život ve Stockholmu a u svého otce krále. Mohou vycházet z textu, ale i ze svých domněnek a zkušeností.

6. V šestém úkolu žáci zodpoví, čeho si Mio nejvíce cení v říši svého otce. U této otázky je vhodné rozvést krátkou diskusi, proč si princ cení nejvíce právě lásky svého otce. Učitel se také společně s žáky může pokusit odhadnout, jaký byl chlapcův život u pěstounů.
7. Sedmý úkol vychází z osobních zkušeností žáků. Ti napíší, jakým způsobem tráví volný čas s rodiči o víkendu a které aktivity mají nejraději. Svůj výběr zdůvodní.

Pracovní list č. 5

Téma: Smrt dítěte

Otázky a úkoly před čtením textu

„Smrt je jen začátek. Ale až té druhé kapitoly.“

Wiliam Shakespeare

1. Přečti si citát a pokus se ho vysvětlit.
2. Jaké další kapitoly podle tebe mohou být?

Přečtěte si text a odpovězte na otázky

Teta Edla však měla bohužel pravdu v tom, že maminka mi umřela, když jsem se narodil. A nikoho v dětském domově nenapadlo dát vědět mému otci králi o tom, kde jsem. Hledal mě devět dlouhých let. Mám velikou radost, že mě nakonec našel.

Ted' už jsem tu dost dlouho. Celé dny si mám s čím hrát a každý večer přijde ke mně do pokoje tatínek, stavíme spolu model letadla a povídáme si.

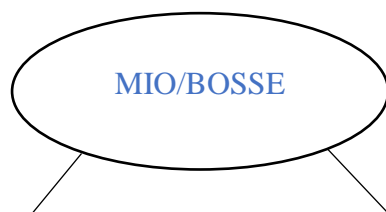
„Mio, můj Mio,“ říká a má měkký hřejivý hlas. Protože já se totiž ve skutečnosti vůbec nejmenuje Bosse.

„Hledal jsem tě celých devět let,“ říká můj otec král. „Celé noci jsem si opakoval jenom Mio, můj Mio. Tak musím přece vědět, jak se jmenuješ.“

Tak se podívejme! Jméno Bosse bylo tedy taky špatně, stejně jako všechno ostatní z doby, kdy jsem bydlel ve Stockholmu. Ted' už je ale všechno přesně tak, jak má být.

Mám moc rád svého tatínka a on má rád mě.

1. Kdo je hlavní a postava a vypravěč příběhu? Napiš o něm něco.

Vyrůstal ve Stockholmu s pěstouny. Nyní žije se svým otcem, který ho má rád.

2. Odhadneš, v jakém prostředí se ukázka odehrává? Dokážeš ho popsat?

V nějakém království, které je zároveň nebem a posmrtným životem.

3. Na základě přečteného textu se pokus doplnit tabulku. Co podle Mia mohlo být špatně ve Stockholmu? Co je naopak dobře v království?

STOCKHOLM	KRÁLOVSTVÍ
Život u pěstounů	Život s tatínkem
Žádné hračky	Krásné prostředí
Žádní milující rodiče	Plno hraček
Žádní kamarádi	Pravé jméno

4. Jaká věc je podle tebe pro Mia u tatínka krále nejdůležitější oproti životu ve Stockholmu?

To, že ho má jeho tatínek rád.

5. Napiš, jakým způsobem trávíš volný čas o víkendu se svými rodiči. Jakou aktivitu máš nejraději a proč?

Jezdíme společně na výlety, povídáme si a čteme si.

5.3.6 Metodické pokyny pro práci s pracovním listem č. 6

Téma:

Smrt nemocného dítěte

Cíle hodiny:

Žáci definují vlastními slovy smrt.

Žáci definují hlavní myšlenku knihy *Návštěva malé smrti*.

Žáci samostatně napíší dopis malé smrti.

Metodické pokyny:

Šestý pracovní list se věnuje knize Kitty Crowther *Návštěva malé smrti*. Pracovní list se sestává ze tří částí. První část, tedy otázky před čtením textu, se zaměřuje na práci s pojmem smrt a jejím vnímáním samotnými žáky. Žákům bude také představena kniha *Návštěva malé smrti*. Učitel žákům o knize nic neprozradí. Jejich úkolem bude z názvu odhadnout, o co se v knížce jedná.

Nejdůležitější náplní bude práce s textem, při které budou žáci procvičovat nejen svoji čtenářskou gramotnost. Současně budou učitelem pokládány podněcující otázky, jejichž cílem bude zamyšlení se nad tematikou smrti.

V závěrečné části se bude pracovat s otázkami po přečtení textu, které kladou důraz na emoce a hlavní myšlenku celé knihy. Žáci se rovněž pokusí napsat utěšující dopis malé smrti.

Charakteristika úkolů:

1. V prvním úkolu si žáci pod sebe napíší slovo SMRT a pokusí se toto slovo charakterizovat pomocí jednotlivých písmen (S = Exitus, M = Muerta, R = Strach, T = Hábit). Stejně tak to udělá i učitel na tabuli. Společně s žáky pak vybere několik nejlepších popisů a napíše je na tabuli.
2. Druhý úkol pracuje s pocity a emocemi žáků, které pociťují, když se vysloví smrt. Nemusí to být jen při vyslovení, ale celkově jak smrt emočně vnímají. Učitel se může také zeptat, jak se cítí při rozmluvě o tomto tématu.
3. Třetí úkol se už zaměřuje na knihu *Návštěva malé smrti*. Žáci se pokusí odhadnout, o čem kniha bude a proč je to zrovna návštěva malé smrti.
4. Čtvrtý úkol pracuje se čteným textem. Žáci se mají zaměřit na pocity malé smrti, což jim má pomoci se s postavou lépe ztotožnit a pochopit její chování.
5. V pátém úkolu žáci popisují reakci druhé postavy, malé dívky Evelíny, kterou malá smrt navštíví. Zaměřením na vnímání malé smrti očima Evelíny se naopak vžijí i do druhé postavy. S velikou pravděpodobností přijdou i na to, proč Evelína na smrt reaguje tak, jak reaguje.
6. V šestém úkolu se žáci pokusí navrhnout několik dalších pokračování příběhu. Nápady zapisuje učitel na tabuli.

7. Sedmý úkol opět pracuje s pocity a emocemi. Tentokrát se ale žáci pokusí vžít do malé Evelíny a jejich úkolem je si představit, jak by oni reagovali na setkání s malou smrtí.
8. V osmém úkolu se žáci na základě přečteného textu a svých čtenářských zkušeností pokusí pomocí diskuse odhadnout hlavní myšlenku celé knížky.
9. V závěrečném úkolu žáci napíší krátký utěšující dopis malé smrti, ve kterém jí vysvětlí, proč se jí lidé tolik bojí a nemají ji rádi.

Úkoly před čtením textu

1. Pokus se pomocí jednotlivých písmen charakterizovat slovo smrt.

E X I T U S

M U E R T A

H R O B

K O S T I

2. Jaké se ti vybaví pocity, když se řekne slovo smrt.

Smutek, láska, prázdnota

3. Proč podle tebe autor zvolil název *Návštěva malé smrti*?

Protože půjde navštívit malého člověka – dítě.

Přečti si text a odpověz na otázky

Smrt je malá roztomilá osůbka. Ale nikdo o tom neví. Tiše našlapuje, jemně klepe na dveře a ostýchavě se blíží k lidem, kteří umírají. Vezme je za ruku. Odvede je. Nikdo s ní nikdy nemluví. Lidé pláčou. Je jim zima. Malá smrt si posteskně. „Vždycky je to stejné,“ říká si. Lod'ka potichu klouže ke království mrtvých. Mrtvé tam chovají jako v bavlnci. Malá smrt rozdělá oheň, aby se trochu ohřáli. Ale všimne si, že jim to nahání hrůzu. Myslí si, že jsou v pekle! Pokaždé je to stejné ... Až do chvíle, kdy si malá smrt přišla pro Evelínu. „Konečně jste tady!“ vykřikla s úsměvem. Malá smrt je z toho úplně zmatená. Poprvé potkala někoho, kdo je rád, že ji vidí. Připomene jí to něco zvláštního. Připomene jí to, že je také dítě. „Není ti zima?“ ptá se smrt. „Ne,“ odpoví Evelína. „Nemáš strach?“ zajímá se smrt. „Ne,“ zavrtí hlavou Evelína.

Úkoly během čtení textu

1. Jak se cítí malá smrt v úryvku?

Smutná a nešťastná

2. Jak na příchod malé smrti reaguje Evelína? Tušíš proč?

Radostně, protože si pro ni konečně přišlo a ona se už nebude trápit.

3. Co dalšího se podle tebe v příběhu přihodí?

Z malé smrti a Evelíny se stanou kamarádky.

Úkoly po čtení

1. Jak by ses cítil(a), kdybys byl(a) na Evelínině místě?

Bála bych se, ale zároveň bych cítila úlevu, že už je konec.

2. Co je podle tebe hlavní myšlenkou celého úryvku?

Aby se nemocné děti smrti nebály.

3. Pokus se malé smrti napsat krátký utěšující dopis, ve kterém jí vysvětlíš, proč se jí lidé bojí a nemají ji rádi.

Milá malá smrti,

slyšela jsem, že tě trápí, že se tě lidé bojí, když je navštívíš. Víš, ono je to těžké. V našem pozemském životě je smrt představována jako něco ošklivého a něco, čeho se všichni bojíme. Ty se ale neboj! Jednoho dne určitě budou lidé rádi, že jsi za nimi přišla a děláš pro ně všechny věci, jen abys jim zpříjemnila odchod. Věř mi! Buď jen prosím trpělivá.

S pozdravem tvoje kamarádka K.

5.3.7 Metodické pokyny pro práci s pracovním listem č. 7

Téma: Smrt dítěte v důsledku nehody

Cíle hodiny:

Žáci pomocí pětilístku charakterizují zemi Therabithia.

Žáci objasní příčinu smrti Leslie Burkeové.

Žáci navrhnou řešení, jak by se měl Jesse vyrovnat se ztrátou kamarádky.

Metodické pokyny:

Sedmý pracovní list se věnuje knize Katherine Patersonové *Most do země Therabithia*. Pracovní list obsahuje otázky a úkoly před a po přečtení textu. V první části, která se zabývá otázkami před textem, se pracuje s pojmem země Therabithia. Nápomocný je žákům přebal knihy. Žáci se také pokusí na základě vlastních zkušeností a fantazie vytvořit pětílístek na Therabithii.

Stěžejní částí je práce s textem, který se orientuje na oznámení úmrtí nejlepší kamarádky Leslie Burkeové. Žáci si vybraný úryvek přečtou a zodpoví předložené otázky. Největší důraz bude kladen jak na rozvoj čtenářské gramotnosti, tak na práci s tematikou smrti dítěte. Otázky a úkoly se zaměřují především na reakci Jesseho.

Charakteristika úkolů:

1. V prvním úkolu se žáci zaměří na název knihy, konkrétně na zemi Therabithii. Žáci se pokusí odhadnout, kde by se tato země mohla nacházet. Tato otázka má rozvíjet především jejich fantazii a čtenářské myšlení.
2. Ve druhém úkolu vytvoří tzv. pětílístek, tedy stručnou charakteristiku Therabithie. Ta se nezakládá na žádné informaci od učitele. Vše by opět mělo vycházet z představivosti žáků.
3. Po přečtení textu žáci vyjmenují dvě hlavní postavy a podle textu určí, jaký mají mezi sebou tyto dvě postavy vztah.
4. Čtvrtý úkol se zabývá smrtí Leslie Burkeové. Úkolem žáků je z textu a z vlastních pocitů odhadnout, co se asi Leslie stalo a proč zemřela.
5. Pátý úkol pracuje s emocemi a chováním Jesse. Žáci se pokusí odhadnout, proč se postava chová právě takto. Mohou vycházet z osobních zkušeností.
6. V posledním úkolu se žáci zamyslí nad tím, jaké rady by Jessemu mohli dát, aby se smířil a vyrovnal se smrtí kamarádky.

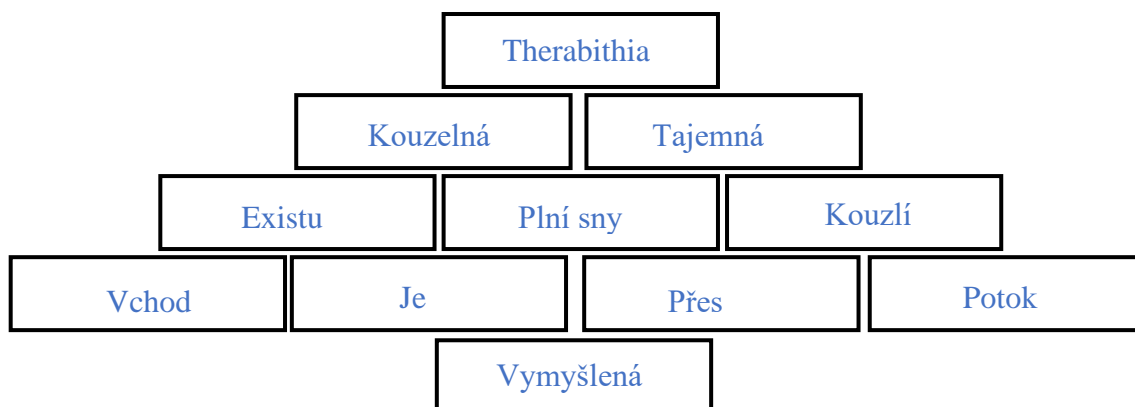
Otázky a úkoly před čtením

1. Film *Most do země Therabithia* vznikl podle stejnojmenné knížky. Dokážeš odhadnout, kde by se Therabithia mohla nacházet?

Therabithia by mohla být tajná země, která se nachází v podzemí.

2. Pokus se Therabithii charakterizovat pomocí pětিলístku.

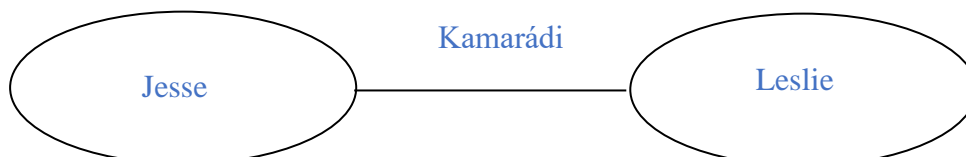

Přečti si text

„Já přece říkala, že někam odjel,“ ozvala se tiše a zarputile May Belle, jako by to už mockrát opakovala a nikdo jí nevěřil. Přimhouřil oči, jako by se snažil podívat do temné vodovodní roury. Nevěděl ani, na co by se jich měl zeptat. „Co –?“ snažil se začít. Přerušil ho Brendin zarputilý hlas: „Ta tvoje kamarádka je mrtvá a maminka si myslela, že ty jseš taky.“ V hlavě Jessovi cosi vířilo. Otevřel ústa, ale měl v nich sucho a žádné slovo z nich nevyšlo. Trhavě obracel hlavu od jedné tváře k druhé, aby mu někdo pomohl. Nakonec promluvil tatínek. Velkou drsnou rukou hladil svou ženu po vlasech a sklopenýma očima ten pohyb sledoval. „To Burkeovic děvče objevili dneska dopoledne v potoce.“ „Ne,“ našel konečně hlas. „Leslie

by se neutopila. Uměla moc dobře plavat.“ Tatínek zvedl oči. „Je mi to moc líto, chlapče.“ „Ne!“ rozkřikl se Jess. „Nevěřím vám. Lžete!“ Znovu se rozčileně po nich díval, snad někdo přikývne. Všichni však klopili hlavy až na May Belle, která vyděšeně poulila oči. Ale Leslie, co když umřeš? „Ne, je to lež,“ vybuchl na May Belle. „Leslie není mrtvá.“

3. Jak se jmenují dvě hlavní postavy, které v ukázce vystupují? Jaký vztah mezi sebou mají?

4. Co se podle tebe stalo Leslie? Proč umřela?

Utopila se v potoce, když se snažila přes něj dostat.

5. Jak Jesse reaguje na její smrt? Tušíš proč?

Nevěří, že je Leslie opravdu mrtvá. Je v šoku. Odmítá si připustit, že by přišel o kamarádku. Celá situace je pro něj velmi zdrcující.

6. Zamysli se nad tím, jakou radu bys dal(a) Jessovi, aby se vyrovnal se ztrátou kamarádky.

Neměl by být sám a měl by si popovídat s někým, kdo je mu blízký. Možná by Leslie mohl napsat dopis, ve kterém by jí popsal své pocity, jak se cítí po její smrti.

5.3.8 Metodické pokyny pro práci s pracovním listem č. 8

Téma:

Smrt zvířete

Cíle hodiny:

Žáci doplní chronologii příběhu na časovou osu.

Žáci uvedou světlé a stinné stránky Šupitina života.

Žáci napíší, s čím by se rozloučili, a svůj výběr zdůvodní.

Metodické pokyny:

Osmý pracovní list pracuje s knihou *Myši patří do nebe...ale jenom na skok!* od Ivy Procházkové. Pracovní list obsahuje celkem tři části – otázky a úkoly před, při a po přečtení textu. Vyučující žákům ukážou pouze obálku knihy, na které je vidět název a jméno autorky. Jinak jim žádné další informace neprozrazuje.

Hlavní náplní je práce s částí textu z knihy *Myši patří do nebe...ale jenom na skok!* a následné odpovídání na předložené otázky a úkoly. Ty se zaměřují na rozvoj čtenářské gramotnosti a předkládají tematiku smrti netradičně z pohledu zvířecí říše.

Charakteristika úkolů:

1. V prvním úkolu žáci doplňují tabulku na základě názvu knihy. Tabulka jim má pomoci zamyslet se nad tím, kdo bude v textu vystupovat, v jakém prostředí se bude příběh odehrávat, jaké problémy/zápletky se v něm mohou vyskytovat a jaké mohou mít řešení.
2. Ve druhém úkolu si žáci samostatně přečtou text.
3. Třetí úkol vychází z čtení textu a zaměřuje se na žákovy pocity během čtení, konkrétně na jezero Rozloučení. Hlavním cílem tohoto úkolu je, aby žáci popsali, jak jezero Rozloučení vnímají a co jim případně připomíná.
4. Ve čtvrtém úkolu žáci doplní na časovou osu události, které se mohly stát před jezerem Rozloučení a které po něm.
5. V pátém úkolu žáci doplní do tabulky stinné a světlé stránky Šupitina života na základě vlastního uvažování. Mohou vycházet i z vlastní čtenářské zkušenosti, pokud knížku znají.
6. Šestý úkol se zaměřuje na vlastní názor žáků, ve kterém mají sdělit, s čím by se rozloučili během plavby na jezeře Rozloučení. Svůj názor zdůvodní.

Pracovní list č. 8

Téma: Smrt zvířete

Úkoly před textem

1. Pokus se na základě názvu knihy *Myši patří do nebe...ale jenom na skok!* vyplnit požadované informace o textu do tabulky.

POSTAVY	Liška	Ježek	Srnka	Vlk	Myš
PROSTŘEDÍ	Les	Nebe			
PROBLÉM	Smrt	Nehoda			
ŘEŠENÍ	Žítí v nebi	Vrátit se zpět			

2. Přečti si text.

„A kam plujeme?“ „To je jezero Rozloučení. Musíme se dostat na protější břeh.“ „Jezero Rozloučení?“ opakovala Šupito a přemýšlela nad tím názvem. Zdál se jí podivný. „Říká se mu tak,“ vysvětloval strýček Šmajda, „protože než se dostaneš na druhou stranu, rozloučíš se s tím, co jsi byla dřív. Všechno to necháš za zády.“ Měl pravdu. Jezero bylo obrovské, a než vítr zanesl loďku na druhý břeh, měla Šupito dost času rozloučit se se svým dřívějším životem. Měl své slunné i stinné stránky. Byli v něm přátelé i nepřátelé, spousta dobrých věcí, ale i trápení, strachu a bolesti. S něčím se Šupito loučila snadno a ráda, s něčím hůř.

Úkoly během čtení textu

3. Jak na tebe působí jezero Rozloučení?

Jako místo, kde všechno zanechám a nic už nebude jako dřív.

4. Pokus se doplnit dějovou linku.

Bezstarostný život v lese

Život v nebi

Co bylo před?

Jezero Rozloučení

Co bylo dál?

5. Jaké světlé a stinné stránky měl podle tebe Šupitin život?

SVĚTLÉ (+)	STINNÉ (-)
Odpočívání	Nebezpečí, že mě někdo sní
Výlety po lese	Umrznutí v zimě
Hraní s kamarády	Nedostatek potravy
Potkávání nových zvířátek	Nepřátelská zvířata

Úkoly po čtení

6. S čím by ses rozloučil ty? Proč?

S celou svojí rodinou a blízkými přáteli, protože je mám ráda a znamenají pro mě hodně.

5.3.9 Metodické pokyny pro práci s pracovním listem č. 9

Téma:

Smrt domácího mazlíčka

Cíle hodiny:

Žáci pomocí krátkého brainstormingu vytvoří myšlenkovou mapu o pravděpodobné podobě knihy.

Žáci chronologicky seřadí vybrané úryvky a svoje pořadí zdůvodní.

Žáci se pokusí odpovědět na otázky KDO? JAK? PROČ? ohledně smrti Snížka.

Metodické pokyny:

Devátý pracovní list se věnuje knize *Kdo zabil Snížka?* od Petry Soukupové. Pracovní list se sestává z otázek a úkolů před čtením a po čtení textu. Během první části žáci pomocí krátkého brainstormingu vytvoří myšlenkovou mapu o možném ději, postavách, prostředí a zápletce knihy.

Stěžejní částí bude skupinová práce. Učitel každému žákovi rozdá část textu a úkolem žáků bude vytvořit skupinky po čtyřech tak, aby každý z nich měl jiný text. Následovat bude chronologické seřazení textů a odpovídání na předložené otázky.

V závěrečné části si žáci zahrají na detektivy a pokusí se odpovědět na otázky KDO? JAK? PROČ?, které by jim pomohly odhalit smrt psa Snížka. Po prodiskutování těchto otázek učitel prozradí žákům hlavní zápletku knihy.

Charakteristika úkolů:

1. Vyučující na tabuli napíše název knihy a společně s žáky pomocí krátkého brainstormingu vytvoří myšlenkovou mapu o ději, postavách a prostředí knihy.
2. Vyučující každému žákovi rozdá jeden kus papíru, na kterém bude krátký úryvek z předkládané knihy. Úkolem žáků bude sestavit různorodé čtveřice tak, aby každý z nich měl jinou část textu.
3. Ve třetím úkolu si žáci své texty přečtou a pokusí se je seřadit tak, jak jdou podle nich popořadě. Jimi vytvořené pořadí zdůvodní. Pokud by jej ani jedna skupina neměla dobře, vyučující prozradí správné pořadí.
4. Čtvrtý úkol se zaměřuje na postavy, které se v úryvcích objevují, a na jejich stručnou charakteristiku, kterou je možné z textu vypožorovat.
5. Pátý úkol pracuje s názvem knihy a s předkládanými texty. Z nich žáci vědí, kdo je Snížek. Na základě detektivních otázek KDO? JAK? PROČ? se žáci pokusí doplnit, co se Snížkovi mohlo stát a co následovalo po jeho pohřbu.
6. V šestém úkolu jim vyučující prozradí skutečného vraha a příčinu smrti Snížka.

Pracovní list č. 9

Téma: Smrt domácího mazlíčka

Otázky a úkoly před čtením textu

1. Pokus se vytvořit myšlenkovou mapu na knihu *Kdo zabil Snížka?*

2. Přečti si svůj text a pokus se najít zbylé tři.

Už od té doby, co byl malinkej, ho bereme s Fáňou každej den na procházku do lesa a tam ho pustíme, aby se proběhl, ve vesnici by ho mohlo srazit auto anebo by se mohl poprat s jiným psem, ale tady v lese se mu nic stát nemůže a taky nestane, jenom prostě jednou zmizí.

...

Sníh vypadá jako kdyby spal, akorát má otevřenou hubu, jako by mu bylo vedro. Dívám se na svého mrtvýho pejska a jediný, co v tuhle chvíli cítím, je taková zvláštní úleva, že vypadá takhle, že třeba není přejetej, že z něj nevyhlízejí vnitřnosti jako ze zvířat přejetých na silnici, protože já ho budu nějak odnést a pohřbít.

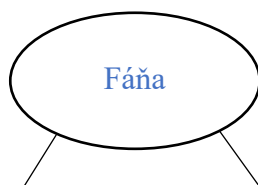
...

Zůstanu sama se svým mrtvým psem, zpívají ptáci, jako kdyby přicházelo jaro. Pak na Sněha hodím svoji bundu, vím, že mu zima není a mně bude, ale nějak mi připadá, že tam nemůže zůstat jen tak ležet, a jdu domů pro kolečko.

...

Pak táta vezme psa a já seskočím do toho hrobu a táta mi psa podá a já ho tam položím. Je celkem těžký ho udržet a trochu mi vyklouzne z ruky, ale to je jedno. Až teprve teď mi to dojde, nic necinklo, jak to, že jsem si toho nevšimla dřív?

3. Ve skupince se pokuste seřadit texty tak, jak jdou podle vás po sobě. Pořadí zdůvodněte.
4. Kdo všechno se v příběhu vyskytuje? Pokus se o stručnou charakteristiku každé postavy.

Nejlepší kamarád

Mrtvý pes

Má ráda Sněha

Pohřbívá

5. Zamysli se a pokus se odpovědět na následující otázky.

- KDO zabil Snížka?

Zabilo ho auto.

- JAK ho zabil?

Srazilo ho.

- PROČ ho zabil?

Řidič nestihl zareagovat.

6. Nyní se dozvíš pravdivé odpovědi na otázku KDO? JAK? PROČ?

A pak se natáhneme k oknu, i tady jsou zatažený závěsy, ale je tam malinká škvíra a tou vidíme paní Seidlovou sedět u stolu a smrkat, pak kolem projde pan Seidl a taky si sedne, ale na toho už vidět není. Slyšíme je ale docela dobře. „Já jsem si to uvědomila, víš. Jak jsem jela, vůbec si tu cestu nepamatuju, pořád jsem viděla jenom tebe a ji...“ Zase se vysmrká. „Pak v noci jsem tady seděla a říkala si, že mi to za to nestojí. Že tohle už nechci nikdy zažít.“ „Neblázni, přece toho nenecháš...“ Přeručí ho. „Chápeš vůbec, co všechno se mohlo stát? Chápeš, že jsem toho psa vůbec neviděla? Kdyby tam šel člověk, mohla jsem srazit člověk.“

Závěr

Cílem předložené diplomové práce bylo charakterizovat vybraná literární díla s tematikou smrti a vytvoření metodických návrhů pro práci v hodinách literatury na druhém stupni základní školy. Knihami určenými k podrobné charakteristice se staly *Anton a Jonatán, Jako v zrcadle, jen v hádance, Dívka s pomeranči* od Josteina Gaardera, *Bratři Lví srdce a Mio, můj Mio* od Astrid Lindgrenové, *Návštěva malé smrti* od Kitty Crowther, *Most do země Therabithia* od Katherine Patersonové, *Myši patří do nebe...ale jenom na skok!* od Ivy Procházkové a *Kdo zabil Snížka?* Od Petry Soukupové. Základním kritériem pro výběr vhodných knih k charakteristice bylo to, aby se zaměřovaly na tematiku smrti v různých pojetích. Ve většině případů se jedná o knihy, v nichž umírá hlavní dětský hrdina, nebo mu zemře jeden z rodičů. V práci je také zahrnuta kniha, ve které se objevuje smrt domácího mazlíčka.

Aby čtenář kvalifikační práce pochopil praktickou část, přináší teoretická část stručný přehled o vývoji tematiky smrti v literatuře pro děti a mládež s důrazem na české autory. Významnou částí práce je také vysvětlení pojmu smrt a její vnímání společností, ale především dětmi. U dětského vnímání smrti byl kladen důraz především na psychologické hledisko.

Nejdůležitější částí diplomové práce je její praktická část. Po zralé úvaze jsem vybrala celkem devět knih českých i zahraničních autorů, které považuji v této tematické oblasti za stěžejní. Jednotliví autoři a jejich díla jsou charakterizováni v samostatných kapitolách. Ve druhé části praktické části jsem pak vytvořila pracovní listy a k nim metodické pokyny pro práci s nimi. Žáci se prostřednictvím jednotlivých pracovních listů seznámí s tematikou smrti v různých pojetích.

V předložených dílech se čtenář neseťkává pouze s tematikou smrti, ale také se hojně objevuje téma přátelství. Knihy *Anton a Jonatán, Jako v zrcadle, jen v hádance, Bratři Lví srdce, Mio, můj Mio, Návštěva malé smrti* a *Most do země Therabithia* pracují s tematikou smrti u dítěte, zatímco *Dívka s pomeranči* se zaměřuje na smrt rodiče a *Kdo zabil Snížka?* na smrt domácího mazlíčka.

Při tvorbě pracovních listů jsem se snažila použít co nejvíce výukových metod a čtenářských strategií tak, aby práce s knihou a plnění úkolů bylo pro žáky zajímavé a podnětné. Současně jsem se také snažila klást důraz na rozvoj čtenářské gramotnosti. Za nejdůležitější činnost považuji práci s textem, která se opakovala v každém pracovním listu. Domnívám se, že zlepšování čtenářské gramotnosti dětí je jeden z nejdůležitějších úkolů učitele českého

jazyka. Ten by však měl dbát i na rozvíjení fantazie žáků a s jistou opatrností hodnotit rozličné žákovské interpretace předložených textů.

Skupinová práce je důležitá pro rozvoj komunikačních schopností žáků. Děti se díky ní naučí obhajovat vlastní názory, přijímat konstruktivní kritiku a zároveň naslouchat ostatním. Za klíčové považují rozvíjení vlastního sebevědomí a emočního prostředí.

Diplomová práce si dala za cíl charakterizovat vybraná díla s tematikou smrti a vytvořit k nim metodické pokyny. Celkem bylo vytvořeno devět pracovních listů s podrobnými metodickými pokyny. Při využití těchto námětů v praxi je samozřejmé, že si vyučující upraví jejich náročnost podle možností žáků v konkrétní třídě a pracovní listy přizpůsobí jejich možnostem.

Použité zdroje a literatura

Primární literatura

CROWTHER, Kitty. *Návštěva malé smrti*. Praha: Baobab, 2013. ISBN 978-80-87060-67-4.

GAARDER, Jostein. *Anton a Jonatán*. V Praze: Albatros, 2014. ISBN 978-80-00-03698-4.

GAARDER, Jostein. *Jako v zrcadle, jen v hádance*. Přeložila Jarka VRBOVÁ. Praha: Albatros, 1999. ISBN 80-00-00706-1.

GAARDER, Jostein. *Dívka s pomeranči*. Přeložila Jarka VRBOVÁ. Praha: Albatros, 2004. Klub mladých čtenářů. ISBN 80-00-01405-X.

LINDGREN, Astrid. *Mio, můj Mio*. Přeložila Jarka VAŇKOVÁ. Praha: Albatros, 1996. Klub mladých čtenářů. ISBN 80-00-00464-x.

LINDGREN, Astrid. *Bratři Lví srdce*. Praha: Albatros, 1992. ISBN 80-00-00347-3.

PATERSON, Katherine. *Most do země Terabithia*. 2., v této úpravě 1. vyd. Přeložila Eva MASNEROVÁ. Praha: Albatros, 2007. ISBN 978-80-00-02048-8.

PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Myši patří do nebe: --ale jenom na skok*. Praha: Albatros, 2006. ISBN 80-00-01558-7.

SOUKUPOVÁ, Petra. *Kdo zabil Snížka?*. Brno: Host, 2017. ISBN 978-80-7577-226-8.

Sekundární literatura

ALCHAZIDU, Athena. *Slovník autorů literatury pro děti a mládež*. Praha: Libri, 2007. ISBN 978-80-7277-314-5.

ALTMANOVÁ, Jitka. *Čtenářská gramotnost ve výuce: metodická příručka*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků (NÚV), divize VÚP, 2011. ISBN 978-80-86856-98-8.

GOLDMAN, Linda. *Jak s dětmi mluvit o smrti*. Přeložila Alice ZAVADILOVÁ. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0819-8.

HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Thanatologie: nauka o umírání a smrti*. 2. přeprac. vyd. Praha: Galén, 2007. ISBN 978-80-7262-471-3.

KARPATSKÝ, Dušan. *Labyrint literatury*. 4. rozš. a upr. vyd. Praha: Albatros, 2008. ISBN 978-80-00-02154-6.

KUBECZKOVÁ, Olga. *Smrt a dítě: existenciální motivika v české literatuře pro děti a mládež*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2013. ISBN 978-80-7464-278-4.

KÜBLER-ROSS, Elisabeth. *O smrti a umírání: co by se lidé měli naučit od umírajících*. Přeložil Jiří KRÁLOVEC. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0911-9.

MATĚJČEK, Zdeněk a DYTRICH, Zdeněk. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada Publishing, 2002. ISBN 80-247-0332-7.

MRÁZOVÁ, Lenka. *Tvorba pracovních listů: metodický materiál*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2013. ISBN 978-80-7028-403-2.

NIKL, Jiří. *Metody projektování učebních úloh*. Hradec Králové: Gaudeamus, 1997. ISBN 80-7041-230-5.

ROSYPAI, Stanislav. *Nový přehled biologie*. Praha: Scientia, 2003. ISBN 80-7183-268-5.

SÍGL, Miroslav. *Co víme o smrti...?*. Vydání druhé, přepracované. Velké Přílepy: Olympia, 2017. ISBN 978-80-7376-466-1.

STRÖMSTEDT, Margareta. *Astrid Lindgrenová: životopis*. Praha: Albatros, 2006. Albatros Plus. ISBN 80-00-01794-6.

ŠUBRTOVÁ, Milena. *Tematika smrti v české a světové próze pro děti a mládež*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. Spisy Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity. ISBN 978-80-210-4413-5.

ŠUBRTOVÁ, Milena a CHOCHOLATÝ, Miroslav. *Slovník autorů literatury pro děti a mládež*. Praha: Libri, 2012. ISBN 978-80-7277-506-4.

VALA, Jaroslav. *Literární výchova ve škole: vzpomínky, vize, zkušenosti*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. Odborná publikace. ISBN 978-80-244-4481-9.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.

Elektronické zdroje

Astrid Lindgren Memorial Award [online]. [cit. 2019-09-05].

Dostupné z: <http://www.alma.se/en/About-the-award/>

Astrid Lindgrenová: životopis [online]. [cit. 2019-09-05].

Dostupné z: <https://www.spisovatele.cz/astrid-lindgrenova>

Baobab Books: Kitty Crowther [online]. [cit. 2019-10-15].

Dostupné z: <http://www.baobab-books.net/kitty-crowther>

Čtenářská gramotnost: čtenářské strategie [online]. [cit. 2019-11-01].

Dostupné z: <http://www.ctenarska-gramotnost.cz/ctenarska-gramotnost/cg-strategie/cg-strategie-1>

Jostein Gaarder: portrét [online]. [cit. 2019-08-15].

Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/14023/gaarder-jostein>

Katherina Paterson: biography [online]. [cit. 2019-10-20].

Dostupné z: <http://katherinepaterson.com/biography/>

Katherina Patersonová [online]. [cit. 2019-10-20].

Dostupné z: <https://www.vaseliteratura.cz/medailonky-autoru/1250-katherine-patersonova>

Kitty Crowther: Návštěva malé smrti [online]. [cit. 2019-10-15].

Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/31777/crowther-kitty-navsteva-male-smrti>

Petra Soukupová: životopis [online]. [cit. 2019-10-29].

Dostupné z: <http://www.petra-soukupova.cz/zivotopis.html>

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. [cit. 2019-08-10].

Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-zakladni-vzdelavani>

Přílohy

Seznam příloh

- Příloha č. 1 – Pracovní list č. 1
- Příloha č. 2 – Pracovní list č. 2
- Příloha č. 3 – Pracovní list č. 3
- Příloha č. 4 – Pracovní list č. 4
- Příloha č. 5 – Pracovní list č. 5
- Příloha č. 6 – Pracovní list č. 6
- Příloha č. 7 – Pracovní list č. 7
- Příloha č. 8 – Pracovní list č. 8
- Příloha č. 9 – Pracovní list č. 9

Příloha č. 1

Pracovní list č. 1

Téma: Smrt dítěte v důsledku dopravní nehody

Otázky a úkoly před čtením textu

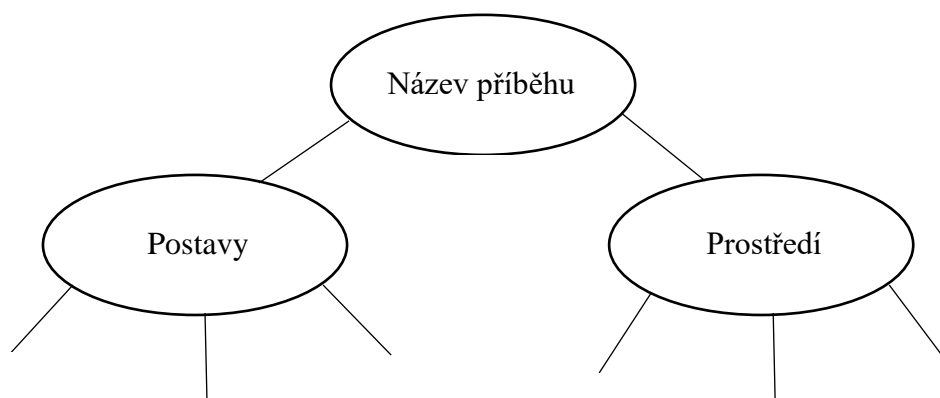
2. Vzpomeneš si na základní pravidla bezpečného provozu?

Přečti si text

Jeli jsme na kole. Jonatán šlapal a se mnou, s Antonem, si povídal. Seděl jsem v košíku na řídítkách a viděl jsem totéž co on, vždycky totéž. Podívej, volal na mě Jonatán. Sjížděli jsme po příkrém svahu u hasičské stanice. Jedeme! Volali jsme. Anebo jsme si to možná jen mysleli. Vtom si Jonatán všiml velké dodávky. Já ji zahlédl také. Musíš brzdit, pomyslel jsem si. Jonatáne, musíš brzdit! V plné rychlosti jsme se s bílou dodávkou srazili. Jonatán vyletěl ze sedla. Já z košíku. Seděl jsem v trávě a viděl jsem, že Jonatán leží na chodníku a nehýbá se. Z hlavy mu tekla krev a řidič dodávky se ho pokoušel probudit. Přijal sanitka. Jonatán se ještě neprobudil. Pánové ze záchranky ho položili na nosítka a naložili do auta. Jeden z nich si všiml, že jsem zůstal na trávníku, a zvedl mě. Položil mě Jonatánovi na břicho.

Otázky po přečtení textu

7. Pokus se na základě přečtení textu doplnit mapu příběhu.

8. Kdo je podle tebe Anton a kdo Jonatán? Kdo příběh vypráví?

ANTON:

JONATÁN:

VYPRAVĚČ:

9. Porušil Jonatán s Antonem nějaké pravidlo bezpečného provozu? Jaké?
10. Stalo se ti někdy něco podobného? Byl jsi sám svědkem dopravní nehody?
11. Napiš krátký monolog o tom, co Jonatánovi probíhá v hlavě za myšlenky v okamžiku srážky s dodávkou.
- JONATÁN:
12. Pokuste se ve skupinkách zdramatizovat pokračování příběhu.

Konec příběhu

V nemocnici se nic nedělo. Jonatán pořád spal a spal. Seděl jsem na chodbě a čekal. Konečně přišli Jonatánovi rodiče a odnesli mě. Jsem zase doma v našem pokoji. Posadili mě na poličku vedle ostatních hraček. Nelíbí se mim, že sedím vedle těch ruských dřevěných panenek. Neumějí mluvit. Umějí být jen větší nebo menší než ty ostatní. Antone, říkal mi často Jonatán. Nemáme my štěstí? Svět je náš. Jsme tady.

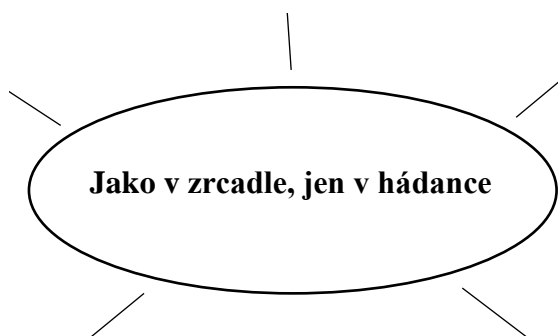
Příloha č. 2

Pracovní list č. 2

Téma: Smrt nemocného dítěte

Otázky a úkoly před čtením textu

1. Pokus se podle názvu odhadnout, o čem příběh bude.

Otázky a úkoly během čtení textu

2. Práce ve skupinkách: Seřad'te jednotlivé úryvky tak, jak jdou po sobě.

V posledních dnech se snažila všechno, co se děje o poschodí níž, pozorně sledovat. Zvuky provázející pečení a úklid k ní zdola přicházely jako drobné zvukové bubliny. Několikrát jí prolétlo hlavou, že přízemí je jako země a ona že se nachází v nebi.

Znovu si zdřímala. Vzbudila se, až když pro ni přišel tatínek, aby ji vzal dolů. „Cilko, rozděluj se dárky!“ hlásil. Podstrčil obě ruce pod Cecílii a zvedl ji do vzduchu i s červenou peřinou. Polštář nenabral, a tak jí hlava zasvítila světlými vlasy. Už jí začaly zase růst.

Náhle se probudila. Byla určitě noc, protože dům byl úplně tichý. Cecílie otevřela oči a rozsvítila lampičku nad postelí. Uslyšela hlas: „Vyspala ses dobře?“ Bytost měla na sobě bílou košili, nohy bosé. Bylo to děvče, nebo chlapec?

„To jsem nevěděla, že andělé si při konání dobrých skutků kladou podmínky!“ „Ale ty mě neprosíš jen o dobrý skutek. Ty na mě chceš, abych ti prozradil nebeská tajemství.“ „Pod jakou podmínkou tedy?“ „Že mi prozradíš tajemství pozemská.“

„Naposledy jsem držel andělskou stráž před sto lety v Německu.“ „A u koho jsi ji držel?“ „Jmenoval se Albert a byl vážně nemocný.“ „Jak to s ním dopadlo?“ „Bohužel ne moc dobře. Proto jsem u něj také seděl. Cecílie pohodila hlavou: „Snad nechodíte na návštěvu jen tehdy, když má něco špatně dopadnout? To je tedy pěkná blbost.“ „Utěšovat někoho, komu je smutno, není nikdy blbost.“

„Jmenuje se Leira, něco jako Hlinná.“ Pokývl hlavou: „To se mi líbí, takové hezky pozemské jméno, opravdu bud představu hlíny nebo jílů. Ale při pohledu do nebeského zrcadla se i v těch nejpozemštějších věcech odráží něco nebeského. „To teda vůbec nechápu.“ „Leira...“ opakoval Ariel. Tajuplně se usmál: „Všechno vidíš jako v zrcadle, jen v hádance.“

Když se po chvíli probudila, bylo okno otevřené a židle u postele prázdné. Vzápětí dovnitř vlétl Ariel. „Přišel jsi zase za mnou?“ zeptala se. Na otázku jí neodpověděl a sám se zeptal: „Chceš si se mnou zalétat?“

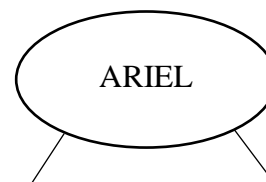
Otázky a úkoly po čtení

3. O čem podle tebe příběh je? Setkal ses někdy už s nějakým podobným? Případně prozrad' kde.
4. Dokázal bys po přečtení vysvětlit, proč se kniha jmenuje *Jako v zrcadle, jen v hádance*? Nápomocný ti může být i následující citát.

Nyní vidíme jako v zrcadle, jen v hádance, potom však uzříme tváří v tvář.

První list Korintským 13, 12

5. Pokus se Cecílii a Ariela dvěma slovy charakterizovat.

6. Tušíš, proč Ariel navštívil Cecílii?

7. Pokus se maximálně v 10 větách příběh dokončit. Ve svém dokončení použij některá z následujících klíčových slov: rodiče, láska, nebe, volnost, štěstí.

Příloha č. 3

Pracovní list č. 3

Téma: Smrt jednoho z rodičů

Otázky a úkoly před čtením textu

3. Pozorně si prohlédni obrázek. Zamysli se a napiš, o čem by příběh mohl být.

4. Přečti si text a odpověz na otázky.

Můj otec zemřel před jedenácti lety. Byly mi tehdy jen čtyři roky. Nikdy mě nenapadlo, že od něj ještě někdy dostanou nějakou zprávu. Nevím jistě, jestli si tátu pamatuji. Možná si jen myslím, že si ho pamatuji, protože jsem ho viděl na mnoha fotografiích. Jediné, o čem jsem přesvědčen, že si pamatuji doopravdy je, jak jsme spolu jednou seděli na terase a dívali se na hvězdy.

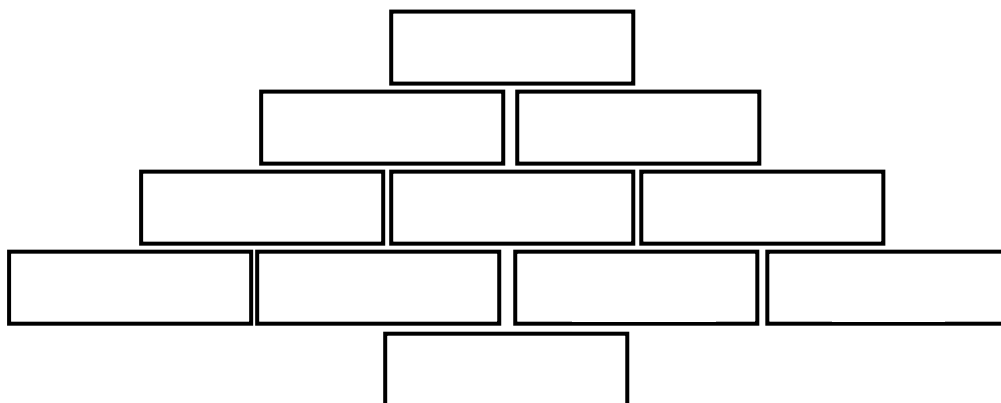
Na jedné fotce sedím s tátou na žluté kožené pohovce v pokoji. Vypadá to, jako by mi něco hezkého vyprávěl. Pohovku máme pořád, ale táta už v ní nesedí.

Na jiném obrázku jsme se usadili do zeleného houpacího křesla na verandě. Ta fotografie visí na zdi od chvíle, kdy táta umřel. A v tom houpacím křesle právě teď sedím.

Vždycky mu připadalo zvláštní dívat se na ty staré fotografie. Patří do jiného času.

Otázky a úkoly po čtení textu

6. Kdo je podle vypravěčem příběhu – dívka nebo chlapec? Podle čeho tak usuzuješ?
7. Pokus se vytvořit pětilístek na vypravěčova otce.

- VI. Kdo?
 - VII. Jaký mohl být?
 - VIII. Co nejraději dělal?
 - IX. Charakterizuj ho větou o čtyřech slovech.
 - X. Jedno slovo, které by ho mohlo vystihovat.
8. V jaké podobě mohl vypravěč příběhu zprávu od otce dostat?
 9. Kdo by mohl být ona dívka s pomeranči?
 10. Pohodlně se usad' a zamysli se nad tobě blízkou osobou, která už nežije. Pokus se jí napsat krátký dopis, ve kterém ji informuješ o něčem zajímavém ze svého života.

Příloha č. 4

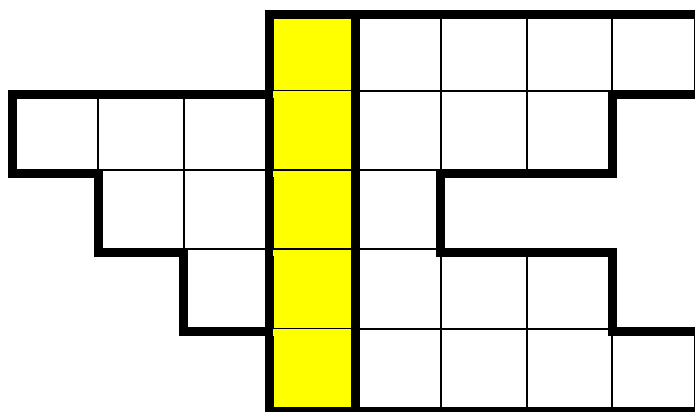
Pracovní list č. 4

Téma: Smrt nemocného dítěte

„Viš, že umřu?“ řekl jsem a rozbřečel jsem se. Jonatán se na chvíli zamyslel. Asi neměl chuť mi odpovídat, ale nakonec řekl: „Ano, vím to.“ Vzlykal jsem ještě víc. „To je hrozná nespravedlnost,“ řekl jsem, „že někdo musí umřít, ještě než jemu deset.“ „Viš, Suchárku, já myslím, že nebude tak zle,“ řekl Jonatán. „Budeš se mít docela bezvadně.“ „Bezvadně,“ řekl jsem. „Co je na tom bezvadného ležet pod zemí a být mrtvý.“ „Hlouposti,“ povídá Jonatán, „v zemi leží přece jenom kosti. Ty sám odtamtud vylítneš někam úplně jinam.“ „A kam,“ zeptal jsem se a nevěřil jsem mu. „Do Nangijaly,“ řekl. Řekl to, jako by Nangijalu každý znal. Ale já jsem o ní nikdy neslyšel.

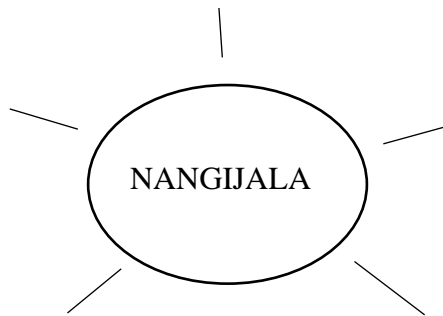
6. Kdo všechno vystupuje v ukázce? Napiš jejich jména.

7. Vylušti tajenku a zjisti Suchárkovo pravé jméno. Odhadneš, proč se mu říká právě Suchárek?

- VI. V zemi po nás zbydou jen ...
VII. Jméno druhé hlavní postavy
VIII. Jednou si pro všechny z nás přijde
IX. Kolik let je Suchárkovi?
X. je všude kolem nás.

8. Dokážeš odhadnout, proč Suchárek umírá?
9. V textu podtrhni název místa, kam má Suchárek podle Jonatána vylétnou. Kde to podle tebe je?
10. Pokus se Nangijalu popsat v pěti slovech tak, jak si ji představuješ TY.

Příloha č. 5

Pracovní list č. 5

Téma: Smrt dítěte

Otázky a úkoly před čtením textu

„Smrt je jen začátek. Ale až té druhé kapitoly.“

Wiliam Shakespeare

6. Přečti si citát a pokus se ho podle sebe vysvětlit.
7. Jaké další kapitoly podle tebe mohou být?

Přečtěte si text a odpovězte na otázky

Teta Edla však měla bohužel pravdu v tom, že maminka mi umřela, když jsem se narodil. A nikoho v dětském domově nenapadlo dát vědět mému otci králi o tom, kde jsem. Hledal mě devět dlouhých let. Mám velikou radost, že mě nakonec našel.

Ted' už jsem tu dost dlouho. Celé dny si mám s čím hrát a každý večer přijde ke mně do pokoje tatínek, stavíme spolu model letadla a povídáme si.

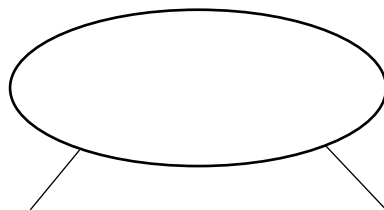
„Mio, můj Mio,“ říká a má měkký hřejivý hlas. Protože já se totiž ve skutečnosti vůbec nejmenuje Bosse.

„Hledal jsem tě celých devět let,“ říká můj otec král. „Celé noci jsem si opakoval jenom Mio, můj Mio. Tak musím přece vědět, jak se jmenuješ.“

Tak se podívejme! Jméno Bosse bylo tedy taky špatně, stejně jako všechno ostatní z doby, kdy jsem bydlel ve Stockholmu. Ted' už je ale všechno přesně tak, jak má být.

Mám moc rád svého tatínka a on má rád mě.

8. Kdo je hlavní a postava a vypravěč příběhu? Napiš o něm něco.

9. Odhadneš, v jakém prostředí se ukázka odehrává? Dokážeš ho popsat?

10. Na základě přečteného textu se pokus doplnit tabulku. Co podle Mia mohlo být špatně ve Stockholmu? Co je naopak dobře v království?

STOCKHOLM	KRÁLOVSTVÍ

11. Jaká věc je podle tebe pro Mia u tatínka krále nejdůležitější oproti životu ve Stockholmu?

12. Napiš, jakým způsobem trávíš volný čas o víkendu se svými rodiči. Jakou aktivitu máš nejraději a proč?

Příloha č. 6

Pracovní list č. 6

Téma: Smrt dítěte

Úkoly před čtením textu

4. Pokus se pomocí jednotlivých písmen charakterizovat slovo smrt.

S

M

R

T

5. Jaké se ti vybaví pocity, když se řekne slovo smrt.

6. Proč podle tebe autor zvolil název *Návštěva malé smrti*?

Přečti si text a odpověz na otázky

Smrt je malá roztomilá osůbka. Ale nikdo o tom neví. Tiše našlapuje, jemně klepe na dveře a ostýchavě se blíží k lidem, kteří umírají. Vezme je za ruku. Odvede je. Nikdo s ní nikdy nemluví. Lidé pláčou. Je jim zima. Malá smrt si posteskně. „Vždycky je to stejné,“ říká si. Lod'ka potichu klouže ke království mrtvých. Mrtvé tam chovají jako v bavlncce. Malá smrt rozdělá oheň, aby se trochu ohřáli. Ale všimne si, že jim to nahání hrůzu. Myslí si, že jsou v pekle! Pokaždé je to stejné ... Až do chvíle, kdy si malá smrt přišla pro Evelínu. „Konečně jste tady!“ vykřikla s úsměvem. Malá smrt je z toho úplně zmatená. Poprvé potkala někoho, kdo je rád, že ji vidí. Připomene jí to něco zvláštního. Připomene jí to, že je také dítě. „Není ti zima?“ ptá se smrt. „Ne,“ odpoví Evelína. „Nemáš strach?“ zajímá se smrt. „Ne,“ zavrtí hlavou Evelína.

Úkoly během čtení textu

4. Jak se cítí malá smrt v úryvku?

5. Jak na příchod malé smrti reaguje Evelína? Tušíš proč?

6. Co dalšího se podle tebe v příběhu přihodí?

Úkoly po čtení

4. Jak by ses cítil, kdybys byl na Evelínině místě?

5. Co je podle tebe hlavní myšlenkou celého úryvku?

6. Pokus se malé smrti napsat krátký utěšující dopis, ve kterém ji vysvětlíš, proč se jí lidé bojí a nemají ji rádi.

Příloha č. 7

Pracovní list č. 7

Téma: Smrt dítěte

Otázky a úkoly před čtením

1. Film *Most do země Therabithia* vznikl podle stejnojmenné knížky. Dokážeš odhadnout, kde by se Therabithia mohla nacházet?

2. Pokus se Therabithii pomocí pětilístku charakterizovat.

Přečti si text a odpověz na otázky

„Já přece říkala, že někam odjel,“ ozvala se tiše a zarputile May Belle, jako by to už močkrát opakovala a nikdo jí nevěřil. Přimhouřil oči, jako by se snažil podívat do temné vodovodní roury. Nevěděl ani, na co by se jich měl zeptat. „Co –?“ snažil se začít. Přerušil ho Brendin zarputilý hlas: „Ta tvoje kamarádka je mrtvá a maminka si myslela, že ty jseš taky.“ V hlavě Jessovi cosi vířilo. Otevřel ústa, ale měl v nich sucho a žádné slovo z nich nevyšlo. Trhavě obracel hlavu od jedné tváře k druhé, aby mu někdo pomohl. Nakonec promluvil tatínek. Velkou drsnou rukou hladil svou ženu po vlasech a sklopenýma očima ten pohyb sledoval. „To Burkeovic děvče objevili dneska dopoledne v potoce.“ „Ne,“ našel konečně hlas. „Leslie by se neutopila. Uměla moc dobře plavat.“ Tatínek zvedl oči. „Je mi to moc líto, chlapče.“ „Ne!“ rozkřikl se Jess. „Nevěřím vám. Lžete!“ Znovu se rozčileně po nich díval, snad někdo přikývne. Všichni však klopili hlavy až na May Belle, která vyděšeně poulila oči. Ale Leslie, co když umřeš? „Ne, je to lež,“ vybuchl na May Belle. „Leslie není mrtvá.“

3. Jak se jmenují dvě hlavní postavy, které v ukázce vystupují? Jaký vztah mezi sebou mají?

4. Co se podle tebe stalo Leslie? Proč umřela?
5. Jak Jesse reaguje na její smrt? Tušíš proč?
6. Zamysli se nad tím, jakou radu bys dal/a Jessovi, aby se vyrovnal se ztrátou kamarádky.

Příloha č. 8

Pracovní list č. 8

Téma: Smrt zvířete

Úkoly před textem

1. Pokus se na základě názvu knihy *Myši patří do nebe...ale jenom na skok!* vyplnit požadované informace o textu do tabulky.

POSTAVY					
PROSTŘEDÍ					
PROBLÉM					
ŘEŠENÍ					

2. Přečti si text.

„A kam plujeme?“ „To je jezero Rozloučení. Musíme se dostat na protější břeh.“ „Jezero Rozloučení?“ opakovala Šupito a přemýšlela nad tím názvem. Zdál se jí podivný. „Říká se mu tak,“ vysvětloval strýček Šmajda, „protože než se dostaneš na druhou stranu, rozloučíš se s tím, co jsi byla dřív. Všechno to necháš za zády.“ Měl pravdu. Jezero bylo obrovské, a než vítr zanesl loďku na druhý břeh, měla Šupito dost času rozloučit se se svým dřívějším životem. Měl své slunné i stinné stránky. Byli v něm přátelé i nepřátelé, spousta dobrých věcí, ale i trápení, strachu a bolesti. S něčím se Šupito loučila snadno a ráda, s něčím hůř.

Úkoly během čtení textu

3. Jak na tebe působí jezero Rozloučení?
4. Pokus se doplnit dějovou linku.

Co bylo před?

Jezero Rozloučení

Co bylo dál?

5. Jaké světlé a stinné stránky měl podle tebe Šupitin život?

SVĚTLÉ (+)	STINNÉ (-)

Úkoly po čtení

6. S čím by ses rozloučil ty? Proč?

Příloha č. 9

Pracovní list č. 9

Téma: Smrt domácího mazlíčka

Otázky a úkoly před čtením textu

1. Pokus se vytvořit myšlenkovou mapu na knihu *Kdo zabil Snížka?*

2. Přečti si svůj text a pokus se najít zbylé tři.

Už od té doby, co byl malinkej, ho bereme s Fáňou každý den na procházku do lesa a tam ho pustíme, aby se proběhl, ve vesnici by ho mohlo srazit auto anebo by se mohl poprat s jiným psem, ale tady v lese se mu nic stát nemůže a taky nestane, jenom prostě jednou zmizí.

...

Sníh vypadá jako kdyby spal, akorát má otevřenou hubu, jako by mu bylo vedro. Dívám se na svého mrtvého pejska a jediný, co v tuhle chvíli cítím, je taková zvláštní úleva, že vypadá takhle, že třeba není přejetej, že z něj nevyhlížají vnitřnosti jako ze zvířat přejetých na silnici, protože já ho budu nějak odnést a pohřbít.

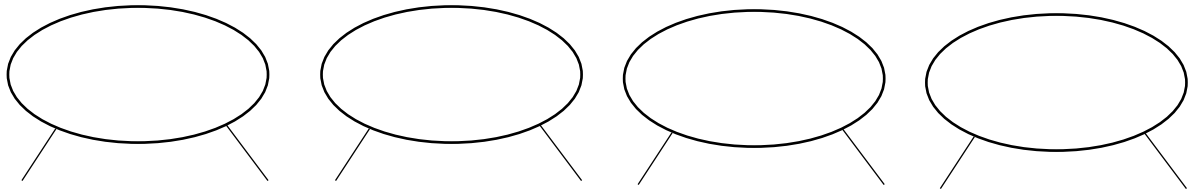
...

Zůstanu sama se svým mrtvým psem, zpívají ptáci, jako kdyby přicházelo jaro. Pak na Sněha hodím svoji bundu, vím, že mu zima není a mně bude, ale nějak mi připadá, že tam nemůže zůstat jen tak ležet, a jdu domů pro kolečko.

...

Pak táta vezme psa a já seskočím do toho hrobu a táta mi psa podá a já ho tam položím. Je celkem těžký ho udržet a trochu mi vyklouzne z ruky, ale to je jedno. Až teprve teď mi to dojde, nic necinklo, jak to, že jsem si toho nevšimla dřív?

3. Ve skupince se pokuste seřadit texty tak, jak jdou podle vás po sobě. Pořadí zdůvodněte.
4. Kdo všechno se v příběhu vyskytuje? Pokus se o stručnou charakteristiku každé postavy.

5. Zamysli se a pokus se odpovědět na následující otázky.

- KDO zabil Snížka?
- JAK ho zabil?
- PROČ ho zabil?

6. Nyní se dozvíš pravdivé odpovědi na otázku KDO? JAK? PROČ?

A pak se natáhneme k oknu, i tady jsou zatažený závěsy, ale je tam malinká škvíra a tou vidíme paní Seidlovou sedět u stolu a smrkat, pak kolem projde pan Seidl a taky si sedne, ale na toho už vidět není. Slyšíme je ale docela dobře. „Já jsem si to uvědomila, víš. Jak jsem jela, vůbec si tu cestu nepamatuju, pořád jsem viděla jenom tebe a ji...“ Zase se vysmrká. „Pak v noci jsem tady seděla a říkala si, že mi to za to nestojí. Že tohle už nechci nikdy zažít.“ „Neblázni, přece toho nenecháš...“ Přeručí ho. „Chápeš vůbec, co všechno se mohlo stát? Chápeš, že jsem toho psa vůbec neviděla? Kdyby tam šel člověk, mohla jsem srazit člověka.“

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Karolína Schusterová
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	Mgr. Jana Sladová, Ph. D.
Rok obhajoby:	2020

Název práce:	Tematika smrti v literatuře pro děti a mládež a její zařazení do výuky na ZŠ
Název v angličtině:	The Theme of Death in Literature for Children and Youth and Its Integration into Lessons at the Second Grade of Primary School
Anotace práce:	<p>Diplomová práce se zabývá tematikou smrti v literatuře pro děti a mládež a jejím zařazením do výuky na ZŠ. Teoretická část se věnuje stručné charakteristice předmětu literární výchova dle RVP ZV, rovněž definuje smrt a zaměřuje se na její vnímání společností, a především dětmi. U dětí je zohledněno psychologické hledisko. V práci je také představen stručný vývoj tematiky smrti s důrazem na českou dětskou literaturu.</p> <p>Praktická část je zaměřena na vybrané autory a na charakteristiku jejich děl s tematikou smrti. Výstupem jsou pak metodické pokyny a pracovní listy, které vycházejí z jednotlivých děl a jsou určeny pro žáky základních škol.</p>
Klíčová slova:	smrt, přátelství, literární výchova, pracovní listy, metodické pokyny

Anotace v angličtině:	<p>This diploma thesis focuses on the topic of death in children's and young adult literature and how is the topic included in teaching at elementary schools. The theoretical part describes the subject of literary education as it is incorporated in the Framework educational programmes for elementary education, defines death and focuses on its perception by the society, especially by children. The psychological point of view is considered regarding children. There is also a brief introduction of the topic of death in literature with emphasis on Czech literature.</p> <p>In the practical part, chosen authors are introduced and their work including the topic of death is characterized. The outcome of the thesis is worksheets with methodological guidelines built upon individual stories. The worksheets are designed for elementary school pupils.</p>
Klíčová slova v angličtině:	death, friendship, literary education, worksheets, methodological guidelines
Přílohy vázané v práci:	<p>Počet příloh: 9</p> <p>Příloha č. 1 – pracovní list č. 1</p> <p>Příloha č. 2 – pracovní list č. 2</p> <p>Příloha č. 3 – pracovní list č. 3</p> <p>Příloha č. 4 – pracovní list č. 4</p> <p>Příloha č. 5 – pracovní list č. 5</p> <p>Příloha č. 6 – pracovní list č. 6</p> <p>Příloha č. 7 – pracovní list č. 7</p> <p>Příloha č. 8 – pracovní list č. 8</p>

	Příloha č. 9 – pracovní list č. 9
Rozsah práce:	87 stran textu, 19 stran příloh
Jazyk práce:	Český